

ABA RULE OF LAW INITIATIVE

INDICATORII REFORMEI PROFESIEI JURIDICE

PENTRU

MOLDOVA

Aprilie 2009

© Asociația Avocaților Americani

VOLUMUL II

Afirmațiile și analizele incluse în prezentul document sunt realizate de Inițiativa pentru Supremația Legii a Asociației Avocaților Americani (ABA/ROLI). Afirmațiile și analiza exprimată sunt doar ale autorilor și nu au fost aprobate de Camera Delegaților sau Consiliul Guvernatorilor al Asociației Avocaților Americani și nu reprezintă poziția sau politica Asociației Avocaților Americani. Mai mult, nimic din cele incluse în prezentul document nu trebuie considerate drept acordare de asistență juridică pentru cazuri particulare. Prezentul raport a fost posibil grație susținerii generoase a poporului american prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Conținutul este responsabilitatea Inițiativei pentru Supremația Legii a Asociației Avocaților Americani și nu reflectă neapărat punctul de vedere al USAID sau a Guvernului Statelor Unite.

ISBN: 978-1-60442-653-3 (volum broșurat)

ISBN: 978-1-60442-654-0 (PDF)

Tipărit în Republica Moldova

Dreptul de autor © 2009 aparține Asociației Avocaților Americani
740 15th Street, NW, Washington, DC 20005

CUPRINS

INTRODUCERE	i
SUMAR EXECUTIV	1
MOLDOVA – PREZENTARE GENERALĂ	5
Context juridic	6
Context istoric	9
Considerații generale privind profesia juridică.....	10
Organizații profesionale.....	12
ANALIZA IRPJ PENTRU MOLDOVA 2009	14
I. LIBERTĂȚI ȘI GARANȚII PROFESIONALE	16
Factorul 1: Posibilitatea de a exercita liber profesia juridică.....	16
Factorul 2: Imunitatea profesională	19
Factorul 3: Accesul la clienți.....	20
Factorul 4: Confidențialitatea relației dintre jurist și client.....	23
Factorul 5: Accesul la informație	25
Factorul 6: Dreptul la audiere.....	27
II. EDUCAȚIE, INSTRUIRE ȘI ADMITEREA ÎN AVOCATURĂ	30
Factorul 7: Cerințe academice.....	30
Factorul 8: Pregătirea profesională	32
Factorul 9: Procesul de calificare.....	34
Factorul 10: Licențierea	39
Factorul 11: Admitere fără discriminare	41
III. CONDIȚII ȘI STANDARDE DE EXERCITARE A PROFESIEI JURIDICE	44
Factorul 12: Exercițarea independentă a profesiei juridice	44
Factorul 13: Resurse și remunerare	46
Factorul 14: Instruire juridică continuă.....	50
Factorul 15: Reprezentarea minorităților și a genurilor.....	53
Factorul 16: Deontologie și etică juridică	54
Factorul 17: Proceduri și sancțiuni disciplinare	58
IV. SERVICII JURIDICE	63
Factorul 18: Disponibilitatea serviciilor juridice	63
Factorul 19: Servicii juridice pentru cei dezavantajați.....	65
Factorul 20: Soluționarea alternativă a disputelor	71
V. ASOCIAȚII PROFESIONALE	74
Factorul 21: Administrarea și independența organizației.....	74
Factorul 22: Servicii prestate membrilor	78
Factorul 23: Programe de interes public și sensibilizare a opiniei publice	80
Factorul 24: Rolul asociațiilor profesionale în reforma sistemului de drept.....	81
LISTA ACRONIMELOR	83

Introducere

Raportul *Indicatorii Reformei în Profesia Juridică* (IRPJ) este un instrument de evaluare elaborat de Inițiativa pentru Supremăția Legii a Asociației Avocaților Americani (ABA ROLI). Acest instrument a fost elaborat de Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani (ABA/CEELI), care la moment este o diviziune a ABA ROLI, împreună cu alte diviziuni regionale din Africa, Asia, America Latină și Orientul Mijlociu/Africa de Nord. Scopul său este de a evalua procesul de reformă în rândul avocaților din democrațiile emergente. IRPJ se bazează pe un șir de 24 de factori care derivă din standarde internaționale recunoscute pentru profesia juridică identificate de astfel de organizații ca Națiunile Unite și Consiliul Europei. Factorii IRPJ oferă standarde în astfel de domenii critice ca libertățile și garanțiile profesionale; educația, instruirea și admiterea în avocatură, condiții și standarde de exercitare a profesiei juridice; servicii juridice și asociații profesionale. IRPJ este în primul rând destinat pentru a abilita ABA ROLI sau alți implementatori ai asistenței juridice, finanțatori ai asistenței juridice și înseși democrațiile emergente, să implementeze programe juridice mai bune și să monitorizeze progresul stabilirii unei profesii juridice mai etice, mai efective și mai independente. În afară de aceasta, IRPJ, împreună cu alte rapoarte elaborate de ABA ROLI, *Indicatorii Reformei în Justiție* (IRJ), *Indicatorii Reformei în Procuratură* (IRP) și *Indicatorii Reformei în Educația Juridică* (IREJ), la fel va furniza informații privind astfel de subiecte similare cum ar fi corupția, capacitatea sistemului juridic de a soluționa disputele, drepturile minorităților și egalitatea genurilor, precum și reforma sistemului de învățământ juridic.

ABA ROLI s-a angajat în acest proiect conștientizând că nu există un acord unanim asupra tuturor aspectelor specifice pe care le implică reforma profesiei juridice. ABA ROLI recunoaște în special faptul că există diferențe între sistemele de drept ce pot face ca unele aspecte să fie mai mult sau mai puțin relevante într-un context anume. Cu toate acestea, după mai mult de un deceniu de activitate în domeniu, ABA ROLI a ajuns la concluzia că fiecare dintre cei 24 de factori examinați în acest domeniu poate avea un impact semnificativ asupra procesului de reformă a profesiei juridice. Astfel, examinarea acestor factori creează o bază pe care pot fi structurate programele de asistență tehnică și pot fi evaluate elementele procesului de reformă.

Caracterul tehnic al IRPJ face distincția dintre acest tip de instrument de evaluare și alte evaluări independente similare, precum RAPOARTE DE ȚARĂ CU PRIVIRE LA PRACTICILE ÎN DOMENIUL DREPTULUI OMULUI ale Departamentului de Stat al Statelor Unite sau NAȚIUNI ÎN TRANZIȚIE ale Freedom House. Prezenta evaluare *nu* oferă un comentariu narativ asupra situației generale a profesiei juridice în țară. Mai degrabă, raportul identifică condițiile specifice, prevederile legale și mecanismele prezente în profesia juridică a unei țări și evaluează cât de bine sunt ele corelate cu criteriile specifice reformei la momentul evaluării. În plus, trebuie de subliniat că acest proces analitic nu reprezintă un studiu statistic științific. IRPJ este bazat pe examinarea normelor juridice relevante, discuții cu grupuri-tintă informatoare, interviuri cu informatori-cheie, și pe utilizarea informației relevante disponibile. IRPJ este în primul rând o investigație juridică care se inspiră dintr-un spectru larg de informații care descriu sistemul de drept al unei țări într-un anumit moment în timp prin prisma profesiei juridice.

Obiectivul evaluării

Evaluarea reformei profesiei juridice se confruntă cu două mari provocări. Prima provocare constă în modul în care urmează a fi definiți termenii jurist și avocat. Titlul *Indicatorii Reformei Profesiei Juridice* este, într-o oarecare măsură, o denumire nu tocmai corectă din acest punct de vedere. IRPJ își concentrează atenția asupra juriștilor, însă, majoritatea profesiilor juridice din lume sunt segmentate în diverse categorii. De exemplu, Consiliul Europei deosebește câteva categorii separate de juriști, între care judecători, procurori, avocați, notari, grefieri și executori judicari. ABA ROLI ar fi putut să analizeze reforma tuturor acestor profesii, posibil și ale altora în procesul de evaluare; totuși, evaluarea s-ar fi primit sau prea complexă, sau superficială.

Pentru a menține flexibilitatea procesului de evaluare și în scopul menținerii aplicabilității și portabilității sale globale, IRPJ se axează asupra profesiilor care constituie nucleul oricărui sistem de drept; adică profesiile care sunt absolut esențiale pentru funcționarea sistemelor democratice și economice de piață. Astfel, ABA ROLI a exclus din IRPJ astfel de profesii ca notarii, executorii judicari și grefierii, dat fiind diferențele existente și rolul lor mai limitat într-o țară sau alta. În afară de aceasta, ABA ROLI a decis să elimine judecătorii și procurorii din sfera evaluării IRPJ pentru a axa acest instrument tehnic asupra principalei profesii prin intermediul căreia cetățenii își apără interesele vis-à-vis de stat. Spre deosebire de judecători și procurorii, juriștii independenți nu reprezintă o ramură a guvernului. Pe lângă aceasta, ABA ROLI a elaborat IRJ, care se axează pe procesul de reformă a sistemelor judecătorești în democrațiile emergente, IRP, care este un instrument de evaluare a sistemului procuraturii, și IREJ, instrument de evaluare a situației învățământului juridic într-o anumită țară.

Odată ce ABA ROLI a determinat categoriile de profesii juridice care urmau să fie evaluate de IRPJ, mai rămânea de soluționat modul în care urma să fie definit termenului "jurist". În Statele Unite ale Americii și în câteva alte state, juriștii constituie o categorie unificată de profesioniști. Totuși, în majoritatea statelor lumii, juriștii sunt segmentați în câteva grupuri distincte care se deosebesc în funcție de dreptul lor de a fi audiați în fața instanțelor de judecată. De exemplu, în Franța există trei categorii de juriști-avocați: *avocats*, *avoués à la Cour*, și *advocats aux conseils*. Un *avocat* este un jurist cu drepturi depline de audiență în toate instanțele de judecată; el (ea) poate consulta și reprezenta clienți în toate instanțele de judecată, este direct instruit de clienții lor, și de obicei pledează din numele acestora în fața instanțelor de judecată. Un *avoué à la Cour* deține drept de monopol în privința înaintării pladoariilor la Curtea de Apel pe marginea tuturor cauzelor, cu excepția celor penale și celor ce țin de litigiile de muncă, cauze în care și *avocats* pot înainta apeluri. În majoritatea cazurilor, *avoué à la Cour* doar înaintează pladoarii, însă nu pledează în fața instanței. El nu deține nici un fel de alte drepturi în alte instanțe de judecată. *Advocat aux conseils* reprezintă clienții în formă scrisă și orală în fața Curții de Casație și a *Conseil d'Etat* (cea mai înaltă instanță administrativă din Franța). A se vedea Sanglade și Cohen, PROFESIILE JURIDICE ÎN EUROPA NOUĂ: GHID PENTRU PRACTICIENI, pag. 127 (edițiile Tyrrell și Yaqub, ediția a doua, 1996). În afară de dreptul la audiență, alți factori au complicat și mai mult eforturile de definire a termenului de "jurist", inclusiv numărul mare de juriști guvernamentali și consilieri juridici care nu sunt considerați profesioniști independenți, precum și practica din unele state de a admite persoane fără studii juridice să reprezinte clienți.

Aceste discrepanțe au cauzat următoarea dilemă. Dacă ABA ROLII s-ar fi axat în exclusivitate pe avocați (în general avându-se în vedere acei profesioniști care au drept de audiență în fața instanțelor de judecată în cauzele penale), s-ar fi putut întocmi o evaluare corectă a unui segment îngust, dar comun, al profesiei mai largi de jurist, lăsând însă majoritatea juriștilor care nu sunt avocați în afara sferei de evaluare, ceea ce ar fi creat cititorului o impresie distorsionată despre reforma profesiei juridice. De exemplu, conform datelor furnizate de Consiliul Barourilor și a Societăților Juriștilor Uniunii Europene, în Polonia în 2002 practicau profesia juridică aproximativ 22.048 juriști. Din numărul respectiv, doar 5.315, sau 24%, erau avocați. Dacă, pe de altă parte, IRPJ s-ar axa pe analiza tuturor persoanelor calificate să practice dreptul, aceasta la fel ar produce un tablou neadecvat prin faptul că ar include pe cei care nu sunt juriști și juriștii care nu practică profesia. Pentru ca evaluarea dată să fie relativ cuprinzătoare, dar totodată și simplă, ABA ROLI a decis să includă în sfera de evaluare a IRPJ avocații și acei juriști care, nefiind avocați, reprezintă clienți în cauzele civile, sunt deținători ai diplomelor de licență emise de facultățile de drept acreditate și practică dreptul în mod stabil și independent, astfel excluzând, după necesitate, avocații guvernamentali și consilierii juridici. În afară de aceasta, deoarece unii factori sunt aplicabili doar avocaților, ABA ROLI a decis să extindă și să contracteze universul juriștilor supuși evaluării în funcție de factorul în considerație.

Metodologia

A doua mare provocare în ceea ce ține de evaluarea profesiei de jurist se referă la esența și mijloacele de realizare ale acesteia. Deși ABA ROLI s-a inspirat în mare măsură din IRJ în privința structurii instrumentului și procesului de evaluare, există o insuficiență de cercetări privind reforma juridică. Cercetările limitate ce există privind reforma juridică sunt în mare măsură concentrate pe sistemul judiciar, excluzând alte componente importante ale sistemului de drept, precum sunt avocații și procurorii. Savantul Thomas Carothers susține că "promotorii supremației legii tind să transpună supremația legii într-o fișă de control instituțională, cu accent primar pe puterea judecătorească". Carothers, PROMOVAREA SUPREMAȚIEI LEGII PESTE HOTARE: PROBLEMA DE CUNOAȘTERE, PAG. 8 (CEIP Seria Supremația Legii, Documentul nr. 34, ianuarie 2003). Mai mult, la fel ca și în privința IRJ, ABA ROLI a conchis că mulți factori ce țin de evaluarea profesiei juridice sunt greu de cuantificat și că „bazarea pe criterii subiective în detrimentul celor obiective pot fi ... susceptibilă de critică.” ABA/CEELI, INDICATORII REFORMEI ÎN JUSTIȚIE: MANUAL PENTRU EVALUATORII IRJ, pag. ii (ediția revizuită din 2006).

La etapa elaborării metodologiei pentru IRPJ, ABA ROLI a căutat să abordeze aceste probleme și critici prin includerea de criterii atât subiective, cât și obiective, fundamentând criteriile examinate pe unele standardele regionale și internaționale de bază, precum cele specificate în *Principiile de bază ale Organizației Națiunilor Unite cu privire la rolul avocaților; Standarde pentru independența profesiilor juridice, Principiile generale ale profesiei juridice și Codul internațional de etică*, elaborate de Asociația Internațională a Avocaților; *Principiile de la Turin privind conduita profesională pentru profesia juridică în secolul XXI*, publicație a Uniunii Internaționale a Juriștilor; *Recomandarea R(2000)21 a Consiliului Europei privind libertatea de exercitare a profesiei de avocat; și Carta principiilor de bază ale profesiei juridice europene și Codul de conduită pentru juriștii europeni*, publicate de Consiliul Barourilor și al Societăților Juriștilor din Europa. În plus, ABA ROLI s-a putut baza pe cele mai bune practici

recunoscute prin experiența sa de peste 10 ani de acordare a asistenței juridice tehnice în reformarea profesiei de avocați în democrațiile emergente.

Pornind de la aceste surse, ABA ROLI a elaborat o serie de 24 de afirmații, care caracterizează dezvoltarea unei profesii juridice etice, eficiente și independente. Pentru a facilita evaluarea acestor factori, ABA ROLI a elaborat un manual care oferă comentarii de reper privind factorii IRPJ și standardele internaționale din care aceștia provin, clarifică terminologia și servește drept un îndrumar flexibil în domeniile de cercetare. O deosebită atenție a fost acordată evitării favorizării conceptelor de drept comun privind structura și funcția profesiei juridice în comparație cu cele de drept civil. Astfel, deși unii factori incluși pot fi într-o oarecare măsură nu prea cunoscuți unui jurist din sistemul de drept comun sau unui jurist din sistemul de drept civil, trebuie să fie clar că intenția a fost de a îmbina cele mai bune trăsături pe care le oferă principalele tradiții juridice și nu de a modela IRPJ-ul conform sistemului profesiei juridice al unei țări. Principalele categorii incluse se axează pe libertățile și garanțiile profesionale; educația, instruirea și admiterea în profesia juridică; condițiile și standardele de practicare a profesiei; serviciile juridice și asociațiile profesionale.

La elaborarea IRPJ, ABA ROLI s-a bazat pe experiența acumulată în urma creării IRJ și a noului Instrument de Evaluare CEDAW¹ în câteva moduri. De exemplu, IRPJ a împrumutat mecanismul „de evaluare” de la IRJ, astfel evitând dezbaterile dificile și controversate care au apărut la crearea IRJ. Pe scurt, IRJ, și acum și IRPJ, aplică evaluări calitative specifice ale fiecăruia dintre factori; totuși, ambele instrumente de evaluare nu încearcă să ofere o estimare generală al progresului reformei în întregime într-o țară anume, deoarece încercările de a stabili un calificativ general ar fi neproductive.² Fiecare factor sau afirmație din IRPJ este apreciată cu una din cele trei calificative: *pozitiv*, *neutru* sau *negativ*. Aceste evaluări reflectă doar relația între afirmația IRPJ și reglementările și practicile relevante profesiei juridice care există într-o anumită țară. Dacă afirmația corespunde foarte îndeaproape cu situația existentă într-o anumită țară, țării i se acordă calificativul „pozitiv” pentru acea afirmație (factor) IRPJ. Dacă, însă, afirmația nu reprezintă deloc condițiile din acea țară, se atribuie un calificativul „negativ”. Dacă condițiile dintr-o țară anume corespund în unele, dar nu în toate privințele, se oferă calificativul „neutru”.

Rezultatele celor 24 evaluări separate sunt colectate în formate-standard pentru fiecare evaluare IRPJ de țară. Ca și în cazul IRJ, IRP și IREJ, se oferă o corelare a evaluării și un sumar scurt care descrie bazele concluziei respective pentru fiecare factor. În plus, este inclusă și o analiză mai amănunțită, ce oferă o descriere detaliată a diverselor probleme abordate. Catalogarea datelor în așa mod facilitează includerea lor într-o bază de date unică, ceea ce permite utilizatorilor să compare cu ușurință performanța diferitelor țări în domenii specifice, și – odată ce IRPJ va fi periodic actualizat – și într-o anumită perioadă de timp. Există două motive principale pentru împrumutarea procesului de evaluare a IRJ, a modului de „estimare” și a formatului. Primul motiv este simplitatea. Metodologia de testare a IRJ a

¹ CEDAW se descrie ca Convenția Națiunilor Unite pentru Eliminarea a Tuturor Formelor de Discriminare Împotriva Femeilor. ABA ROLI a elaborat un instrument de evaluare CEDAW în anul 2001-2002.

² Pentru discuții mai detaliate referitor la această temă, vezi Larkins, „Judicial Independence and Democratization: A Theoretical and Conceptual Analysis,” 44 Am. J. Comp. L. 605, 611 (1996).

permis elaborarea mai rapidă a IRPJ. Al doilea motiv este uniformitatea. Crearea formatului uniform va permite ABA ROLI să facă referințe reciproce la informațiile generate de IRPJ în textele existente ale IRJ, IRP și IREJ. Acest fapt va abilita ABA ROLI să producă un tablou mult mai complet al reformei juridice din țările-țintă evaluate.

Două inovații care se adaugă la experiența acumulată în timpul implementării IRJ sunt crearea unei comisii de corelare și utilizarea grupurilor-țintă neformale. Pentru a asigura o consecvență mai mare în corelarea factorilor, ABA ROLI creează o comisie compusă din evaluator, Directorul pe țară și angajați ai oficiului local, precum și câțiva membri selecți ai personalului ABA ROLI din Washington. Conceptul care stă la baza funcționării acestei comisii este de a adăuga o perspectivă comparativă experienței specifice de evaluare a țărilor și să ofere un mecanism de estimare consecvent al evaluărilor efectuate în diverse țări. Utilizarea grupurilor-țintă neformale care constau nu doar din avocați, dar și din judecători, procurori, reprezentanți ai ONG-urilor și alte persoane cu funcții de răspundere are scopul de a ajuta la identificarea momentelor-cheie existente și la ridicarea nivelului general de precizie a evaluării.

Evaluările IRPJ din cadrul rundelor ulterioare se vor efectua ținându-se cont de câteva obiective. În primul rând, se va oferi un raport actualizat cu privire la profesiile juridice în democrațiile emergente, relevând evoluțiile semnificative în domeniul juridic, judecătoresc și chiar politic, precum și modul de influențare a acestora asupra independenței și calității profesiei juridice. De asemenea, se va stabili măsura în care deficiențele identificate în cadrul evaluărilor anterioare aferente IRPJ au fost abordate de către autoritățile de stat, reprezentanții profesiei juridice și alții. În cadrul evaluărilor periodice aferente IRPJ se vor înregistra domeniile în care au avut loc regrese, se vor menționa cazurile în care eforturile de reformare a profesiei juridice au ajuns în impas și, astfel, au avut un impact mic sau deloc, precum și se vor remarca succesele și progresele în eforturile de reformare a profesiei juridice. În cele din urmă, efectuând evaluări IRPJ periodice, ABA ROLI va continua să servească drept o sursă oportună de informație și analiză cu privire la situația independenței și reformelor profesiei juridice în democrațiile emergente.

Structura generală a rapoartelor IRPJ ulterioare, precum și metodologia vor rămâne neschimbate pentru a permite efectuarea unor analize evolutive exacte și comparații sigure în timp. În cadrul rapoartelor ulterioare vor fi evaluați toți cei 24 de factori IRPJ. Procesul în cauză va implica examinarea tuturor legilor, actelor normative și dispozițiilor, precum și a altor surse competente ce țin de organizarea și funcționarea profesiei juridice, precum și, din nou se va aplica procedura de interviuare a surselor-cheie de informații, care se va baza pe perspectivele a câtorva zeci sau mai mulți avocați, judecători, conducători de ONG și jurnaliști cu experiență și bună cunoaștere a funcționării profesiei juridice. La efectuarea evaluărilor ulterioare se va atrage atenție deosebită factorilor cărora li s-au atribuit calificative negative în cadrul evaluărilor IRPJ anterioare.

Fiecărui factor *i* se va atribui din nou o valoare de corelație *pozitiv, neutru sau negativ*, ca parte a evaluărilor IRPJ ulterioare. În afară de aceasta, în rapoartele ulterioare se va identifica natura modificărilor survenite în corelare sau tendință de la evaluarea anterioară. Tendințele respective vor fi indicate în Tabelul corelării de factori, care este inclus la începutul raportului IRPJ, precum și vor fi menționate în concluzia generală aferentă fiecărui factor în formatul

tipizat al rapoartelor IRPJ. Vor fi utilizate următoarele simboluri: ↑ (tendință ascendentă; progres); ↓ (tendință descendentă; regres); și ↔ (nici o schimbare; impact mic sau nici un impact).

Sociologii ar putea argumenta că unele dintre criteriile ar putea fi evaluate mai bine prin sondaje de opinie sau prin interviuri mai extinse cu juriștii și angajații instanțelor de judecată. Ținând cont de constrângerile de timp și a celor legate de costul potențial prohibitiv, ABA ROLI a decis să structureze aceste probleme astfel încât să se poată găsi răspunsuri eficiente prin chestionarea limitată a unor persoane de referință – avocați, judecători, jurnaliști și observatori externi care posedă cunoștințe detaliate despre sistemul juridic. În ansamblu, IRPJ este conceput să fie implementat rapid de către unul sau mai mulți experți care cunosc în general țara și regiunea și care culeg informații obiective și realizează interviurile necesare pentru a putea face o evaluare a fiecăruia dintre acești factori.

IRPJ a fost elaborat pentru a îndeplini câteva funcții. În primul rând, IRPJ oferă guvernelor și reprezentanților sistemului de drept o evaluare cuprinzătoare a situației profesiei juridice din țară, ceea ce le permite acestora să stabilească prioritățile și să-și concentreze eforturile asupra reformelor. În al doilea rând, ABA ROLI și alți furnizori de asistență privind promovarea supremației legii vor fi capabili să folosească rezultatele IRPJ pentru a elabora programe mai efective în privința ameliorării calității reprezentării juridice independente. În al treilea rând, IRPJ de asemenea va oferi organizațiilor donatoare, factorilor de decizie, ONG-urilor și organizațiilor internaționale informație greu de găsit privind structura, natura și statutul profesiei juridice în țările în care s-a implementat IRPJ. În al patrulea rând, împreună cu IRJ, IRP și IREJ, IRPJ contribuie la o înțelegere mai deplină a modului în care supremația legii funcționează în practică. În cele din urmă, rezultatele IRPJ la fel pot servi drept trambulină pentru astfel de inițiative locale precum campanii de educație publică privind rolul juriștilor într-o societate democratică, probleme legate de drepturile omului, elaborarea proiectelor de legi, și eforturi pentru ameliorarea respectării de către guvern a standardelor internaționale privind profesia juridică.

Contribuții

ABA ROLI dorește să mulțumească echipei care a elaborat conceptul și designul pentru IRPJ, inclusiv coordonatorilor de proiect Claude Zullo, Director Asociat al Programelor ABA/CEELI în Caucaz, și Andrew Solomon, Director Asociat al Programului de Asistență Juridică și Cercetări al ABA/CEELI, Michael Maya, Director Adjunct și Director Regional SNI, Cristina Turturica, Asociată la ABA/CEELI, și Gavin Weise, Asociat de Program ABA/CEELI.

În timpul elaborării IRPJ timp de un an de zile, au fost solicitată contribuția și comentariile critice din partea diversilor experți în chestiuni legate de profesia juridică. ABA ROLI la fel dorește să exprime mulțumiri conducerii executive: David Tolbert, fost Director Executiv; Mary Greer, Director al Programului de Drept Penal al ABA ROLI și Coordonatorul Unității Reformei Profesiei Juridice; și Scott Carlson, fost Director Regional ECE și Coordonator al Unității Reformei Judiciare pentru revizuirea versiunilor inițiale ale Factorilor și structurii IRPJ. La fel, ABA ROLI aduce mulțumiri membrilor Grupului de Experți IRPJ care au contribuit la revizuirea structurii și factorilor inițiali ai IRPJ, inclusiv Kathleen Clark, Kathryn Hendley, Stéphane Leyenberger, William Meyer, Avrom Sherr, Christina Storm, Roy Stuckey, Rupert

Wolff, și în special lui Mark Dietrich, care mai târziu a implementat proiectul-pilot IRPJ. ABA ROLI mulțumește și juriștilor locali care au participat la procesul de elaborare, inclusiv lui Marin Chicu (Moldova), Tatiana Cernobil (Kazahstan), Gulara Gulieva (Azerbaidjan), Jetish Jeshari (Kosovo), Azamat Kerimbaev (Kârgâzstan), și Eduard Mrktchyan (Armenia).

Echipa de evaluare

Echipa de evaluare a IRPJ pentru Moldova 2009 a fost condusă de Daniel FitzGibbon și a inclus câțiva membri ai oficiului ABA ROLI din Moldova: Mihaela Vidaicu, consultant juridic; Olimpia Iovu, consultant juridic; și Leslie Reed, specialist juridic pe termen lung. Echipa a primit susținere semnificativă din partea altor membri ai personalului ABA ROLI din Moldova, inclusiv Stephen Larrabee, Director de țară; și Scott Reed, specialist juridic pe termen lung; și din Washington, D.C., inclusiv Simon Conte, Directorul Oficiului pentru Cercetare și Evaluări; Olga Ruda, Coordonator cercetări; Julie Garuccio, Manager superior de programe, și Megan Niedermeyer, Ofițer de programe. Brie Allen, analist juridic în Oficiul pentru Cercetări și Evaluări, a redactat și pregătit raportul pentru publicare. Concluziile și analizele sunt bazate pe interviurile realizate în Moldova în aprilie 2009 și documente relevante revizuite în perioada respectivă. Datele autorităților relevante și lista confidențială a persoanelor intervievate se păstrează în oficiul ABA ROLI din Washington, D.C. Echipa de evaluare este extrem de recunoscătoare pentru timpul și asistența acordată de cei care au acceptat să fie intervievați pentru acest proiect.

Sumar executiv

Prezentare succintă a rezultatelor

Evaluarea Indicatorii Reformei Profesiei Juridice (IRPJ) pentru Moldova 2009 reflectă o profesie juridică care continuă să se afirme și încearcă să-și îndeplinească responsabilitățile față de clienți în fața obstacolelor și a imixtiunilor din partea autorităților de stat, a legislației și așteptărilor în rapidă schimbare, precum și a economiei naționale ce se află într-o stare precară. Dintre cei 24 de factori analizați, doi factori (cerințele academice pentru avocați și exercitarea independentă a profesiei juridice) au primit corelații pozitive, la 13 li s-au acordat corelații neutre, iar restul nouă au primit corelații negative. Aceste rezultate sunt în linii generale comparabile cu rezultatele IRPJ pentru Moldova 2004, cu excepția schimbării corelației unui factor de la negativ la neutru. Cu regret, șase factori (accesul avocaților la clienți, pregătirea de a practica avocatura, resursele și remunerarea pentru serviciile avocaților, disponibilitatea instruirii juridice continue, precum și programele de interes public și de sensibilizare a opiniei publice și rolul acestora în reforma juridică) rămân în continuare cu corelații negative, în timp ce corelațiile altor trei factori (posibilitatea de a exercita profesia juridică, imunitatea profesională, și deontologia și etica juridică) au fost reduse de la neutru la negativ. Corelația unui factor (dreptul la audiere) a fost redusă de la pozitiv la neutru. Cu toate acestea, situația s-a îmbunătățit în anumite privințe, după cum indică îmbunătățirea corelațiilor în cazul a cinci factori. Aceștia includ patru factori (organul de licențiere a avocaților, reprezentarea minorităților și a genurilor în profesie, procedura disciplinară pentru avocați, și disponibilitatea generală a serviciilor juridice) corelațiile cărora s-au schimbat de la negativ la neutru și un factor (cerințele academice) corelația căruia a fost îmbunătățită de la neutru la pozitiv.

Aspectele pozitive identificate în IRPJ pentru Moldova 2009

- **Baroul**, care în 2004 era o instituție nouă, **a devenit un reprezentant relativ afirmativ al profesiei de avocat**. Deși rămân multe de făcut în vederea promovării Baroului în direcția unei asociații profesionale-model, conducerea acestuia deseori servește drept o **portavoce prominentă în exprimarea intereselor și protejarea drepturilor** nu doar ale membrilor săi, ci și ale publicului. Principalele sale organe de conducere – Congresul, Consiliul Baroului, Comisia de licențiere și Comisia pentru etică și disciplină – și-au stabilit rolurile și și-au organizat majoritatea funcțiilor în modul prevăzut de Legea cu privire la avocatură și au devenit mai active în realizarea acestora.
- Comisia de licențiere a elaborat și a implementat **proceduri echitabile pentru pregătirea și susținerea examenului de calificare**, care constituie o cerință pentru majoritatea avocaților nou-admiși în profesie. Examenul de calificare în general este recunoscut drept rezonabil și cuprinzător, iar procedurile Comisiei de licențiere cu privire la emiterea și refuzarea licențelor și de examinare a contestărilor sunt considerate ca fiind prompte și echitabile.
- **Comisia pentru etică și disciplină a devenit mai activă și mai transparentă** în examinarea plângerilor depuse împotriva avocaților, aplicând proceduri de examinare

care sunt pe larg recunoscute ca fiind echitabile. **Sanctiunile autorizate care pot fi aplicate de aceasta în baza legii s-au extins** și includ suspendarea și retragerea licențelor de avocat, deși alte organe din afara Baroului continuă să aibă anumite împuterniciri în privința retragerii licențelor. Comisia pentru etică și disciplină și membrii săi sunt în general percepuți ca fiind **imparțiali și obiectivi în exercitarea atribuțiilor**.

- **Noua lege cu privire la asistența juridică garantată de stat corectează unele deficiențe constatate în sistemul anterior.** Programul de asistență juridică în prezent este administrat de un consiliu independent și la Chișinău sunt disponibili apărători publici, care activează cu normă deplină în atare calitate, și care eventual vor fi plasați în întreaga țară. Avocații, cu normă parțială, care acordă asistență juridică la cerere încă sunt vitali pentru sistem și au beneficiat de unele îmbunătățiri modeste în privința remunerării și a procedurilor și cu privire la accesul la ședințe de instruire. **Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești au fost în mare parte înlăturate din procesul de desemnare a avocaților care acordă asistență juridică la cerere și de examinare a solicitărilor acestora cu privire la remunerare**, pași care se așteaptă să sporească independența și să consolideze poziția avocaților care acordă asistență juridică la cerere. Cu toate acestea, **aspectele ce țin de finanțare rămân a fi un impediment în implementarea integrală a noului regim de acordare a asistenței juridice.**
- **Învățământul juridic continuă să fie influențat pozitiv de accesarea în 2005 a R. Moldova la Procesul de la Bologna.** Mai important, guvernul a instituit un program de acreditare a facultăților de drept, ceea ce s-a soldat cu închiderea unor facultăți care nu corespundeau cerințelor. Au fost întreprinse câteva alte acțiuni întru conformarea cu standardele unice în domeniul învățământului superior european, inclusiv instituirea unor standarde cu privire la orele de curs, credite și calificarea cadrelor didactice.

Preocupări legate de exercitarea drepturilor și libertăților juriștilor

- În ultimii trei ani, s-au înregistrat **multiple cazuri reale de intimidare sau încercări de intimidare a avocaților din partea reprezentanților autorităților de stat sau a organelor de drept**, inclusiv imixțiuni în relațiile contractuale cu clienții acestora și expedierea unei scrisori Baroului din partea Procurorului General, în care erau criticați și amenințați avocații care depun cereri la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului împotriva R. Moldova. De asemenea, avocații și alți juriști **nu au imunitate față de urmărirea penală și atragerea la răspunderea civilă** pentru declarațiile făcute cu bună credință în cursul reprezentării clienților, iar **judecătorii de instrucție au autoritate largă de a aproba interceptarea convorbirilor telefonice și confiscarea corespondenței** și altor comunicări la cererea procurorului. Aceste deficiențe, care derivă atât din legislație, cât și din practică, pot diminua abilitatea juriștilor de a-și practica liber profesia.
- **Accesul la clienții deținuți rămâne în continuare o problemă**, în pofida modificărilor recente în politică care prevede punerea la dispoziție a unor încăperi

separate pentru întâlnirile cu clienții. Avocații deseori trebuie să obțină **aprobarea prealabilă a comisarului de poliție** pentru a se întâlni cu clientul, iar **întâlnirile sunt în general interzise în afara orelor de serviciu**. Avocații care au încercat să stabilească locul aflării și să se întâlnească cu clienții lor reținuți în urma protestelor din 7 aprilie 2009 s-au confruntat cu **amânări și hărțuiri** considerabile.

- Deși avocații își pot exercita dreptul de a se înfățișa în instanțele judecătorești și alte tribunale conform legii, practic toți **avocații intervievați au declarat că ei nu sunt tratați pe picior de egalitate cu procurorii în cauzele penale**. În viziunea lor, **judecătorii sunt părtinitori în favoarea procurorului** și cedează argumentelor acestuia în privința demersurilor, arestului preventiv și a aspectelor legate de vinovăția sau nevinovăția inculpaților.

Preocupări legate de juriștii independenți pentru cauze civile

- **Nu este necesar de a fi avocat, și nici chiar jurist, pentru a reprezenta clienții contra remunerare în procese civile și pentru a le acorda consultanță juridică.** O modificare recentă în lege limitează reprezentarea în procesele administrative la avocați, însă oricum lasă multe servicii juridice importante în mâinile persoanelor care nu sunt avocați. **Juriștii independenți pentru cauzele civile** reprezintă o cotă semnificativă a juriștilor angajați cu regularitate și independent în practicarea dreptului în cauze altele decât cele penale, însă, cu toate acestea, **nu există nici o reglementare în privința acestora**. Ei nu sunt supuși unui proces de admitere, examen de calificare și față de ei nu există cerințe cu privire la experiența de lucru anterioară, obligația de a urma cursuri de instruire juridică continuă (IJC), sau un cod deontologic sau proceduri disciplinare.
- Potrivit legii, unele dintre **garanțiile profesionale de bază ale juriștilor conform standardelor internaționale**, inclusiv independența, confidențialitatea clienților și accesul la informație, **sunt disponibile pentru avocați**, însă **nu există protecții echivalente pentru juriștii independenți pentru cauzele civile**, inclusiv pentru cei ce activează în calitate de parteneri sau angajați ai avocaților. Mulți **membri ai publicului nu înțeleg deosebirea dintre avocați și juriștii independenți pentru cauzele civile**, și astfel nu sunt conștienți de faptul că angajarea celor din urmă i-ar putea priva de protecții importante cu privire la confidențialitate și remediarea plângerilor.

Preocupări legate de calificarea și pregătirea profesională

- Calitatea generală a învățământului juridic și astfel pregătirea juriștilor pentru practicarea eficientă a avocaturii după absolvire continuă să fie considerată drept inadecvată. Deși există evoluări promițătoare, **învățământul juridic este pe larg considerat ca fiind neavenit de teoretic, învechit și lipsit de pregătirea deprinderilor practice**. În plus, **programul de stagiere al Baroului** pentru potențialii avocați **necesită mecanisme sporite de control, standardizare, monitorizare și evaluare**.

- Deși diferite grupuri finanțează programele de instruire pentru avocați, există **deficiențe în programele de IJC oferite cu referire la numărul de ore, subiecte și accesul din punct de vedere geografic**. Majoritatea programelor se axează pe subiectele incluse în agendă de finanțatori și nu pe necesitățile și interesele avocaților. Rolul Baroului în IJC este foarte restrâns. Deși Congresul Baroului a stabilit **un număr minim de opt ore de IJC pe an pentru avocați**, această normă nu se implementează. Crearea **Institutului Național al Justiției pentru judecători și procurori**, precum și lipsa unui program de instruire post-universitar comparabil pentru viitorii avocați și pentru avocații cu experiență, probabil **va mări decalajul existent între avocați și procurori în privința cunoștințelor, influenței și statutului**.

Alte preocupări identificate în IRPJ pentru Moldova 2009

- **Juriștii care practică avocatura în general sunt slab remunerați** pentru serviciile lor, circumstanță care este legată de economia precară a R. Moldova. Drept rezultat, mulți juriști, în special cei ce nu activează în Chișinău sau în apropierea acestuia, **nu pot obține acces la computere, baze de date juridice prin internet și resurse similare**.
- Comisia pentru etică și disciplină a întreprins **acțiuni limitate pentru a face cunoscute procedurile disciplinare și remediile** disponibile clienților nesatisfăcuți. În afară de aceasta, există preocupări în privința faptului că doar **un număr relativ mic de cauze examinate de Comisia pentru etică și disciplină s-au soldat de fapt cu aplicarea sancțiunilor**.
- **Transferarea recentă a autorității de a retrage licența de avocat în anumite circumstanțe** de la Comisia pentru etică și disciplină a Baroului **la consiliul nou-creat pentru asistență juridică**, grup în care există un număr mare de reprezentanți din partea statului, este foarte deranjantă. Deși **consiliul a declarat public că nu intenționează să-și exercite autoritatea în acest domeniu**, existența acestei autorități în sine deja afectează independența Baroului.
- Deși **reprezentarea femeilor-avocați s-a îmbunătățit modest** în ultimii câțiva ani, **rămân multe de făcut pentru a mări proporția femeilor-avocați** până la coeficientul femeilor din cadrul populației în ansamblu și de a le spori prezența în organele de conducere ale Baroului.

Moldova – prezentare generală

Moldova este o republică situată în sud-estul Europei, între România – la vest și Ucraina – la nord, est și sud. Țara ocupă o suprafață de 33.843 kilometri pătrați și este împărțită în 32 de regiuni numite *raioane*, patru municipalități și o unitate teritorială autonomă (Găgăuzia).. Transnistria este o republică auto-proclamată, aflată sub controlul unui regim separatist, a cărei independență nu este recunoscută de nici un alt stat.³ Potrivit datelor din luna ianuarie 2009, Moldova are o populație de 3.567.500 persoane, (fără populația Transnistriei, care este de aproximativ jumătate de milion de persoane). În Chișinău - capitala Moldovei – locuiesc peste 785.000 persoane. Din totalul populației 51,9% sunt femei și 48,1% - bărbați. Populația Moldovei este una multietnică, fiind reprezentată de moldoveni (75,8%), ucraineni (8,4%), ruși (5,9%), găgăuzi (4,4%), români (2,2%), bulgari (1,9%), și alte etnii (inclusiv rromi). Limba moldovenească, identică cu cea română, este limba de stat, însă se vorbește și limbile rusă, ucraineană și găgăuză. Aproximativ 93,7% din locuitorii Moldovei sunt adepți (cel puțin așa se declară) ai religiei creștin ortodoxe, aparținând fie de Mitropolia Moldovei – o eparhie autonomă a Bisericii Ortodoxe din Rusia care este supusă Patriarhului Moscovei, fie de Mitropolia Basarabiei – afiliată Patriarhiei Ortodoxe Române de la București. Există, de asemenea, urmași ai Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi, numiți credincioși de rit vechi, precum și membri ai altor confesiuni creștine și evrei.⁴

Moldova ocupă o mare parte a teritoriului numit cândva Basarabia, regiune care a suferit, ani în șir, invazii ale diferitor armate străine. La sfârșitul sec. XV s-a format, pentru o perioadă scurtă de timp, statul independent Moldova, însă în sec. XVI acesta a fost supus dominației otomane. În urma războiului ruso-turc de la începutul sec. XIX, partea de est a Moldovei, situat între râul Prut și Nistru a fost anexată la Rusia, iar partea de vest (vestul râului Prut) a rămas sub dominația turcă, până la obținerea independenței României în 1878. În această perioadă România a preluat controlul asupra Basarabiei conduse de Rusia. În 1918 Moldova a devenit, pentru o scurtă perioadă, republică independentă, însă apoi s-a unit cu România, rămânând în componența acesteia până în 1940. Uniunea Sovietică nu a recunoscut niciodată controlul României asupra acestui teritoriu și în 1924 a instituit o Republică Autonomă Moldovenească la est de râul Nistru, ca parte a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene (în continuare RSS). În 1940, în baza pactului Ribbentrop-Molotov, România a fost forțată să cedeze Basarabia Uniunii Sovietice; care împreună cu Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească au format RSS Moldovenească. În acea perioadă, sovieticii au cedat RSS Ucrainene cele trei județe din sudul Basarabiei, situate pe coasta Mării Negre, astfel lăsând RSS Moldovenească fără ieșire la mare.

Ca urmare a declinului și destrămării Uniunii Sovietice, RSS Moldovenească și-a proclamat suveranitatea ca Republica Moldova, declarându-și independența la 27 august 1991.

³ Echipa de evaluare nu a vizitat Transnistria și nu a condus nici un interviu de evaluare în această zonă. Astfel, concluziile expuse în acest raport nu sunt aplicabile Transnistriei.

⁴ Sursa majorității informațiilor demografice din acest raport este Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova - www.statistica.md (în continuare BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ). Datele referitoare la grupurile etnice și religioase au fost luate din cel mai recent recensământ realizat în 2004, iar datele privind numărul populației reprezintă date estimative, actuale la 1 ianuarie 2009.

Odată cu proclamarea independenței Moldovei, în Transnistria – la est, și în Găgăuzia – la sud au apărut mișcări separatiste. Conflictul cu minoritatea găgăuză a fost soluționat prin acordarea autonomiei în 1994, iar tulburările din Transnistria au stârnit acțiuni violente și intervenția armatei rusești. În 1992 a fost semnat un acord de încetare a focului, deși tensiunile nu s-au aplanat; potrivit informațiilor, negocierile între oficialii moldoveni, transnistreni și cei ruși încă mai continuă.

După un deceniu de tumult politic, declin economic și guvernări foarte ineficiente, Partidul Comunist a fost readus la putere în 2001 și a stat în continuare la conducerea statului. După alegerile din 5 aprilie 2009, comuniștii erau siguri că vor mai deține controlul încă patru ani, excluzând evoluțiile ulterioare imprevizibile. Totuși nemulțumirile privind corectitudinea și rezultatele acestor alegeri au contribuit la organizarea mai multor demonstrații de către protestatarii susținători ai opoziției, care au culminat cu violențele din 7 aprilie (prima zi a vizitei echipei de evaluare în Moldova). Trei protestatari au fost omorâți și alte câteva zeci au fost răniți, peste 100 au fost reținuți, iar clădirea Parlamentului a fost parțial incendiată și devastată.

Moldova este considerată cea mai săracă țară din Europa, parțial din cauza pierderii unor importante piețe și surse de energie și materie primă odată cu destrămarea Uniunii Sovietice. Având soluri fertile, Moldova are o economie în principal agricolă, însoțită de activități de prelucrare a produselor alimentare. Celelalte industrii ale sale includ prelucrarea metalului și producerea materialelor textile, îmbrăcăminte și utilajului. Sărăcia larg răspândită și lipsa resurselor de stat, precum și moștenirea după cinci decenii de dominație sovietică, contribuie foarte mult la apariția dificultăților cu care se confruntă astăzi profesia juridică din Moldova.

Context juridic

Constituția Republicii Moldova a fost adoptată în 1994. A se vedea CONSTITUȚIA REPUBLICII MOLDOVA (*adoptată la 29.07.1994, cu ultimele modificări la 29.06.2006*) [în continuare CONST.] Constituția protejează dreptul la un proces echitabil, dreptul la viață privată, libertatea de expresie și de asociere, dreptul la vot și alte drepturi prevăzute de Declarația Universală a Drepturilor Omului. CONST. art.4 și Cap.II. Moldova este o republică parlamentară în care puterile legislativă, executivă și judecătorească sunt separate. *Id.* art. 1 și 6. Sistemul de drept al R. Moldova derivă, în mare măsură, din tradiția dreptului civil european continental. Din 2003, R. Moldova are un sistem al justiției penale care mai degrabă este bazat pe principiul contradictorialității și nu unul inchiuzitorial.

Puterea legislativă aparține **Parlamentului** unicameral care este compus din 101 deputați aleși pentru un termen de patru ani. *Id.* art. 60 și 63. Cu votul majorității deputaților aleși, Parlamentul adoptă legi, aprobă bugetul de stat, ratifică sau denunță tratate, declară starea de urgență sau război și are o serie de alte atribuții. *Id.* art. 66 și 74. Revizuirea Constituției poate fi inițiată de un număr de cel puțin 200 000 de cetățeni ai Republicii Moldova cu drept de vot, de cel puțin o treime de deputați în Parlament sau de Guvern. *Id.* art. 141. Proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători. *Id.* Legea se adoptă cu votul a două treimi din deputați. *Id.* Legile organice se referă la organizarea și funcționarea

Parlamentului, Guvernului și a instanțelor de judecată, etc. Se adoptă cu votul majorității deputaților aleși, după cel puțin două lecturi. Legile ordinare intervin în orice domeniu al relațiilor sociale, cu excepția celor rezervate legilor constituționale și legilor organice și se adoptă cu votul majorității deputaților prezenți. *Id.* art. 74. Pe lângă adoptarea legilor, Parlamentul mai are și competența de a interpreta legile, de a ratifica sau denunța tratatele internaționale, de a aproba bugetul de stat, de a iniția cercetări și audieri, de a declara referendumuri, de a adopta acte privind amnistia. *Id.* art. 66. De asemenea, Parlamentul numește, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (în continuare CSM), președintele, vicepreședintele și judecătorii Curții Supreme de Justiție (în continuare CSJ) care trebuie să aibă o vechime în funcția de judecător de cel puțin 10 ani. *Id.* art. 116. Parlamentul, de asemenea alege doi din cei șase judecători ai Curții Constituționale precum și doi din cei 12 membri ai CSM. *Id.* art. 122, 136.

Președintele este șeful statului, fiind ales prin votul secret a trei cincimi din numărul deputaților din Parlament. Există prevederi vizând organizarea turului al doilea de scrutin și al alegerilor repetate, și în final, prevederi vizând dizolvarea Parlamentului, în cazul în care niciunul dintre candidați nu întrunește majoritatea necesară de voturi. *Id.* art. 78. Președintele poate ocupa această funcție pentru cel mult două mandate consecutive. *Id.* art. 80. Între alte responsabilități, Președintele reprezintă țara în relațiile sale internaționale, este comandantul suprem al forțelor armate și controlează diferite funcții publice principale. *Id.* art. 77 și 86-88. În exercitarea atribuțiilor sale Președintele poate emite decrete, obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului. *Id.* art. 94. Președintele desemnează un candidat pentru funcția de Prim-ministru, ulterior candidatul, programul de activitate și lista Guvernului fiind supuse unui vot de încredere din partea majorității deputaților aleși în Parlament. *Id.* art. 98. Dacă Primul Ministru nu obține votul de încredere pentru formarea Guvernului, după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură, sau în cazul altor situații de impas, Președintele poate dizolva Parlamentul și anunța alegeri repetate. *Id.* art. 85. Președintele, de asemenea, promulgă legile R. Moldova și este în drept să respingă legile și să le remită spre reexaminare Parlamentului. Însă, în cazul în care Parlamentul aprobă legea, Președintele este obligat să o promulge. *Id.* art. 93. Toți judecătorii sunt numiți de Președinte, la propunerea **Consiliului Superior al Magistraturii**, cu excepția judecătorilor Curții Supreme de Justiție, numiți de Parlament, la propunerea CSM. *Id.* art. 116.

Guvernul este alcătuit din Prim-ministru, viceprim-miniștri, miniștri și alți membri stabiliți prin legea organică. *Id.* art. 97. Prim-ministrul conduce Guvernul și coordonează activitatea membrilor acestuia. *Id.* art. 101. Parlamentul își poate exprima neîncrederea în Guvern cu votul majorității deputaților. *Id.* art. 106. Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice, *Id.* art. 96. Guvernul, de asemenea, emite hotărâri și dispoziții care, de rând cu decretul președintelui și legile adoptate de Parlament se publică în Monitorul Oficial, buletinul oficial al Republicii Moldova (în continuare Monitorul Oficial). *Id.* art. 76, 94, 102. Guvernul alege doi membri ai Curții Constituționale. *Id.* art. 136.

Puterea judecătorească este constituită din judecătorii de drept comun, judecătorii specializate, curți de apel și Curtea Supremă de Justiție, *Id.* art. 115; a se vedea, de asemenea LEGEA REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ (*adoptată la*

06.07.1995, cu ultimele modificări la 20.04.2001) (în continuare LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ), art. 15. Există 46 de judecătoria de drept comun care soluționează în prima instanță cauzele civile, penale și administrative care nu sunt atribuite prin lege altei instanțe. *Id.* art. 26, Anexa 1. Există patru curți de apel care judecă apelurile, recursurile și unele cauze în primă instanță (cele ce vizează proprietatea intelectuală și unele infracțiuni deosebit de grave), care sunt inițiate în spațiul geografic al acestor instanțe. *Id.* art. 36, Anexa 1. În ceea ce privește judecătoriile specializate, există o judecătoria economică și o curte de apel economică, și o singură judecătoria militară, toate fiind amplasate în Chișinău, *Id.* art. 41-42.1. Curtea Supremă de Justiție este instanța judecătorească supremă de recurs, care examinează hotărârile curților de apel și servește drept cale extraordinară de atac pentru dosarele încheiate pentru a determina dacă este necesară redeschiderea acestora. *Id.* art. 43-44, Anexa 1; *a se vedea de asemenea* ABA ROLI, INDICATORII REFORMEI ÎN JUSTIȚIE PENTRU MOLDOVA, VOLUMUL II (ianuarie 2007) (în continuare IRJ PENTRU MOLDOVA 2007] pag. 9-11. Judecătorii sunt numiți (după ce au susținut concursul de admitere) pentru prima dată pe un termen de cinci ani, după care pot fi re-numiți în funcție pe un termen ulterior, până la atingerea vârstei de pensionare. CONST., art. 116. Toate procedurile judiciare se desfășoară în limba moldovenească. Participanților care nu vorbesc limba moldovenească li se asigură un traducător, deși ședințele de judecată pot fi desfășurate și într-o altă limbă, cu consimțământul majorității participanților la proces. *Id.* art. 118; LEGEA PRIVIND ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ, art. 9.

CSM este un organ independent constituit din 12 membri: șapte judecători aleși prin vot secret de Adunarea Generală a Judecătorilor; doi profesori de drept aleși de Parlament (unul de către partidul de guvernare și celălalt – de către opoziție); și Ministrul Justiției, Președintele Curții Supreme de Justiție și Procurorul General. Toți membrii, cu excepția celor din oficiu, sunt aleși în funcție pe un termen de patru ani. Modificările recente vor reduce numărul judecătorilor din componența CSM. Începând cu luna noiembrie 2009 CSM va avea în continuare 12 membri, dar componența CSM va fi următoarea: 5 judecători și 4 profesori de drept. CONST. art. 122; LEGEA CU PRIVIRE LA CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII (adoptată la 19.07.1996, cu ultimele modificări la 25.12.2008), art. 3 și 8. CSJ este responsabil, *inter alia*, de numirea, transferarea, promovarea și aplicarea măsurilor disciplinare față de judecători. CONST., art. 123.

Curtea Constituțională, care nu face parte din puterea judecătorească, exercită controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, și a altor acte oficiale, precum și tratatelor internaționale ratificate, interpretează Constituția, confirmă rezultatele referendumurilor republicane și a alegerii Parlamentului și a Președintelui. *Id.* art. 134-135. Cei șase membri ai Curții Constituționale trebuie să aibă o vechime de cel puțin 15 ani în activitatea juridică, în învățământul juridic sau în activitatea științifică, fiind aleși după cum urmează: doi sunt aleși de către Parlament, doi – de către Guvern și doi – de către CSM pe un mandat de șase ani cu posibilitatea de a fi realeși pe încă un termen. *Id.* art. 136, 138. LEGEA CU PRIVIRE LA CURTEA CONSTITUȚIONALĂ art.5 (adoptată la 13.12.1994, cu ultimele modificări la 23.20.2008). În perioada vizitei echipei de evaluare, Curtea Constituțională era formată dintr-un fost procuror care, de asemenea, activase în calitate de deputat, doi foști judecători la Curtea Supremă a RSS Moldovenească și trei foști membri sau președinți ai CSJ și ai CSM.

Context istoric

Statutul și evoluția profesiei juridice în Moldova nu poate fi înțeleasă pe deplin fără recunoașterea istoriei de cinci decenii în care țara s-a aflat în componența Uniunii Sovietice. Pe parcursul acelei perioade, procuratura se afla în vârful sistemului judecătoresc și dicta, în mare măsură, judecătorilor cum să soluționeze dosarele penale. Deși Constituția sovietică prevedea dreptul la serviciile avocatului și prezumția nevinovăției, rolul avocatului era limitat. În marea majoritate a dosarelor penale, vina inculpatului era presupusă și în cel mai bun caz avocatul putea spera să obțină o sentință mai blândă. "Justiția prin telefon", prin care liderii Partidului comunist contactau judecătorul pentru a-i dicta cum să soluționeze un dosar, era frecventă, mai ales în dosarele politice. Procesele civile erau mai puțin frecvente deoarece apăreau mai puține litigii ce vizau drepturile comerciale sau de proprietate, însă erau răspândite cauzele de divorț și moștenire. În cauze importante, sau atunci când una dintre părți avea legăturile personale necesare, procurorul putea interveni și influența semnificativ hotărârea judecătorului.

În perioada regimului comunist, avocații erau obligați să fie membri ai Colegiului de avocați, activitatea lor fiind reglementată de o lege bazată pe Statutul Avocaturii din URSS din anul 1979. LEGEA REPUBLICII SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENEȘTI CU PRIVIRE LA APROBAREA REGULAMENTULUI PRIVIND AVOCATURA ÎN R.S.S.M. (*adoptată la 21.11.1980*). Colegiul Avocaților era responsabil de încasarea onorariilor, achitarea cheltuielilor și remunerarea avocaților. După declararea independenței R. Moldova în 1991, Colegiul Avocaților și-a continuat activitatea în calitate de asociație voluntară, care oferea admiterea în avocatură după efectuarea unui stagiu și susținerea unui examen de calificare. În afară de membrii Colegiului Avocaților, juriștii care susțineau un examen în scris și primeau licența de la Ministerul Justiției (în continuare MJ) pentru oferirea serviciilor de asistență juridică, de asemenea puteau activa în calitate de apărători în cauze penale. Mai mult, orice persoană competentă din punct de vedere juridic, cu sau fără studii juridice sau orice alte studii, putea reprezenta părțile în cauze civile și administrative și putea oferi consultații în probleme juridice.

În 1999, Parlamentul a adoptat o nouă lege cu privire la avocatură, care a înlocuit Legea RSS Moldovenești cu privire la avocatură. Între altele, această lege a transformat Colegiul Avocaților în Uniunea Avocaților, organizație la care toți avocații trebuiau să se alăture. Juriștii care dispuneau de licențe emise de Ministerul Justiției dar nu erau membri ai Colegiului, trebuiau să adere la Uniunea Avocaților pentru a putea continua să activeze în calitate de apărători în cauze penale. Deși Ministerul Justiției era organul care emitea licențele pentru avocați, Uniunea Avocaților era organizația care stabilea care persoane erau calificate pentru a fi licențiate. Acestea și alte prevederi ale Legii Republicii Moldova cu privire la avocatură au fost atacate la Curtea Constituțională. Curtea Constituțională a declarat prevederile ca fiind neconstituționale deoarece ele încălcau dreptul cetățeanului de a fi apărat de un jurist la alegerea lui, dreptul la libera asociere și la libera alegere a profesiei de către juriști, și competența constituțională a MJ de a emite licențe avocaților. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE NR. 8 (15.02.2000).

Peste mai mult de doi ani, Parlamentul a adoptat o altă lege cu privire la avocatură, menită să corecteze deficiențele constituționale ale legii precedente. A se vedea LEGEA

REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ (adoptată la 19.07.2002, cu ultimele modificări la 12.12. 2008, în vigoare din 13.02.2009) (în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ).⁵ Deși această lege la fel stabilea o organizație din care trebuiau să facă parte toți avocații, ea a reafirmat dreptul avocaților de a forma și de a adera la alte asociații profesionale. *Id.* art. 30(1) și 31(1). Constituționalitatea Legii cu privire la avocatură a fost atacată în baza aceluiași motive care au stat la baza atacării precedentei Legi a Republicii Moldova cu privire la avocatură, însă de această dată Curtea Constituțională a declarat-o drept constituțională. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE NR. 12 (19.06.2003).

Pentru a facilita transformarea Uniunii Avocaților în Barou, a fost creată o comisie de avocați condusă de un viceministru al justiției, pentru a pregăti și convoca primul Congres al Baroului. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 59(4). La primul congres al Baroului, în decembrie 2002, avocații au ales primul organ executiv, Consiliul Baroului, președintele Baroului și membrii celorlalte comisii, în conformitate cu Legea cu privire la avocatură. A se vedea *Id.* art. 36 și 40-42.

Deși Legea cu privire la avocatură a adunat în cadrul Baroului avocați aceasta nu a prevăzut restricții și nu se aplică juriștilor care, nefiind avocați, participă ca reprezentanți în cauze civile, sau reprezentanților care, nefiind juriști, participă și acordă consultanță în cauze civile, sau participă în procese administrative. Aceștia din urmă, ca și avocații, pot acorda consultații sau emite opinii juridice pe chestiuni necontencioase. CODUL DE PROCEDURĂ CIVILĂ AL REPUBLICII MOLDOVA (adoptat la 30.05. 2003, cu ultimele modificări la 21.07.2006) (în continuare COD. PROC. CIVILĂ), art. 8(1). Totuși, noul Cod Contravențional, în vigoare din 31.05.2009, limitează reprezentarea juridică în procesele administrative doar la avocații licențiați. CODUL CONTRAVENȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA (adoptat la 24.10.2008, în vigoare din 31.05.2009) [în continuare CODUL CONTRAVENȚIONAL], art. 378 și 392.

Considerații generale privind profesia juridică

Termenul de „profesionist în domeniul juridic” sau „jurist”, după cum este cunoscut în R. Moldova, are o definiție vastă. Acesta include orice persoană care a absolvit facultatea de drept care reprezintă un program de studii de patru ani într-o instituție de învățământ superior. După terminarea facultății de drept, majoritatea absolvenților urmează una din următoarele cariere:

- **Avocați**, membri ai Baroului, care au efectuat un stagiu de un an și au susținut un examen de calificare. Aceștia sunt admiși în profesie de către Comisia de licențiere a Baroului, iar activitatea lor este reglementată de către Consiliul Baroului și Comisia pentru etică și disciplină. Ei pot practica avocatura permanent și independent, în toate aspectele profesionale. La data de 1 martie 2009 în Moldova activau 1 329 avocați.

⁵ Traducerea în limba engleză a acestei legi se referă la „profesia juridică” și „juriști”, dar pentru a evita confuzia cu alte profesii juridice (ex: judecători, procurori și notari) în acest raport vor fi utilizați, în general, termenii „avocatură” și „avocați” cu referire anume la Barou și membrii acestuia, și „juriști” – cu referire, în general, la avocați și la juriștii care nu sunt avocați.

- **Juriștii care nu sunt avocați**, care pot activa în cadrul întreprinderilor private, a instituțiilor de stat sau a organizațiilor neguvernamentale [în continuare ONG-uri], sau individual (care activează individual și nu sunt afiliați la nicio organizație). Aceștia au dreptul să reprezinte angajatorii lor sau diferiți alți clienți, în cauze civile și (până la 31 mai 2009) administrative. Juriștii care nu sunt avocați sunt nelicențiați, activitatea acestora fiind nereglementată și nu este necesar ca aceștia să fie membri ai uniunilor sau asociațiilor. Potrivit unui studiu, aproximativ 90% din profesioniștii din domeniului juridic care reprezintă clienții în procese civile sau economice sunt juriștii care nu dețin licență de avocați. A se vedea N. HRIPTIEVSCHI, PROFESIA JURIDICĂ ÎN R. MOLDOVA, (august 2008), pag. 4. În R. Moldova s-ar putea să existe sute, posibil chiar peste 1000 de juriști independenți pentru cauze civile.
- **Judecători**, care activează în judecătoriile de drept comun sau curțile de apel, Curtea Supremă de Justiție sau Curtea Constituțională. Există, de asemenea, **judecători de instrucție** pentru fiecare judecătorie de drept comun, care asigură controlul judecătoresc în cursul urmăririi penale prin deciderea, inter alia, asupra arestării preventive, a percheziției și aplicării sechestrului, precum și asupra interceptării comunicărilor, sechestrului corespondenței și a înregistrării de imagini. Persoanele care doresc să devină judecători, în general, trebuie să participe la un program de instruire de 18 luni la Institutul Național al Justiției, creat recent (în continuare INJ). Totuși, timp de trei ani, până la 20% din funcțiile de judecători pot fi suplinite cu candidați care nu au absolvit INJ, dacă ei au o vechime în muncă de cel puțin cinci ani în domeniul juridic și susțin examenul de capacitate. Activitatea judecătorilor, cu unele excepții, este reglementată de către CSM.
- **Procurori**, care monitorizează investigațiile și efectuează urmărirea penală a inculpaților sub supravegherea Procurorului General. Majoritatea viitorilor procurori trebuie să participe la un program de instruire de 18 luni la INJ. Totuși, la fel ca în cazul judecătorilor, până la 20% din procurori pot fi angajați în această funcție după o vechime în muncă de cel puțin cinci ani în domeniul juridic și după ce au obținut o notă de trecere la examenul de capacitate.
- **Ofițeri de urmărire penală**, care investighează infracțiunile și fac parte din aparatul organelor de drept. Aceștia adună probe și prezintă dosarul procurorului care, la rândul său, înaintea învinuirea.
- **Notari**, care sunt responsabili de întocmirea și înregistrarea anumitor tipuri de contracte și registre privind proprietatea imobiliară, precum și de verificarea documentelor și autentificarea procurilor. O Comisie a notarilor, instituită recent, se ocupă de problemele disciplinare ce implică membrii acestei profesii.

Deși IRPJ vizează avocații și juriștii independenți pentru cauze civile, unii factori, cum ar fi cei care se referă la învățământul juridic, pot fi aplicați și altor categorii ale profesiei juridice, menționate mai sus. De asemenea, trebuie subliniat faptul că, conform tradiției sovietice, nu este necesar ca o persoană să fie jurist pentru a acorda consultanță sau a reprezenta o altă persoană într-o cauză sau tranzacție civilă. O parte poate împuternici orice persoană cu capacitate juridică deplină, care are sau nu studii în domeniul dreptului (sau

studii universitare de orice fel, în materia respectivă), iar persoana respectivă poate oferi servicii juridice în mod legal părții respective, contra unei remunerări, într-un proces civil. Prezentul IRPJ nu îi vizează pe reprezentanții respectivi care nu sunt juriști.

Avocații străini pot oferi asistență juridică profesională în R. Moldova, în modul prevăzut de acordurile internaționale aplicabile, dacă sunt asistați de avocați moldoveni. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 5(7).

Organizații profesionale

Baroul

Numit, de asemenea, Baroul Avocaților din Republica Moldova, Baroul este o organizație profesionistă auto-reglementată, ai cărei membri trebuie să fie toți avocații licențiați. Acționând prin intermediul diferitor conducători și organe alese ale sale, Baroul este responsabil de: acordarea asistenței juridice; interacționarea cu autoritățile publice, instanțele judecătorești, organele de drept și alte organizații, din numele avocaților; admiterea avocaților în această profesie și păstrarea unui registru al membrilor; stabilirea și aplicarea normelor etice; intentarea procedurilor de răspundere disciplinară; organizarea programelor de instruire juridică continuă (în continuare IJC) și angajarea în alte activități, promovând interesele profesiei și drepturile și obligațiile sale. *Id.* art. 31, 33 și 35. Organele Baroului sunt: Congresul – organul suprem al Baroului (*Id.* art. 32); Consiliul Baroului – componenta executivă și administrativă a Baroului (*Id.* art. 33-38); Comisia de licențiere (*Id.* art. 40), care este responsabilă de examenul de calificare; Comisia pentru etică și disciplină, care examinează plângerile împotriva avocaților și intențează procedura disciplinară (*Id.* art. 41); și Comisia de cenzori, care exercită controlul activității economico-financiare a Baroului (*Id.* art. 42). Între alte activități, Baroul administrează un program de stagiu și un examen de calificare pentru viitorii avocați, a adoptat și aplică un cod deontologic și publică un jurnal lunar pentru membrii săi. Baroul își are sediul la Chișinău, și potrivit informațiilor, are numiți coordonatori în fiecare raion și în alte unități teritorial-administrative ale țării (cu excepția Transnistriei).

Baroul își finanțează activitatea în principal din taxele de înregistrare a contractelor de efectuare a stagiului profesional (1000 lei, sau aproximativ 87 dolari SUA),⁶ taxele pentru examenul de calificare (500 lei, sau aproximativ 44 dolari SUA), taxa de admitere percepută de la judecătorii și procurorii care devin avocați (500 lei, sau aproximativ 44 dolari SUA) și cotizația lunară de 100 lei (aproximativ 9 dolari SUA) pentru fiecare membru. Donatorii, majoritatea fiind ONG-uri internaționale, finanțează cea mai mare parte a seminarelor Baroului.

Uniunea juriștilor

Din Uniunea Juriștilor fac parte nu doar avocați, ci și alți profesioniști din domeniul juridic, inclusiv judecători, procurori și juriști independenți care participă ca reprezentanți în

⁶ În prezentul IRPJ, lei moldovenești (în continuare „lei”) sunt convertiți în dolari SUA la rata medie de schimb existentă în perioada desfășurării interviurilor (1.00 dolar SUA = 11,45 lei).

cauze civile. Ca parte a activităților sale este organizarea conferințelor pentru juriști, inclusiv o conferință în 2007 privind etica juridică, cu participarea reprezentanților altor țări din Europa de est și fostelor republici sovietice. Membrii permanenți ai Uniunii Juriștilor achită o taxă de 120 lei (aproximativ 10.50 dolari SUA) pentru a adera la Uniune și o cotizație anuală de 90 lei (aproximativ 8 dolari SUA), în timp ce membrii care sunt studenți la drept achită o cotizație anuală de doar 40 lei (3,50 dolari SUA). Uniunea Juriștilor are 821 de membri, inclusiv studenți.

Liga Avocaților din Moldova

Liga avocaților din Moldova, un ONG voluntar de avocați, a fost constituit în 2003 și numără în prezent 38 de membri. Cotizația de membru este de 15 lei (aproximativ 1,30 dolari SUA) pe lună, bani din care se achită în principal cheltuielile poștale. Organizația nu dispune de alte surse de finanțare. Scopul său de bază este de a servi interesele și necesitățile unora dintre birourile de avocați mai moderne, multe dintre care își desfășoară activitatea în domeniul dreptului civil și comercial, spre deosebire de birourile tradiționale de avocați în care activează doar sau predominant avocați în domeniul dreptului penal.

Asociația juriștilor independenți din Moldova

Asociația juriștilor independenți din Moldova a fost fondată în 1995 și întrunește juriști, profesori și avocați care practică dreptul bancar. Pe lângă Asociație activează un tribunal de arbitraj care examinează cel mult șase cauze pe an. Inițial cauzele se limitau la domeniul dreptului bancar, însă, în prezent, tribunalul examinează o serie de litigii comerciale. Asociația are 30 de membri și activitățile sale sunt finanțate din alocarea a 30% din taxele percepute de tribunalul de arbitraj.

Alte asociații

Mai sunt și alte ONG-uri care se axează pe domenii înguste, cum ar fi drepturile omului, care însă nu au foarte mulți membri din rândul avocaților. Organizația Juriștii pentru Drepturile Omului, fondată în 2001 este compusă din opt avocați licențiați care prezintă cauzele de importanță strategică la Curtea Europeană a Drepturilor Omului [în continuare CtEDO]. Un alt ONG - Promo-Lex, promovează și apără drepturile omului și în prezent se concentrează asupra acordării asistenței persoanelor ce locuiesc în Transnistria. Potrivit informațiilor, în Transnistria există o asociație separată a avocaților, care funcționează ca un colegiu regional al avocaților, însă sunt disponibile puține informații despre funcțiile și structura asociației respective. În plus, câțiva intervievați au susținut că în R. Moldova există cel puțin o asociație a tinerilor avocați.

În ceea ce privește organizațiile altor profesioniști din domeniul juridic, Asociația Judecătorilor din Republica Moldova a fost instituită în 1994 pentru a servi interesele judecătorilor, însă, potrivit unor informații, asociația a devenit pasivă în ultimii ani. Mai există și Asociația Procurorilor din Republica Moldova, care și-a început activitatea în 2005 cu 670 de membri; totuși, aceasta nu mai este activă din iunie 2008. A fost creată încă o asociație pentru a apăra drepturile și interesele procurorilor pensionați, precum și o a treia – pentru a ajuta procurorii să obțină locuințe la prețuri mai mici decât cele de piață.

Analiza IRPJ pentru Moldova 2009

În timp ce corelațiile elaborate mai jos pot furniza informații generale privind starea de fapt a domeniilor analizate, ABA ROLI accentuează că corelațiile factorilor și concluziile vor fi de utilitate maximă în cazul în care vor fi examinate în lumina analizei detaliate a fiecărui factor și în comparație cu IRPJ pentru Moldova din 2004. ABA ROLI consideră că semnificația relativă a unor corelații în parte este o temă care merită un studiu adițional. Din aceste considerente, ABA ROLI acceptă orice comentarii și informații care i-ar permite să elaboreze răspunsuri mai bune sau mai detaliate în viitoarele ediții ale IRPJ. ABA ROLI consideră procesul de Evaluare a IRPJ drept parte a unui efort continuu de monitorizare și evaluare a proceselor de reformă.

Factorul Indicatorilor Reformei Profesiei Juridice		Corelație 2004	Corelație 2009	Tendința
I. Libertăți și garanții profesionale				
Factorul 1	Posibilitatea de a exercita liber profesia juridică	Neutru	Negativ	↓
Factorul 2	Imunitatea profesională	Neutru	Negativ	↓
Factorul 3	Accesul la clienți	Negativ	Negativ	↔
Factorul 4	Confidențialitatea relației dintre jurist și client	Neutru	Neutru	↔
Factorul 5	Accesul la informație	Neutru	Neutru	↔
Factorul 6	Dreptul la audiere	Pozitiv	Neutru	↓
II. Educație, instruire și admiterea în avocatură				
Factorul 7	Cerințe academice	Neutru	Pozitiv	↑
Factorul 8	Pregătirea profesională	Negativ	Negativ	↔
Factorul 9	Procesul de calificare	Neutru	Neutru	↔
Factorul 10	Licențierea	Negativ	Neutru	↑
Factorul 11	Admiterea fără discriminare	Neutru	Neutru	↔
III. Condiții și standarde de exercitare a profesiei juridice				
Factorul 12	Exercitarea independentă a profesiei juridice	Pozitiv	Pozitiv	↔
Factorul 13	Resurse și remunerare	Negativ	Negativ	↔
Factorul 14	Instruire juridică continuă	Negativ	Negativ	↔
Factorul 15	Reprezentarea minorităților și a genurilor	Negativ	Neutru	↑
Factorul 16	Deontologie și etică juridică	Neutru	Negativ	↓
Factorul 17	Procedura și sancțiunile disciplinare	Negativ	Neutru	↑
IV. Servicii juridice				
Factorul 18	Disponibilitatea serviciilor juridice	Negativ	Neutru	↑

Factorul 19	Servicii juridice pentru cei dezavantajați	Neutru	Neutru	↔
Factorul 20	Soluționarea alternativă a disputelor	Neutru	Neutru	↔
V. Asociații profesionale				
Factorul 21	Administrarea și independența organizației	Neutru	Neutru	↔
Factorul 22	Servicii prestate membrilor	Neutru	Neutru	↔
Factorul 23	Programe de interes public și de sensibilizare a opiniei publice	Negativ	Negativ	↔
Factorul 24	Rolul asociațiilor profesionale în reforma sistemului de drept	Negativ	Negativ	↔

I. Libertăți și garanții profesionale

Factorul 1: Posibilitatea de a exercita liber profesia juridică

Juriștii au posibilitatea să își exercite profesia fără a fi supuși amestecului neavenit, intimidărilor sau sancțiunilor atunci când își desfășoară activitatea în conformitate cu standardele profesiei.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↓
În pofida protecțiilor prevăzute de lege, avocații deseori se confruntă cu imixtiune neavenită și intimidare în activitatea lor, în special în cauzele sensibile din punct de vedere politic, comercial sau legate de corupție. Depunerea legitimă a petițiilor la CEDO a atras după sine amenințări cu pornirea urmăririi penale din partea Procurorului General. Juriștii independenți pentru cauze civile nu par să beneficieze de protecții legale în acest domeniu.		

Analiză/Date generale:

Constituția Republicii Moldova stabilește dreptul părților la judecată, inclusiv dreptul inculpatului de a fi asistat de un avocat, și prevede că „amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege”. CONST. art. 26. Avocații sunt considerați a fi „liber profesioniști, consultanți independenți și reprezentanți în toate chestiunile juridice”, iar principiile avocaturii includ „libertatea și independența în activitatea de avocat” și „interzicerea imixtiunii în exercitarea profesiei de avocat”. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 1(2), 3(b) și 44(1). Legea cu privire la avocatură în continuare prevede interzicerea concretă a „insultării, calomnierii, amenințării” sau “comiterea actelor de violență împotriva unui avocat în timpul exercitării atribuțiilor profesionale și în legătură cu aceasta” și menționează că autoritățile publice „nu pot influența direct sau indirect și nu pot controla contractul dintre avocat și client”. *Id.*, art. 44(5) și (8). Protecțiile stabilite în Legea cu privire la avocatură nu se aplică juriștilor independenți pentru cauze civile.

În pofida acestor interdicții clare din lege, numeroși intervievați au relatat despre acte de imixtiune sau intimidare a avocaților, derivând în special (dar nu în exclusivitate) din cauze politice, comerciale sau de corupție. Un interviueat a declarat, “Moldova are legi bune însă ele rar sunt respectate în practică. Atunci când guvernarea este într-adevăr preocupată de ceva, legile și drepturile sunt ignorate, se apelează la bătaie și privări de drepturi. Autoritățile binevoiesc să recunoască drepturile avocaților atunci când aceasta nu contează”.

CtEDO deseori servește drept organ de remediere care oferă câștig de cauză în procesele în care instanțele judecătorești din R. Moldova au pronunțat hotărâri nedrepte, inclusiv în câteva cazuri când avocații au avut de suferit din cauza imixtiunii neavenite și intimidărilor din partea autorităților de stat. Un astfel de caz a apărut după ce Curtea Constituțională a declarat neconstituțională legea din 1999 privind crearea obligatorie a unei Uniuni a Avocaților. Președintele organizației avocaților a criticat vehement hotărârea Curții

Constituționale în cadrul interviului acordat unui ziar, iar instanța i-a aplicat o amendă pentru manifestarea lipsei de respect față de aceasta. CtEDO a susținut că aplicarea unei amenzi a constituit o intervenție în dreptul petiționarului la respect al libertății sale de exprimare în limitele criticii acceptabile și a constituit o încălcare a Convenției Europene. *Amihalachioaie c. Moldova*, CtEDO Nr. 60115/00 (20.04.2004). *Vezi* Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare Convenția Europeană) art. 10, (04.11.1950, *modificată prin* Protocolul Nr. 11, 01.11.1998); Într-un caz ulterior, un judecător de instrucție a eliberat un mandat, aparent fără vreun temei, de percheziționare a biroului unui avocat ce reprezenta inculpatul într-un caz de omor, din considerentele că pledoariile avocatului erau prea agresive. CtEDO a stabilit că eliberarea mandatului a constituit o încălcare nejustificată a dreptului avocatului la respect față de viața sa privată și de familie și la corespondență conform Convenției Europene. *Mancevschi c. Moldova*, CtEDO Nr. 33066/04 (07.10.2008). *A se vedea* CONVENȚIA EUROPEANĂ, art.8. În afara de aceasta, unul dintre avocații implicați în acest caz a renunțat la apărarea clientului său din cauza amenințărilor din partea procurorului *Id*. Sursa a descris acțiunea respectivă drept o tactică obișnuită în epoca sovietică care era utilizată pentru a înlătura avocații eficienți.

La 26 iunie 2006, Procurorul General al Republicii Moldova a expediat o scrisoare publică Baroului Avocaților obiectând împotriva avocaților care inițiază cauze la CtEDO împotriva R. Moldovei și a amenințat că va iniția urmărirea penală împotriva avocaților care se vor implica în astfel de acțiuni pe viitor. Drept exemplu, el a menționat două cauze (care în acel moment erau examinate de instanțele naționale dar ulterior au fost atacate la CtEDO) în care au fost aduse acuzații de tortură, atrăgând atenția mijloacelor de informare în masă internaționale și implicarea organizației Amnesty International. *A se vedea Colibaba c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 29089/06 (23.10.2007); *Gurgurov c. R. Moldova*, CtEDO Nr.7045/08 (16.06.2009). Procurorul General a afirmat că avocații implicați în cauzele respective cunoșteau că acuzațiile lor erau neîntemeiate și că inițiind cauzele respective ei pretindeau „încălcări ale dreptului omului, ceea ce a afectat grav imaginea țării noastre”. *Gurgurov c. R. Moldova*.

Scrisoarea a generat o atenție sporită din partea mijloacelor de informare în masă precum și o reacție puternică din partea Amnesty International, alte ONG-uri și avocați particulari, probabil la fel de multă cât au provocat și înseși cauzele de tortură. Baroul a reacționat acuzând Procurorul General că ar încerca să intimideze avocații astfel încât aceștia să nu mai inițieze cauze la CtEDO. În hotărârea sa pe marginea cauzei *Colibaba c. R. Moldova*, CtEDO a hotărât că scrisoarea în sine a constituit o încălcare a Convenției Europene, fiind destinată să împiedice dreptul lui *Colibaba*, stabilit de art. 34 al Convenției, de a aplica la CtEDO. CONVENȚIA EUROPEANĂ CtEDO de asemenea a conchis că *Colibaba* într-adevăr a fost torturat și a dispus compensarea daunelor și costul asistenței juridice petiționarului. Sec.68,51. Cu toate acestea, Procurorul General nu și-a retras scrisoarea și nici nu și-a cerut scuze pentru ea și lui nu i s-a aplicat mustrare sau alte sancțiuni disciplinare de către autoritățile de stat pentru comportamentul său. De fapt, el a continuat să activeze în calitate de Procuror General încă circa șapte luni după ce a expediat scrisoarea respectivă, când a fost numit consilier special pe lângă Președintele țării.

Echipa de evaluare a fost informată și despre alte cazuri de interferență în activitatea avocaților. De exemplu, în octombrie 2007, un viceprocuror a interogot soția unui bănuț în

legătură cu termenii și circumstanțele aferente contractului încheiat de bănuț cu avocatul său. Într-un caz aparte, două săptămâni mai târziu, un ofițer de poliție i-a cerut unui bănuț să-și rezilieze contractul încheiat cu avocatul său, să renunțe la serviciile prestate de avocat și să refuze achitarea onorariului stabilit avocatului pentru serviciile sale. Aceste cazuri au determinat Baroul să emită o hotărâre prin care viceprocurorul și ofițerul de poliție au fost învinuiți de încălcarea Constituției și a Legii cu privire la avocatură, amestecându-se în activitatea avocaților. Baroul, de asemenea, a prezentat toate constatările sale și materialele justificative la organele de supraveghere adecvate (Procuratura Generală și Ministerul Afacerilor Interne (în continuare MAI) pentru inițierea acțiunilor disciplinare. La data elaborării prezentului raport, viceprocurorul și ofițerului de poliție nu le fuseseră aplicate sancțiuni pentru comportamentul lor care să fi fost făcute publice. Într-un caz aparte, avocatul care reprezenta un inculpat într-o cauză cu încălcătură politică a fost urmărit, el și familia sa fiind amenințați cu răfuiele. Avocatul a reacționat la situația creată informând mijloacele de informare în masă despre aceasta.

Anterior modificărilor recente făcute în legislație, avocații din oficiu (în continuare AO) care erau numiți de ofițerii de urmărire penală, procurori sau instanțele judecătorești pentru a reprezenta inculpații nevoiași trebuiau să-și prezinte facturile spre plată organelor care îi numeau. Această cerință, firește, supunea avocatul numit din oficiu unei influențe din partea adversarului său, cu potențial efect de diminuare a entuziasmului său în cadrul pledoariilor în instanță. De la intrarea în vigoare, la sfârșitul anului 2008, a noii legi cu privire la asistența juridică garantată de stat facturile avocaților la cerere sunt procesate de o structură separată, Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. LEGEA CU PRIVIRE ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT DE STAT (*adoptată la 26.07.2007, în vigoare din 01.07.2008*) [în continuare LEGEA PRIVIND ASISTENȚA JURIDICĂ]. A se vedea Factorul 19, *mai jos*. Cu toate acestea Legea privind asistența juridică garantată de stat împuternicește oficiile teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat să desemneze din oficiu avocați din rândul celor care nu sunt înscrși în lista avocaților care acordă asistență juridică la cerere în cazul când nu au fost contractați avocați care să acorde servicii de asistență juridică. *Id.* art. 31'. Acest serviciu obligatoriu, deși este remunerat, este considerat inacceptabil de unii avocați care de regulă nu practică apărarea în cauzele penale, precum și de avocații care consideră că această practică este o încălcare asupra posibilității de a-și administra timpul, precum și de a reprezenta alți clienți care pot plăti onorarii mai mari pentru serviciile juridice.

O altă evoluare deranjantă este introducerea modificărilor la Legea avocaturii de către Parlament în decembrie 2008, fără contribuții semnificative din partea Baroului. Modificarea în cauză creează obligația pentru avocați de a oferi asistență juridică persoanelor dezavantajate la cerere, chiar dacă ei nu au fost contractați să presteze astfel de servicii și chiar dacă ei nu practică în domeniul juridic relevant. Aceeași modificare împuternicește MJ, la propunerea Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat și după consultarea cu Comisia pentru etică și disciplină a Baroului, să retragă licența avocatului (de fapt, să-l excludă din Barou) în cazul când acesta refuză repetat și nemotivat să acorde asistență juridică conform unor astfel de solicitări. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 22(1)(b'), 22(2) și 46(1)(a'). Nu există standarde clare și nu sunt stabilite protecții legale adecvate în privința exercitării acestei împuterniciri de către MJ și Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. Această modificare pare să constituie o uzurpare

de către structurile din afară a dreptului Baroului de a-și licenția și disciplina proprii membri și este considerată de un număr semnificativ de avocați drept o imixtiune neavenită în activitatea lor și o posibilitate de intimidare a acestora. *A se vedea de asemenea* Factorul 21, *mai jos*. Cu toate acestea, la data elaborării prezentului raport nu au fost constatate cazuri de solicitare de servicii de asistență juridică din partea avocaților necontractați.

După cum se va discuta în cadrul Factorului 3, *mai jos*, reținerile survenite în rezultatul protestelor din 7 aprilie au dus la un șir de presupuse încălcări atât ale drepturilor deținuților, cât și ale avocaților. Amploarea presupuselor încălcări, care au inclus interzicerea accesului la clienții deținuți, nu era întrutotul clară în momentul vizitei echipei de evaluare. Însă după cum s-a relatat inițial, acestea aparent constituie o imixtiune neavenită în drepturile avocaților de a-și exercita profesia.

În afară de cazurile detaliate mai sus, avocații și juriștii independenți pentru cauze civile au raportat inexistența sau existența unei imixtiuni sau intimidări reduse în exercitarea atribuțiilor lor. Câțiva intervievați au declarat că avocații tineri și fără experiență uneori nu sunt lăsați în pace de poliție și procuratură și, ocazional, sunt presați să se implice în acțiuni neetice. Alții au menționat că judecătorii amenință sau chiar aplică sancțiuni avocaților care lipsesc sau întârzie la ședințele de judecată; cu toate acestea, acțiunile judecătorului pot fi incluse în exercitarea de către acesta a puterii sale rezonabile deoarece nu se cunoaște dacă avocații respectivi au acționat în conformitate cu normele profesionale.

Factorul 2: Imunitatea profesională

Juriștii nu sunt identificați cu clienții lor sau cu cauzele clienților și se bucură de imunitate pentru declarațiile pe care le fac cu bună credință din numele clienților pe parcursul unui proces.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↓
Juriștii nu au imunitate față de răspunderea civilă sau penală pentru declarațiile făcute în cursul reprezentării clienților lor. Codul de procedură penală interzice autorităților de stat să asimileze avocatul apărării cu clienții, însă în anumite tipuri de cauze autoritățile, în ultimii ani, tot mai des identifică avocații cu clienții lor.		

Analiză/Date generale:

În Constituția R. Moldova și în Legea cu privire la avocatură nu există nici o prevedere care să se refere expres la imunitatea avocaților sau identificarea avocaților cu cauzele clienților lor, deși, după cum s-a accentuat în Factorul 1, *mai sus*, aceste acte conțin prevederi cu privire la protecția avocaților împotriva amenințărilor, violenței și imixtiunii în exercitarea atribuțiilor lor. CONST. art. 26(4); LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 3(b), 44(1). Prevederile respective, în cazul în care ar fi puse în aplicare, ar oferi protecție împotriva reacțiilor ostile din partea publicului și a autorităților, care ar putea fi provocate de reprezentarea unor clienți antipatizați. În afară de aceasta, organele de stat nu pot

asimila avocatul cu persoana interesele căreia le apără sau cu caracterul cauzei penale care se examinează cu participarea sa. CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA (*adoptat la 14.03.2003, cu ultimele modificări din 03.02.2009*) [în continuare COD. PROC. PENALĂ] art. 67(1). Nu există prevederi corespunzătoare pentru avocați sau pentru juriștii care nu sunt avocați cu privire la reprezentarea clienților în cauze civile sau în alte categorii de cauze.

În realitate, nici o lege materială sau procesuală nu protejează avocații sau juriștii independenți pentru cauze civile împotriva intentării unor acțiuni civile sau penale pentru declarațiile făcute în cursul reprezentării clienților lor. Cu toate acestea, echipei de evaluare nu i s-a relatat despre nici un caz de intentare a acțiunilor în judecată sau despre urmărirea penală împotriva avocaților pentru declarațiile făcute cu bună credință și în conformitate cu normele profesionale din numele clienților lor în cursul proceselor judiciare.

Membrii publicului, și în special în cauzele sensibile, organele de drept, ocazional identifică avocații cu clienții lor sau cu cauzele clienților lor. De fapt, există indicii că identificarea juriștilor cu clienții lor a devenit mult mai problematică în ultimii ani. Cele câteva cazuri analizate în Factorul 1 de mai sus sunt niște exemple de identificare improprie, inclusiv amenințarea avocaților cu urmărirea penală de către Procurorul General și cauza *Mancevschi c. R. Moldova*, care reprezintă un exemplu de identificare cu clientul de către un ofițer de urmărire penală. Câteva surse au afirmat că statul identifică avocații cu clienții lor și-i tratează ca pe un partid de opoziție sau chiar ca dușmanii statului. De regulă, avocații sunt identificați cu clienții lor atunci când reprezintă un anumit partid politic, vreo grupare criminală sau vreun alt grup cunoscut, fapt care le poate prejudicia reputația profesională.

Factorul 3: Accesul la clienți

Juriștii au acces la clienți, în special la cei privați de libertate. Juriștilor li se oferă timpul necesar și condiții adecvate pentru comunicări și pregătirea apărării.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendența: ↔
Deși există legi adecvate și spațiile pentru întrevederile cu clienții au fost recent îmbunătățite, autoritățile continuă să impună numeroase obstacole accesului prompt și semnificativ la clienți. Tratatamentul avocaților și a reținuților după 7 aprilie relevă existența problemelor legate de accesul prompt și adecvat la clienți.		

Analiză/Date generale:

Persoanei reținute sau arestate i se aduc de îndată la cunoștință motivele reținerii, arestării sau învinuirii. Aceasta trebuie să aibă loc în prezența unui avocat al apărării, fie ales de reținut/arestat fie numit din oficiu. CONST. art. 25(5). *A se vedea* COD. PROC. PENALĂ art. 64 (2)(5), 66 (2)(5). Constituția prevede dreptul părților la apărare cu asistența unui avocat în tot cursul procesului și interzice amestecul neavenit în activitatea avocatului apărării CONST.art. 26.

Avocaților li se asigură „condițiile necesare pentru întrevederi și consultații cu clienții lor, cu respectarea confidențialității, fără a limita durata și numărul întrevederilor și consultațiilor, la orice etapă a procesului penal sau administrativ”. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 45(3). A se vedea COD. PROC. PENALĂ art. 68 (2)(1). Învinuții au dreptul la întrevederi confidențiale cu avocații lor. COD. PROC. PENALĂ art. 64 (2)(6), 66 (2)(6). Învinuții au dreptul să primească consultanță juridică din partea avocaților lor, în condiții confidențiale, pînă la începutul primei audieri de către autorități și orice învinuit are dreptul să fie audiat de către autorități (dacă este de acord) în prezența avocatului apărării. *Id.* art. 64(2)(4), 64(2)(7), 66(2)(3), 66(2)(7). A se vedea CODUL CONTRAVENȚIONAL art.384 (2)(f). Persoanele cu funcție de răspundere sunt obligate să permită accesul liber al avocaților la clienții lor care sunt deținuți în stare de arest. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 45(4). Funcționarii care încalcă aceste obligații se consideră că ar fi încălcat dreptul la apărare și sunt trași la răspundere conform legii *Id.* art. 45(5).

Recent, după adoptarea unui șir de hotărâri de către CEDO, în R. Moldova a fost eliminat un obstacol istoric pentru întrevederile în condiții de confidențialitate cu clienții deținuți în stare de arest. Anterior, avocații nu-și puteau audia față în față, într-o încăpere privată, clienții reținuți. În loc de aceasta, reținuții erau închiși într-o încăpere, iar avocații trebuiau să stea în picioare în afara încăperii, fiind despărțiți de clienți printr-un perete din sticlă și să discute în glas tare prin sticlă. Firește, astfel de discuții erau ușor auzite de gardieni și ofițerii de urmărire penală aflați în apropiere, deci întreținerea unor întrevederi confidențiale era imposibilă. În unele cazuri, avocatul putea discuta cu clientul său prin telefon, însă era răspândită îngrijorarea că conversațiile ar putea fi înregistrate. Un respondent a relatat despre o afirmație făcută de un procuror precum că avocații își învață clienții deținuți cum să falsifice probe de tortură și, dacă aceasta este adevărat, despre acest fapt se putea de aflat doar prin ascultarea sau interceptarea conversațiilor. Pereții separatori de asemenea împiedicau transmiterea documentelor și examinarea concomitentă a conținutului lor. Acțiunile repetate întreprinse de Barou într-un efort de a obține încăperi private pentru audierea clienților, inclusiv organizarea, în 2004, a unei greve, nu s-au încununat de succes. În cele din urmă, CtEDO a stabilit că pereții separatori constituie o încălcare a art.34 al Convenției Europene. A se vedea *Oferta Plus S.R.S. c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 14385/04 (19.12.2006), *Castravet c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 23393/05 (13.03.2007). În 2008, autoritățile de stat au admis caracterul inadecvat al aranjamentelor existente și au desemnat câte o încăpere în fiecare centru de detenție care să fie utilizată pentru întrevederile private dintre avocați și clienții lor deținuți. Cu toate acestea, mai există bănuieli, dacă nu chiar probe solide, că conversațiile întreținute în camera de audiere sunt cel puțin ocazional înregistrate de autorități.

În pofida acestei măsuri semnificative de îmbunătățire a situației, mai rămân alte câteva probleme legate de accesul avocaților la clienții lor deținuți. În primul rând, este problematică stabilirea timpului întrevederilor dintre avocați și clienți. În timpul interviurilor s-a menționat că avocații se pot întâlni cu clienții lor aflați în centrele de detenție și în închisori doar în timpul orelor de lucru ale acestora, care de regulă sunt de la 8:00 pînă la 17:00 sau 18:00, de luni pînă vineri. Accesul nu este permis la alte ore. Aceasta înseamnă că persoana care a fost reținută vineri seara nu se poate întâlni cu avocatul său decât săptămîna următoare. Majoritatea, însă nu toate, sursele au menționat că accesul la clienții condamnați și deținuți în închisorile aflate sub controlul Departamentului

Instituțiilor Penitenciare este mai bun și mai flexibil decât accesul la clienții învinuți sau inculpați, deținuți în centrele de arest preventiv aflate în gestiunea MAI.

În al doilea rând, numeroase surse au menționat că avocații nu se pot întâlni cu clienții lor deținuți fără a obține mai întâi permisiunea, iar uneori și însoțirea, comisarului de poliție sau a locțiitorului său. Aceasta se aplică chiar și în cazul când avocatul prezintă buletinul de identitate, contractul de prestare a serviciilor de avocat, încheiat cu clientul său, și mandatul când încearcă să obțină accesul. Mai mult, este imposibil de a obține permisiunea respectivă în cazul când nici comisarul și nici locțiitorul său nu sunt disponibili. Intervievații au menționat că această cerință se bazează pe o instrucțiune internă nepublicată a MAI, care aparent consideră că politicile sale au prioritate față de prevederile Legii cu privire la avocatură. După cum s-a mai menționat în cadrul interviurilor, autoritățile uneori inventează pretexte pentru a nu permite sau a tărgăna întvederea avocatului cu clientul său. Avocatului ar putea să i se justifice diferit refuzul de a-și vedea clientul, pe când în realitate deținutul ar putea fi interogat sau supus unei „pregătiri psihologice” pentru interogarea ulterioară.

O altă problemă constă în faptul că gardienii de la centrele de detenție insistă ca avocații care vin să-și viziteze clienții să-și lase telefoanele mobile la intrare. Nu este clar motivul unei astfel de interdicții, din cauza căreia avocații, în timpul acestor vizite, nu sunt accesibili și nu pot suna în afară, însă părerea generală este că scopul interdicției este de a nu le permite avocaților să fotografieze probele de tortură a deținuților. În plus, încăperile rezervate pentru audieri adeseori sunt murdare, slab iluminate și slab aerisite. Un interviuat a relatat că a văzut sânge uscat pe masa din încăperea respectivă. În afară de aceasta, în instanțele judecătorești nu este rezervat spațiu pentru întvederi confidentiale și avocații care doresc să se întâlnească cu clienții lor înainte de ședințele de judecată adeseori trebuie să se întâlnească pe holuri sau în alt spațiu public.

Arestările în masă care au avut loc în legătură cu protestele din 7 aprilie 2009 au oferit și alte dovezi privind practicile problematice ale autorităților în ceea ce ține de accesul avocaților la clienții lor. Mulți avocați s-au plâns că nu au avut posibilitate să se întâlnească cu clienții lor sau nici chiar să stabilească locul unde se aflau aceștia. S-a menționat că autoritățile au tratat cel puțin unele dintre cazurile respective drept contravenții administrative care astfel cădeau sub incidența Codului contravențiilor administrative. Acesta prevede în general că reținerea administrativă a persoanei bănuită de comiterea unei contravenții administrative poate dura nu mai mult de trei ore. Cu toate acestea, o prevedere specială permite reținerea persoanelor care au încălcat modul de desfășurare a adunărilor publice până la examinarea cazului de către instanța judecătorească respectivă. CODUL CONTRAVENȚIILOR ADMINISTRATIVE⁷ (adoptat la 29.03.1985, cu ultimele modificări din 15.02.2008) (în continuare COD. CONTR. ADMIN. DIN 1985). art. 249. Intervievații au remarcat că mandatele de arest și de percheziție au fost emise de poliție fără aprobarea instanței judecătorești și fără respectarea procedurilor convenite. Organizațiile pentru protecția drepturilor omului, avocați individuali și Baroul au făcut declarații publice prin care au condamnat aresturile și reținerile arbitrare; lipsa accesului la avocați în timp util (conform celor spuse, unii reținuți au fost bătuți doar pentru simplul fapt că au solicitat un avocat); organizarea interogărilor și a proceselor judiciare fără prezența avocaților aleși de către reținuți; încălcarea proce-

⁷ Acest Cod a fost înlocuit cu Codul Contravențional, în vigoare din 31 mai 2009.

durilor stabilite de selectare a avocaților care oferă asistență juridică garantată de stat; lipsa înștiințării publice sau a accesului la însemnate ședințe de judecată preliminară; nepermiterea reprezentanților organizațiilor internaționale pentru protecția drepturilor omului să viziteze reținuții; aplicarea regulată a forței împotriva reținuților; privarea de necesitățile umane de bază; impunerea lor forțată să depună mărturie. Trei persoane au decedat în circumstanțe dubioase în timp ce se aflau în arest. De asemenea, au fost exprimate îngrijorări cu privire la două decese suspecte din timpul protestelor, care, după cum presupun unii, au survenit ca rezultat al torturii aplicate de poliție.

Factorul 4: Confidențialitatea relației dintre jurist și client

Statul recunoaște și respectă confidențialitatea comunicărilor și consultațiilor profesionale dintre juriști și clienții lor.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Avocații, în general, au dreptul la confidențialitatea comunicărilor cu clienții, însă există excepții semnificative stabilite în legislație și în practică. Juriștii care nu sunt avocați au drepturi foarte restrânse în acest domeniu.		

Analiză/Date de bază:

Constituția în general recunoaște dreptul cetățenilor la „secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare”, deși sunt permise excepții semnificative „în interesele securității naționale, bunăstării economice a țării, ordinii publice și în scopul prevenirii infracțiunilor”. CONST. art. 30. Avocații nu pot fi interogați referitor la esența raporturilor lor cu clienții. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 44(6). Ca concluzie la aceste prevederi, avocatul nu este în drept să divulge informațiile confidențiale ce i-au fost comunicate de către client, precum și să transmită, fără acordul clientului, unor terți documentele legate de exercitarea delegației. *Id.* art. 47. Codul Deontologic al Avocaților Baroului din R. Moldova definește confidențialitatea ca fiind o obligație absolută, nelimitată în timp cu excepțiile prevăzute de lege și în cazurile necesare pentru a soluționa litigiul dintre avocat și client. CODUL DEONTOLOGIC AL AVOCAȚILOR BAROULUI DIN R. MOLDOVA (*adoptat la 20.12.2002, cu ultimele modificări din 23.03.2007*) (în continuare CODUL DEONTOLOGIC). Obiectul secretului profesional îl constituie chestiunile cu care o persoană s-a adresat după asistență juridică, esența consultațiilor oferite de avocat, procedeele de strategie și tactică ale apărării sau reprezentării, datele privind persoana care s-a adresat după asistență și alte împrejurări care rezultă din activitatea profesională a avocatului. *Id.* art. 1.3.3-1.3.4. Cu toate acestea, Procurorul General, adjuncții săi sau instanța de judecată poate permite percheziționarea domiciliului, biroului, mijlocului de transport, corespondenței avocatului sau poate permite interceptarea convorbirilor telefonice ale acestuia. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 44(2).

Codul Proc. Penală nu menționează dreptul avocaților la confidențialitate, însă confirmă dreptul bănuitului/învinitului/inculpatului să primească consultație juridică, în condiții confidențiale, din partea apărătorului său înainte de a fi audiat pentru prima dată. COD.

PROC. PENALĂ art. 64(2)(4), 66(2)(6) și 66(2)(6). A se vedea CODUL CONTRAVENȚIONAL art.384 (2)(g). Apărătorul nu este în drept să destăinuiească informațiile care i-au fost comunicate în legătură cu exercitarea apărării dacă aceste informații pot fi utilizate în detrimentul persoanei pe care o apără. COD. PROC. PENALĂ art. 68(3). În același timp, judecătorul de instrucție este împuternicit, în cadrul urmăririi penale, la solicitarea procurorului, să autorizeze interceptarea comunicărilor, a sechestrului corespondenței și obiectelor similare. *Id.* art. 41(3), 135(1), 136(29). Într-o cauză din 2009, CtEDO a conchis că în R. Moldova controlul este aprobat și utilizat în mod excesiv,⁸ și că legislația R. Moldova nu prevede protecții suficiente împotriva abuzului de putere în acest domeniu. *lordachi și alții c. R. Moldova*, CtEDO Nr. 25198/02 (10.02.2009). Cu toate acestea, prevederile Cod. Proc. Penală care autorizează interceptările și aplicarea sechestrului, în modul descris mai sus, continuă să fie în vigoare la momentul elaborării prezentului raport. Cod. Proc. Civilă nu conține nici o prevedere care să vizeze confidențialitatea relației dintre avocat și client.

În timp ce avocații se bucură de anumite drepturi limitate cu privire la confidențialitatea relației dintre avocat și client, juriștii care nu sunt avocați nu se bucură de astfel de drepturi. Nu există legi care i-ar proteja pe juriștii respectivi împotriva cerinței de a dezvălui secretele clientului autorităților, celorlalte părți la proces sau altor persoane. Nu este clar dacă persoanele fizice și juridice implicate în cauze civile, tranzacții sau consultații aferente cauzelor civile sunt informați și înțeleg că secretele și comunicările lor sunt mai vulnerabile în cazul în care ei angajează juriști independenți pentru cauze civile, și nu avocați, pentru a-i reprezenta.

Numeroase surse, întru susținerea opiniei exprimate în cauza *lordachi c. Moldovei*, precum și a hotărârii în cauza *Mancevschi c. Moldovei* discutată în Factorul 1, mai sus, bănuiesc că conversațiile și comunicările dintre avocați și clienții lor sunt cel puțin ocazional interceptate și examinate de către autorități. Există, însă, foarte puține dovezi care ar susține aceste bănuieli. Echipele de evaluare nu i s-au relatat despre cazuri în care juriștii ar fi fost forțați să depună mărturii despre informații sau documente confidențiale legate de clienții lor.

Legea R. Moldova cu privire la combaterea spălării banilor conține o prevedere care obligă anumite persoane, inclusiv avocații, să raporteze Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției activități sau tranzacții dubioase, precum și anumite tranzacții cu sume mai mari de pragul monetar minim. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA PREVENIREA ȘI COMBATerea SPĂLĂRII BANILOR ȘI FINANȚĂRII TERORISMULUI (*adoptată la 26.07.2007*) (în continuare LEGEA PRIVIND SPĂLAREA BANILOR ȘI FINANȚAREA TERORISMULUI) art. 4(i),8. Pentru avocați, tranzacțiile care trebuie raportate includ pregătirea sau executarea tranzacțiilor în numele lor sau al clienților lor în legătură cu (printre altele) vânzarea/cumpărarea imobilelor și crearea sau finanțarea persoanelor juridice. Excepții de la acestea sunt prevăzute doar pentru evaluarea situației juridice a unui client și pentru acțiunile de apărare sau reprezentare a unui client în legătură cu un proces judiciar, care includ situații ce implică comunicări sensibile cu clienții. Cu toate acestea, această Lege atenuază și posibil vine în contradicție cu prevederile privind protecția confidențialității în cazul avocaților, conținute în Legea cu privire la avocatură și în Cod. Proc. Penal.

⁸ CtEDO a atras atenție faptului că în 2007 au fost 2372 solicitări de interceptare și 99,24% dintre ele au fost aprobate. Cifrele pentru 2005 și 2006 au fost comparabile.

Factorul 5: Accesul la informație

Avocații au acces adecvat la informații relevante reprezentării clienților lor, inclusiv și la informații la care are acces avocatul părții adverse (egalitatea armelor).

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↔
Avocații au drepturi legale cuprinzătoare la acces egal la informații, însă există deficiențe la implementarea prevederilor legale respective. În cazurile penale, avocații pot lua cunoștință de materialele dosarului dar numai după încheierea urmăririi penale. Regulile cu privire la probe sunt foarte limitate în toate tipurile de cauze și adeseori este necesară aprobarea instanței judecătorești pentru obținerea anumitor documente de la partea opusă sau de la persoane terțe. Juriștii care nu sunt avocați se bucură de mai puține drepturi în acest domeniu decât omologii lor din avocatură.		

Analiză/Date generale:

Diverse prevederi legale le acordă juriștilor, și în special avocaților, dreptul de a lua cunoștință de informațiile deținute de autoritățile publice, părțile oponente sau persoane terțe. Legea cu privire la avocatură oferă avocaților drepturi depline de a obține și de a lua cunoștință cu informațiile, deținute nu doar de procuratură, dar, de asemenea, de alte instituții de stat sau alte persoane terțe. În special, avocații au dreptul să ia cunoștință de toate materialele cauzei, să facă notițe și copii; să colecteze independent informații referitoare la circumstanțele cauzei; să solicite informații, referințe și copii ale actelor necesare pentru acordarea asistenței juridice de la autoritățile publice, organele de drept, alte organizații, care sunt obligate să elibereze actele solicitate LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 45(1)(b)-(d). Persoanele cu funcție de răspundere care nu eliberează avocaților informațiile solicitate, referințele sau copiile actelor necesare pot fi trase la răspundere. *Id.* art. 45(2). Drepturile respective se aplică nu doar pentru cauzele penale, ci și pentru cele civile și administrative, și sunt prevăzute de legile procesuale respective.-

Părțile participante la judecarea cauzei au drepturi egale și posibilități egale de a-și susține poziția. COD. PROC. PENALĂ. art. 24(3); COD. PROC. CIVILĂ. art. 26(1), 26(4), 56(2). Instanța judecătorească este obligată să acorde ajutor, oricărei părți, la solicitarea acesteia pentru administrarea probelor necesare și să creeze condiții egale, suficiente și corespunzătoare pentru a permite părților să-și exercite drepturile. COD. PROC. PENALĂ art. 24(4). Codurile de procedură penală și civilă conțin, de asemenea, prevederi cu referire la drepturile avocatului, părții civile, persoanelor bănuite de săvârșirea contravențiilor administrative și avocaților lor să participe la administrarea probelor solicitând și prezentând obiecte, documente și alte informații; să solicite informații de la martori, să examineze și să facă copii de pe materialele din dosar (în cauzele penale la încheierea urmăririi penale). COD. PROC. PENALĂ art. 68(1)(10), 100; COD. PROC. CIVILĂ art. 56(1), 119; 1985 CODUL CU PRIVIRE LA CONTRAVENȚIILE ADMINISTRATIVE art. 254, 257 (abrogat la 31 mai, 2009); COD. CONTRAVENȚIONAL art. 384(2)(h)-(i), 384(2)(n), 387(3)(b), 387(3)(f). Mai mult, avocatul poate să ia cunoștință de probele prezentate în instanță de organul de urmărire penală în vederea justificării mandatului de arest. COD. PROC. PENALĂ art. 68(2)(3). Cu toate acestea, nici unul din codurile de procedură nu prevede norme detaliate cu privire la probe,

fiind necesară aprobarea sau intervenția instanței în cazul în care vreo parte dorește să obțină anumite materiale sau informații înainte sau în timpul procesului de judecată.

În R. Moldova de asemenea există o lege cu privire la libertatea informației care le dă dreptul persoanelor să obțină informațiile deținute de autorități, cu excepția informațiilor ce constituie secret de stat, informațiilor confidențiale din domeniul afacerilor, informațiilor cu caracter personal, informațiilor ce țin de activitatea operativă și de urmărire penală, etc. A se vedea LEGEA REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND ACCESUL LA INFORMAȚIE (*adoptată la 11.05.2000, ultimele modificări din 13.06.2003*).

Deoarece dreptul privind acces la informație al avocaților în conformitate cu Legea cu privire la avocatură este semnificativ mai larg decât cel stipulat în legislația procesuală și cea cu privire la accesul la informație, acest lucru denotă faptul că dreptul juriștilor care nu sunt avocați privind accesul la informație este mai limitat decât al avocaților.

Codul Proc. Penală le permite avocaților apărării să obțină materiale privind justificarea arestului clienților lor, însă nu le dă dreptul să ia cunoștință de dosarul clienților până la încheierea urmăririi penale și înaintarea învinuirii. Intervistații au remarcat că lipsa accesului în timp util la dosar ar putea fi problematic și nu doar din considerentele că organele procuraturii au mai mult timp decât avocatul de a examina și a acționa în baza totalității probelor. În cazul în care avocatul face un demers pentru eliberarea clientului său din arestul preventiv, organul de urmărire penală sau procurorul poate respinge demersul în baza informațiilor din dosar la care avocatul nu are acces și pe care nu le poate contesta. În 2007, CtEDO a stabilit că faptul că instanțele judecătorești din R. Moldova nu dezvăluie apărării informații din dosarul aflat la etapa urmăririi penale cu referire la legalitatea deținerii în arest preventiv constituie o încălcare a Convenției Europene. *Țurcan and Țurcan c. Moldova*, CtEDO Nr. 39385/05 (23.10.2007). Cu toate acestea, hotărârea respectivă încă nu are efect asupra practicilor din R. Moldova. Sursele au remarcat că, fără a cunoaște ce se află deja în dosar, avocatul nu-l poate suplimenta cu probe favorabile clientului său. În cele din urmă, unii avocați sunt preocupați că probele disculpatorii descoperite de organul de urmărire penală ar putea fi excluse sau înlăturate din dosar sau că ar putea fi fabricate probe false și incluse în dosar înainte ca avocații să aibă dreptul de a lua cunoștință cu materialele dosarului.

În afară de problema accesului la materialele dosarului, numeroși respondenți au relatat despre dificultăți la accesarea altor informații importante, în pofida existenței legilor care garantează dreptul la acesta. Câțiva avocați au menționat că s-au confruntat cu dificultăți la obținerea unor materiale de la autoritățile publice în legătură cu cauze civile și administrative. Alții s-au plâns că procurorii și instanțele judecătorești în cauzele penale pot obține prompt documente și informații din registrele cadastrale, de la spitale, autoritățile fiscale și alte persoane terțe, pe când avocații nu pot face acest lucru; ei trebuie să solicite instanța să dispună prezentarea materialului respectiv. Uneori procurorii nu doresc să prezinte probele care justifică eliberarea mandatului de arest, făcând trimitere la securitatea națională sau confidențialitate, iar uneori, dovezile pe care aceștia le prezintă, sunt prea generale pentru a avea vreo valoare. O sursă a relatat despre imposibilitatea de a obține materialele utilizate pentru justificarea eliberării mandatelor de arest în cazul protestelor din 7 aprilie. Un alt avocat a menționat despre obstacolele întâlnite la obținerea

copiilor înregistrărilor convorbirilor întreținute la telefonul mobil de la o companie privată și a subliniat că calea legală în astfel de circumstanțe este prea încheată și ineficace. Câțiva intervievați s-au plâns despre problemele tehnice din cadrul instanțelor judecătorești legate de utilajul de copiere și imprimare, precum și de târăgănări din partea angajaților instanțelor, însă au menționat că eventual obțin materialele pe care le solicită de la acestea. Un interviuat a declarat că obținerea unei copii de pe dosar ar putea dura zece zile și că taxa pentru aceasta este excesivă. Un alt interviuat a afirmat că uneori este dificil de a obține dosarul în ziua ședinței de judecată în procesele examinate la CSJ și cel puțin la una dintre curțile de apel.

Factorul 6: Dreptul la audiere

Juriștilor care au dreptul de a apărea din partea clienților în fața organelor judiciare sau administrative nu li se refuză acest drept, ei fiind tratați pe picior de egalitate de către astfel de organe.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↓
<p>Avocații sunt împuternici prin lege să-și reprezinte clienții în fața instanțelor judecătorești și acest drept nu li se refuză în practică. Cu toate acestea, există o părere solidă că judecătorii ar fi părtinitori în favoarea procurorilor sau, în cauzele administrative, în favoarea autorităților de stat, și astfel părțile nu sunt tratate egal.</p>		

Analiză/Date generale:

Avocații sunt autorizați să acorde întreaga gama de servicii juridice profesionale clienților lor, inclusiv reprezentarea intereselor lor în instanțele de judecată, în organele de drept și alte autorități ale administrației publice în cauze penale, civile și administrative. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art.7 și 45(1)(a). Cu toate acestea, oricine în principiu poate reprezenta un client într-un proces civil. Conform Cod. Proc. Civilă, părțile și alți participanți la proces au dreptul să fie asistați în judecată de către un avocat ales ori numit de instanță (în cazurile prevăzute de lege) sau de un alt reprezentant. Reprezentanții includ juriști independenți pentru cauze civile, alți juriști care nu sunt avocați sau alte persoane cu capacitate juridică deplină (inclusiv persoane fără studii juridice sau de altă natură). Unicele persoane cărora în mod expres li se interzice să reprezinte părțile în cauzele civile sunt anumiți angajați ai organelor de drept și ai instanțelor judecătorești, precum și persoanele care au un conflict de interese cu partea respectivă la proces. COD. PROC. CIVILĂ art. 8(1), 79-80. Până nu demult, atât avocaților cât și juriștilor independenți pentru cauze civile li se permitea să reprezinte părțile în procesele administrative, însă din 31.05.2009, Codul Contravențional limitează dreptul de a servi în calitate de reprezentanți legali doar avocaților licențiați. CODUL CONTRAVENȚIONAL, art. 378, 392.

Echipei de evaluare nu i s-a relatat despre cazuri când avocaților și juriștilor care nu sunt avocați li s-ar fi refuzat dreptul de a apărea în judecată în numele clienților lor în cazurile când prevederile legii permit acest lucru. Unica excepție posibilă se referă la cazurile când avocații din R. Moldova doresc să reprezinte clienți în instanțele de judecată din Transnis-

tria; avocaților care nu sunt din Transnistria li se permite să apară în instanțele de judecată din această regiune doar în cazul când sunt însoțiți de un avocat din Transnistria.

Deși avocaților le este garantat prin lege dreptul la audiere, situația este diferită în privința tratamentului egal în instanță. Marea majoritate a avocaților intervievați pentru prezentul raport și-au exprimat părerea precum că judecătorii sunt părtinitori în favoarea procurorilor și cedează pozițiilor acestora. Ei au menționat că vechea tradiție sovietică de avea un procuror atotputernic și un avocat slab și pasiv contribuie la lipsa de respect pe care mulți judecători încă o mai manifestă față de avocatură. Legăturile tradiționale dintre judecători și procurori, ca membri ai magistraturii, de asemenea joacă un anumit rol și aceste legături probabil se vor consolida dat fiind că reprezentanții ambelor acestor profesii obțin instruire inițială și continuă la INJ. Câteva persoane au afirmat că sistemul judecătoresc nu este pe deplin independent față de stat și de guvernare, notând că Președintele este acela care numește judecătorii și susținând că necesitatea consultărilor preliminare cu CSM îi acordă Președintelui și mai multă autoritate în practică. Faptul că avocaților nu li se permite să obțină instruire la INJ și că pentru ei nu sunt elaborate programe de instruire sau create instituții de instruire comparabile, înseamnă că cunoștințele, abilitățile și poziția profesională relativă a acestora ar putea suferi și mai mult pe viitor. Alte surse au remarcat că judecătorii aproape automat favorizează poziția statului sau a altei instituții de stat în cazul când aceasta este parte la proces și că unica speranță de recurs este CtEDO.

Afirmațiile avocaților respectivi sunt susținute de rata excesiv de joasă a achitărilor în cauzele penale în R. Moldova. Potrivit CSJ, instanțele din R. Moldova au examinat 9942 cauze penale în 2008, care s-au soldat cu 227 achitări, aceasta constituind o rată de achitare de 2.28%. Cifrele Procuraturii Generale sunt într-o oarecare măsură diferite, indicând o rată a achitării de circa 3% (în funcție de modul cum sunt clasificate anumite rezultate). Conform estimărilor avocaților, rata respectivă este și mai joasă, însă oricare ar fi estimarea, rezultatele sunt denaturate foarte mult în favoarea procuraturii.

Încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției, care în prezent este permis de Cod. Proc. Penală a devenit o practică foarte obișnuită în cauzele implicând infracțiuni mai puțin grave (infracțiuni ușoare, mai puțin grave și grave) în cazurile când acest lucru este permis. Doi avocați au relatat că, din practica lor, 99% din cauzele penale eligibile pentru soluționare prin încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției sunt soluționate de fapt în acest mod, dat fiind că încheierea unui astfel de acord automat reduce, conform legii, pedeapsa cu o treime. COD. PROC. PENALĂ art. 504(2) și 509(4).

Persoanele intervievate de echipa de evaluare din cadrul celor ce nu sunt avocați în general au admis că deseori există o părtinire față de procurori, însă au menționat că situația s-a îmbunătățit în ultimii ani odată cu introducerea sistemului contradictorialității și a interzicerii comunicărilor private. Deși au recunoscut că o parte din discrepanțe în rezultate ar putea fi atribuite normelor procedurale care favorizează procuratura, ei, totuși, au pus o bună parte din vină pe seama avocaților slab pregătiți sau motivați, în special a celor care sunt numiți din oficiu.

Conform raportului Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (în continuare OSCE), în cadrul programului său de monitorizare a proceselor de judecată în Moldova

au fost constatate „cazuri când judecătorul a ignorat avocații apărării sau le-a limitat capacitatea de a-și apăra eficient clienții”. OSCE, RAPORT ANALITIC – RESPECTAREA STANDARDELOR UNUI PROCES ECHITABIL ȘI A DREPTURILOR CORESPUNZĂTOARE ALE PĂRȚILOR ÎN CADRUL PROCESELOR JUDICIARE (aprilie 2006–mai 2007) (în continuare RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE), pag. 48. În raport sunt descrise în detaliu câteva cazuri remarcate de echipa de evaluare a OSCE când judecătorii discutau între ei în timp ce avocatul apărării își prezenta pledoaria, precum și când judecătorii nu le permiteau apărătorilor să facă declarații. Într-un alt raport din 2006, reprezentanții OSCE au remarcat impactul prejudiciabil al practicii aplicate în R. Moldova de a ține inculpații încătușați și/sau plasați în cuști din metal pe tot parcursul procesului. OSCE, RAPORT ANALITIC SEMESTRIAL: “CONSTATĂRI PRELIMINARE ALE MONITORIZĂRII ȘEDINȚELOR DE JUDECATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA” (30.11.2006), pag. 25. Sursele consultate pentru prezentul IRPJ au menționat că cuștile din metal sunt folosite în continuare, chiar și pentru inculpații neviolente, deși un judecător a relatat că el le permite inculpaților care nu prezintă nici o amenințare să șeadă în secțiunea rezervată pentru public.

Acordul de recunoaștere a vinovăției permis acum de Cod. Proc. Penală (vezi art. 504-509 COD. PROC. PENALĂ) a devenit foarte frecvent în cazurile unor acuzații nu chiar grave (așa numitele infracțiuni ușoare, mai puțin grave și grave), atunci când este permis. Doi avocați au menționat că, în practica lor, 99% din cazurile față de care se pot aplica condițiile acordului de recunoaștere a vinovăției, de fapt, sunt rezolvate în acest mod, deoarece, în conformitate cu legea, încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției reduce automat pedeapsa maximă cu o treime. *Id.* art.509(4).

II. Educație, instruire și admiterea în avocatură

Factorul 7: Cerințe academice

Juriștii au studii juridice superioare și sunt absolvenți ai unor instituții de învățământ superior acreditate.

Concluzie	Corelație: Pozitiv	Tendința: ↑
Avocații și juriștii care nu dețin licență de avocat trebuie să fie absolvenți ai facultăților de drept ale unor universități acreditate pentru a putea activa în domeniu. Cu toate acestea, persoanele care nu sunt juriști pot reprezenta părțile în cauzele civile și pot acorda servicii de consultanță juridică fără a întruni vreo cerință academică.		

Analiză/Date generale:

Avocat poate fi cetățeanul R. Moldova care este licențiat în drept, a efectuat stagiul profesional și a susținut examenul de calificare. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 8(2). Ca și condiție pentru admiterea la examenul de calificare, candidații trebuie să prezinte copia diplomei de licențiat în drept. *Id.* art. 19(1)(c). Nici o prevedere din lege nu-i va permite unei persoane să devină avocat fără diplomă de licențiat în drept și nu s-au relatat că în practică ar exista careva excepții de la această regulă. Juriștii care nu dețin licența de avocat nu se supun Legii cu privire la avocatură, însă, conform definiției aplicate în prezentul raport, ei dețin diplome de absolvire a facultății de drept a unei instituții de învățământ superior acreditată. Persoanele care nu sunt licențiate în drept pot reprezenta părțile în cauze civile după obținerea unei procuri și, de asemenea, pot acorda servicii de consultanță juridică. COD. PROC. CIVILĂ art. 76.

Ministerul Educației și Tineretului [în continuare MET] este responsabil de evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ de stat și private, inclusiv a universităților, prin intermediul Departamentului de evaluare și acreditare a instituțiilor de învățământ. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA EVALUAREA ȘI ACREDITAREA INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÂNT DIN REPUBLICA MOLDOVA (*adoptată la 16.07.1997, ultimele modificări la 21.07.2005*) [în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA ACREDITARE] art. 2. Legea cu privire la acreditare stabilește criteriile de bază și minime pentru acreditarea provizorie și deplină a universităților, inclusiv cerințele față de personalul de conducere și cadrele didactice ale instituțiilor de învățământ, față de planurile și programele de studii și față de baza tehnico-materială. *Id.* art. 4-7. De exemplu, cel puțin 60% din cadrele didactice trebuie să fie încadrate cu normă de bază în instituția respectivă, iar 30% (45% până la a doua evaluare) trebuie să dețină titluri și grade științifice, didactice sau onorifice *Id.* art. 7(4). Instituțiile acreditate sunt supuse reevaluării o dată la cinci ani, cu excepția cazurilor când este necesară o evaluare anticipată din cauza încălcării de către instituție a cerințelor și/sau criteriilor în baza cărora a fost acreditată. *Id.* art. 7(8).

În mai 2005 R. Moldova a aderat la Procesul de la Bologna în vederea stabilirii unor standarde unice în domeniul învățământului superior european, cu scopul de a facilita mobilitatea absolvenților în cadrul țărilor din regiune. Potrivit standardelor respective, în R. Moldova

există un program de licență de nivel universitar de patru ani pentru învățământul juridic (studenții de la secția cu frecvență redusă, precum și studenții care au absolvit doar 11 ani de învățământ primar și secundar trebuie să urmeze programul de cinci ani de studii). Studenții de la ciclul de licență trebuie să obțină 60 de credite pentru fiecare an academic și 240 de credite pe parcursul întregii perioade de studii. LEGEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI arts. 26(5), 27(1) (*adoptată la 21.07.1995, ultimele modificări din 10.07.2008*); a se vedea LEGEA PRIVIND APROBAREA NOMENCLATORULUI DOMENIILOR DE FORMARE PROFESIONALĂ ȘI AL SPECIALITĂȚILOR PENTRU PREGĂTIREA CADRELOR ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR, CICLUL I Anexa 1 (*adoptată la 07.07.2005, ultimele modificări din 09.07.2008*). Studenții care doresc să obțină titlul de magistru în drept trebuie să urmeze un curs de studii adițional de 1,5 ani, iar cei care doresc să facă doctoratul trebuie să studieze încă patru ani. Intervievații au relatat că de asemenea au fost instituite programe de asigurare a calității și alte caracteristici ale Procesului de la Bologna.

Guvernul R. Moldova a emis un document ce reprezintă o combinație de strategii, aspirații și îndrumări specifice cu privire la învățământul juridic pentru reprezentanții diverselor profesii juridice. Printre prevederile sale se conțin propuneri privind pregătirea postuniversitară a absolvenților facultății de drept, inclusiv cursuri postuniversitare de un an pentru anumite categorii de consultanți juridici, pentru juriștii care urmează să activeze în instituțiile de stat, notari, precum și programe de doi sau trei ani pentru viitorii judecători și procurori. HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA APROBAREA CONCEPȚIEI POLITICII DE CADRE JURIDICE, Hot. nr. 1385 (30.10.2002) (în continuare HOTĂRÂREA PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL JURIDIC). Cea din urmă propunere a fost realizată în 2007 odată cu stabilirea cursului de instruire de 18 luni în cadrul INJ. Hotărârea privind învățământul juridic de asemenea a impus cerința de efectuare a stagiului de un an pentru avocați și notari, însă nu s-a referit deloc la cerințele educaționale față de juriștii care nu dețin licență de avocat, decât cei care activează în sectorul financiar sau în cadrul organelor de stat sau alte companii private. Cu excepția programului din cadrul INJ pentru judecători și procurori, și a programelor de stagiere pentru avocați și notari, nu s-a materializat nici unul dintre celelalte cursuri de specializare postuniversitare pentru reprezentanții profesiilor juridice.

Timp de mai mulți ani, unica facultate de drept în R. Moldova s-a aflat în cadrul Universității de Stat din Moldova în Chișinău (în continuare USM), fondată în 1959. Ulterior, au fost deschise facultăți de drept și în cadrul Academiei de Poliție (1990-91) și a Universității Libere Internaționale din Moldova (1992). După destrămarea Uniunii Sovietice au fost deschise mai multe facultăți de drept în cadrul instituțiilor de învățământ superior private în vederea satisfacerii cererii sporite de învățământ juridic (și de a profita de venitul încasat din taxa pentru studii), astfel încât la mijlocul anilor '90 numărul total al acestora a depășit 40. Eventual, s-au făcut simțite problemele legate de calitatea studiilor, precum și cerințele pieții, și multe dintre instituțiile respective și-au încetat activitatea. La etapa elaborării prezentului raport existau 18 facultăți de drept acreditate de MET, în cadrul a 9 universități publice și 9 private, inclusiv în cadrul celor patru instituții de învățământ de stat principale din Chișinău, Bălți, Cahul și Comrat. În perioada 2007–2009, aceste 18 facultăți au fost absolvite de un număr total de 11.029 studenți, USM, cea mai mare, având un corp studentesc de 4.202 persoane (2.254 dintre ei fiind la secția de zi și 1.948 la secția fără frecvență). După cum s-a menționat, programul de la secția zi de la USM este în conformitate cu Procesul de la Bologna, iar cel de la frecvență redusă – încă nu. La USM de asemenea mai învață 300

studenți la programul de masterat și 112 studenți la programul de doctorat. La facultatea de drept a Universității de Stat din Cahul învață 97 studenți la secția de zi și 168 studenți la secția cu frecvență redusă, iar la Universitatea de Stat din Comrat – 169 studenți la secția de zi și 188 studenți la secția cu frecvență redusă. Programele cu frecvență redusă care există la toate facultățile de drept din R. Moldova și în cadrul cărora studenții studiază cu un an mai mult decât cei de la secția de zi, treptat încep să dispară.

Hotărârea privind învățământul juridic exprimă două politici potențial contradictorii: asigurarea dreptului de a obține studii juridice și, în același timp, monitorizând numărul absolvenților facultăților de drept care intră pe piața muncii în fiecare an. **HOTĂRÂREA PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL JURIDIC, sec. 1-2** În practică, în ultimii ani MET a stabilit limite în privința numărului de studenți care urmează să fie înmatriculați la facultățile de drept. MET a adoptat recent o hotărâre care stabilește normele de înmatriculare pe viitor în acest domeniu. Se pare că guvernul a ajuns la concluzia că prea mulți tineri devin juriști, pe când un număr insuficient de persoane aleg ingineria sau alte profesii, sau se încadrează în câmpul muncii imediat după absolvirea școlii medii. Astfel, numărul total de abiturienți admiși la instituțiile de învățământ de stat și private se va reduce treptat de la 800 din 2010 (din aproximativ 19 000 studenți) la 650 în 2014 (din aproximativ 15 500 studenți), pe când numărul stdenților îmatriculați la programele de master va crește de la 140 în 2009 la 200 în 2014. **ANEXA 1,2,5. HOTĂRÂREA CU PRIVIRE LA PLANURILE DE ÎNMATRICULARE ÎN ANUL 2009 LA STUDII SUPERIOARE DE LICENȚĂ (CICLUL I) ȘI DE MASTERAT (CICLUL II), MEDII DE SPECIALITATE ȘI SECUNDAR PROFESIONALE ȘI PROGNOZA ÎNMATRICULĂRII ÎN ANII 2010-2014 (adoptată la 20.05.2009).** De exemplu, s-a relatat că Universitatea de Stat din Comrat se află în proces de limitare a numărului actual de studenți de la 500 la 100 (înmatriculând doar 20-25 studenți pe an). Universității de Stat din Bălți, care un deceniu în urmă a înmatriculat, într-un singur an, 1500 studenți la facultatea de drept, anul trecut i s-a permis să admită doar 150 de studenți la această facultate.

Factorul 8: Pregătirea profesională

După absolvirea facultăților de drept, juriștii posedă cunoștințe și abilități necesare pentru exercitarea profesiei juridice.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↔
Învățământul juridic din R. Moldova duce lipsă de cursuri de formare a deprinderilor practice. La fel, au fost exprimate îngrijorări în privința calității instruirii oferite studenților. Absolvenții facultăților de drept, în general, nu sunt pregătiți să practice dreptul nesupravegheați imediat după încheierea studiilor juridice.		

Analiză/Date generale:

Facultățile de drept din R. Moldova nu le oferă absolvenților toate instrumentele de care aceștia au nevoie pentru a exercita independent profesia juridică imediat după absolvire. Cu foarte puține excepții, persoanele intervievate pentru prezenta evaluare IRPJ au exprimat rezerve serioase cu privire la calitatea învățământului juridic din R. Moldova.

Facultățile de drept își elaborează propriile curriculum-uri, cu aprobarea acestora de MET. Curriculum-ul tipic pentru programul de zi include șapte cursuri pe semestru timp de patru ani, oferind un număr total de 240 de credite. Odată cu parcurgerea programului universitar, pe parcurs, acesta devine mai specializat și sunt oferite mai multe discipline la alegere. De exemplu, la USM, cursurile de la primul an de studii includ istoria dreptului altor state, dreptul privat roman, teoria generală a dreptului, dreptul constituțional, informatica, limba străină, educația fizică (non-credit), dreptul civil, istoria dreptului românesc, doctrine politice și juridice, dreptul administrativ și științe politice. În anul doi, cursurile includ dreptul civil, dreptul penal, dreptul muncii, dreptul internațional public, etica, dreptul vamal, dreptul financiar și fiscal, economia și o diversitate de alte cursuri opționale și specializate. În anul trei studenții continuă să studieze dreptul civil și penal, și, suplimentar, procedura civilă și penală, dreptul familiei, dreptul mediului și beneficiază de un număr și mai mare de cursuri electiv. În cele din urmă, cursurile de la anul patru includ dreptul internațional privat, criminologia, dreptul afacerilor, dreptul comerțului internațional, dreptul proprietății intelectuale și un șir de cursuri specializate, în funcție de domeniile de studiu alese de studenți. Majoritatea cursurilor sunt predate într-o combinație de prelegeri lungi și seminare mici, în proporții aproximativ egale. La diferite etape ale studiilor, de regulă de trei ori pe parcursul întregii perioade de studii, studenții trebuie să efectueze stagiul de practică obligatoriu pe o durată totală de 12-14 săptămâni. De regulă studenții își fac stagiul în instanțele judecătorești și la procuratură. Examenele se susțin pentru fiecare curs, studiile încheindu-se cu examene de absolvire cuprinzătoare la disciplina de bază și la disciplina de specializare a studentului. În plus, studenții trebuie să susțină teza de licență.

Critica intervievaților la adresa învățământului juridic din R. Moldova s-a axat pe caracterul extrem de teoretic al disciplinelor predate la facultățile de drept, predominarea prelegerilor tradiționale ca metodă de instruire, precum și lipsa programelor interactive care să fie adaptate la învățământul pentru adulți. Sunt oferite foarte puține oportunități pentru instruirea practică, în special cu privire la dezvoltarea abilităților care sunt importante pentru avocați, cum ar fi intervierea clienților, aplicarea normelor juridice diferitor circumstanțe de fapt, analiza jurisprudenței și fundamentarea juridică, strategii aplicabile în sala de judecată, pledoariile, interogarea și interogarea încrucișată a martorilor, etica juridică, administrarea practicii judiciare și proiectarea profilului clientului. În realitate, stagiul prevăzut de programul de studii se reduce de regulă la asistarea de către studenți în sălile de judecată și la procuratură, acestora oferindu-li-se puține explicații sau deloc și implicarea lor fiind minimă. Câteva surse au relatat că persoanelor care efectuează stagiul la procuratură deseori li se spune, atunci când solicită de lucru, că nu este nimic de făcut și că pot pleca acasă.

La facultățile de drept din cadrul a șase instituții de învățământ superior au fost înființate clinici juridice, care acordă instruire practică unui număr limitat de studenți. Prima clinică juridică a fost înființată circa zece ani în urmă la USM cu asistența Fundației Soros. De atunci, ABA ROLI a finanțat crearea a încă cinci clinici la Bălți, Cahul, Comrat, Tiraspol (în Transnistria) și la Parcani. De obicei, clinicile juridice sunt ONG-uri gestionate în asociere liberă cu facultatea de drept de la instituția de învățământ superior din localitatea respectivă. Ele oferă cursuri opționale contra credit anumitor studenți de la anul trei și patru de studii, cărora li se acordă instruire în sala de clasă, precum și posibilitatea de a aplica legea în practică în cauze civile și administrative sub supravegherea unui sau mai mulți avocați

licențiați. Studenții care participă la programele clinicilor respective dezvoltă abilități în intervierea clienților, acordarea consultațiilor, analiza jurisprudenței, întocmirea actelor procesuale și referitor la practicile și strategiile aplicabile în instanța de judecată.

Desigur, facultățile de drept ale anumitor instituții de învățământ se bucură de o apreciere mai înaltă decât altele; în special, USM a fost recunoscută pentru calitatea comparativ înaltă a învățământului juridic oferit. Cu toate acestea, interviuații și-au exprimat îngrijorarea în privința facultăților de drept de la USM și de la alte instituții de învățământ superior. De exemplu, proliferarea facultăților de drept începând cu anii '90 ai secolului trecut pare să fi diminuat calitatea de ansamblu atât a profesorilor, cât și a studenților. Instituțiile mai mici trebuie uneori să se bazeze pe serviciile profesorilor invitați, care au timp limitat rezervat pentru studenți. Interviuații au opinat că profesorii de la facultățile de drept, în general, ar beneficia de instruire cu privire la metodologia predării interactive. Studenții care sunt înmatriculați la facultățile de drept de multe ori nu sunt bine pregătiți la nivelul învățământului mediu. Mărirea nejustificată a notelor și corupția sunt considerate ca fiind fenomene larg-răspândite, deși interviuații au menționat că această problemă este mai puțin prezentă la facultățile de drept decât la celelalte facultăți din cadrul universităților, deoarece profesorii de drept (deși sub-remunerați) pot practica avocatura sau deține alte funcții în paralel cu cea de bază pentru a-și suplimenta veniturile.

În pofida acestor probleme, unii absolvenți ai facultăților de drept excelează indiferent la ce instituție și-au făcut studiile. Cu toate acestea, majoritatea absolvenților facultăților de drept nu posedă, la absolvire, abilitățile practice și analitice necesare pentru a practica dreptul în chestiuni importante fără supraveghere.

Factorul 9: Procesul de calificare

Admiterea în avocatură se bazează pe susținerea unui examen corect, riguros și transparent și încheierea unei stagieri supravegheate.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↔
Persoanele care doresc să devină avocați trebuie să efectueze un stagiu supravegheat care este greu de obținut și administrat inconsecvent. Ulterior, ele trebuie să susțină un examen de calificare care, în general, este considerat ca fiind obiectiv și adecvat, deși necesită unele reformări. Există o scutire controversată și criticabilă pentru judecătorii și procurorii cu cel puțin zece ani vechime în muncă, care sunt eliberați de la aceste etape ale licențierii.		

Analiză/Date generale:

Pentru a putea practica avocatura, absolvenții facultății de drept trebuie mai întâi să efectueze stagiul profesional și să susțină examenul de calificare. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 8(2). Juriștii care nu dețin licență de avocat nu sunt obligați să urmeze nici un curs de calificare pentru a practica dreptul. Cerințele pentru viitorii avocați care

doresc să obțină și să efectueze stagiul profesional sunt în mare parte stabilite prin lege, iar procesul de admitere este supravegheat de Consiliul Baroului.

De regulă, stagiul candidaților pentru admitere în profesia de avocat trebuie să dureze un an, însă la solicitarea stagiului și a avocatului care asigură efectuarea stagiului, Consiliul Baroului poate reduce termenul până la trei luni. *Id.* art. 10(1). Un interviu a menționat că nu există standarde pentru a decide în privința reducerii termenului stagiului, însă că de o astfel de reducere beneficiază cel mai mult foștii consultanți juridici, judecători, procurori și alte categorii despre care se consideră că ar avea deja experiența necesară. Uneori termenul stagiului este redus cu o lună sau două chiar și pentru proaspeții absolvenți ai facultăților de drept, pentru a le permite să susțină examenul de calificare deja stabilit fără a trebui să aștepte timp de șase luni următorul examen. Interviutul respectiv a opinat că termenul stagiului trebuie să fie de 24 de luni fără posibilitatea micșorării termenului, pentru a reduce posibilitatea favoritismului sau corupției.

Stagiul profesional trebuie să se desfășoare în baza unui contract încheiat între stagiar și avocatul care asigură efectuarea stagiului, înregistrat la Consiliul Baroului. *Id.* art. 10(3). Avocatul care asigură efectuarea stagiului profesional trebuie să aibă o vechime în profesia de avocat de cel puțin 5 ani și poate avea concomitant cel mult 2 avocați stagiați. *Id.* art. 10(4)-(5). Consiliul Baroului a elaborat un model simplu de contract pentru a fi utilizat de avocatul stagiar și avocatul supraveghetor, care este plasat pe pagina web a Baroului (www.avocatul.md). Nu există un sistem centralizat de atribuire fiecărui stagiar a câte un avocat care ar fi interesat să-i asigure efectuarea stagiului, fiecare absolvent al facultății de drept trebuind să-și găsească un mentor de sine stătător. Stagiul trebuie să achite taxa de 1000 de lei (aproximativ 87 dolari SUA) la Barou pentru a înregistra contractul. În timp ce stagiarii pot reprezenta clienți în cauze civile, administrative, economice și în fața autorităților publice și pot păstra onorariile încasate pentru prestarea serviciilor respective, REGULAMENTUL PRIVIND CONDIȚIILE DE EFECTUARE A STAGIULUI PROFESIONAL (*adoptat la 23.03.2007*) (ÎN CONTINUARE REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EFECTUAREA STAGIULUI), p. 3.1-3.2; totuși, uneori ei trebuie să achite o taxă avocatului supraveghetor pentru privilegiul de a efectua stagiul. Majoritatea avocaților au declarat că ei personal nu încasează plăți pentru serviciile de asigurare a efectuării stagiului, deoarece în multe cazuri acceptă stagiarii pentru a face un serviciu prietenilor, rudelor sau partenerilor de afaceri. Cu toate acestea, unii intervieuați au relatat că de la stagiați se încasează plăți estimate între 4500 lei (circa 393 dolari SUA) și 6000 lei (circa 524 dolari SUA) pentru că li se asigură efectuarea stagiului.

Avocatul care supraveghează stagiul trebuie să întocmească (în colaborare cu stagiul) planul individual de stagiere, să îndeplinească planul de stagiere, să contribuie la crearea deprinderilor profesionale ale stagiului și să-l consulte atunci când acesta participă în instanța de judecată. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EFECTUAREA STAGIULUI, p. 2.6. Conform Regulamentului cu privire la efectuarea stagiului, obligațiile stagiului includ păstrarea confidențialității clientului; respectarea Codului deontologic; și însușirea normelor și procedurilor profesionale, dreptului tratatelor internaționale, jurisprudența CtEDO și CSJ, precum și legislația națională. Stagiul trebuie să îndeplinească planul individual de stagiere, să țină evidența volumului de lucru executat, să-și ridice nivelul de competență profesională și să se pregătească pentru susținerea examenului de calificare. *Id.* Cap. 3.

La încheierea stagiului, candidații trebuie să prezinte un raport cu privire la performanță precum și o referință de la avocatul care le-a asigurat efectuarea stagiului. *Id.* p. 2.7-2.8. Cu toate acestea, un interviu a menționat că unii candidați pur și simplu plătesc unui avocat să prezinte raportul și referința necesară Comisiei de licențiere a Baroului, fără a efectua de fapt stagiul.

Mulți intervieuați au salutat conceptul unui program al stagiului, deși au criticat aplicarea acestuia în practică. Respondenții au fost de părerea că contractul standard privind efectuarea stagiului trebuie să conțină o listă mai detaliată, specifică și obiectivă de sarcini care urmează să fie îndeplinite și abilități ce urmează să fie dezvoltate. Alți intervieuați au opinat că natura practicii supraveghetorului și necesitățile și interesele stagiului diferă atât de mult de la caz la caz, încât ar fi ineficace elaborarea doar a unei singure liste de sarcini și abilități. Sursele au relatat că unii avocați supraveghetori sunt mentori eficienți care planifică și organizează lucrul stagiului și dezvoltă abilitățile acestuia, în timp ce alții efectiv ignoră stagiul. Potrivit unei surse, nu s-au înregistrat cazuri când avocatul supraveghetor ar fi prezentat Comisiei de licențiere un raport sau referință negativă pentru stagiar. Rezervele față de eficacitatea stagiilor i-au determinat pe conducătorii Baroului să solicite ca viitorilor avocați să li se permită (sau să fie obligați) să urmeze cursuri de pregătire la INJ sau la o altă instituție de acest gen.

Examenul de calificare a evoluat în cei șapte ani de când Baroul a fost reorganizat în baza Legii cu privire la avocatură. Inițial, examenul era oral și era administrat de un organ de licențiere sub controlul MJ și era considerat ca fiind foarte dificil de susținut. De exemplu, în 2003, doar 42 din cei 98 de candidați (43%) au susținut examenul cu succes. ABA ROLI, INDICATORII REFORMEI PROFESIEI JURIDICE PENTRU MOLDOVA (aprilie 2004) (în continuare IRPJ PENTRU MOLDOVA 2004), pag. 18. Organul care în prezent este responsabil de administrarea examenelor este Comisia de licențiere, care este compusă din 11 membri, șapte dintre ei fiind avocați aleși la Congresul Baroului, iar patru (doi avocați și doi profesori de drept) – numiți de MJ. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 18 și 401. Formatul actual al examenului este inclus în REGULAMENTUL PRIVIND MODUL DE SUSȚINERE A EXAMENULUI DE CALIFICARE PENTRU ADMITEREA ÎN PROFESIA DE AVOCAT (*adoptat la* 23.03.2007 (în continuare REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE).

Conform structurii actuale, examenul de calificare se organizează de două ori pe ani, o dată primăvara și o dată toamna. Fiecare candidat trebuie să achite o taxă de 500 lei (circa 44 dolari SUA) pentru a fi eligibili de a susține examenul. Examenul constă din trei etape, notate de Comisia de licențiere, susținerea cu succes a fiecărei etape fiind necesară pentru a trece la etapa următoare. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE, p. 2, 15, 41. Prima etapă constă din susținerea unui test alcătuit din 400 de întrebări, cu răspunsuri multiple. Toți candidații primesc aceleași întrebări care sunt alese dintr-o listă de 1000 de întrebări (cu răspunsuri) publicate pe pagina web a Baroului. Candidații trebuie să răspundă corect la cel puțin 375 din cele 400 (94%) pentru a putea trece la a doua etapă. *Id.* p. 16, 18-19 și 23. A doua etapă a examenului constă din două întrebări teoretice și o speță, selectate dintr-o listă de 150 de întrebări posibile din domeniul dreptului procesual civil, dreptului procesual penal și dreptului administrativ, care de asemenea sunt afișate pe pagina web a Baroului. *Id.* p. 25-26 și 52. La etapa a doua, Comisia de Examinare verifică testele codate și scorul combinat pentru toate întrebările de la etapa a doua trebuie să fie

cel puțin 48 din 60 (80%) pentru a trece la următoarea etapă. *Id.* p. 32-38. A treia etapă constă dintr-un examen oral cu trei întrebări determinate prin tragere la sorți din 200 de întrebări publicate pe pagina web, cuprinzând subiecte din dreptul civil, dreptul penal, dreptul constituțional, dreptul familiei, dreptul muncii și Codul deontologic. Candidatului i se acordă 60 de minute pentru a-și pregăti răspunsurile la cele trei întrebări, pe care ulterior le prezintă oral în fața Comisiei de licențiere. Răspunsul verbal al candidatului va fi înregistrat audio (video). Înregistrările audio (video) se vor păstra în decurs de 6 luni la Baroul Avocaților din Republica Moldova. Examenul se consideră promovat, dacă candidatul a acumulat cel puțin 48 de puncte din 60 (80%) necesare pentru confirmarea coreșpunderii criteriilor minime de calificare *Id.* p. 43-49.

Candidații trebuie să fie informați despre rezultatele examenului în cel mult 10 zile de la data susținerii. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 18 (3). În cazul în care vreun candidat consideră că a fost încălcat Regulamentul cu privire la examenul de calificare poate, în decurs de 72 de ore, să conteste rezultatele examenului său la Comisia de licențiere. Candidaților nu li se permite să-și conteste notele, ci pot doar să declare că au avut loc încălcări procedurale. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE p. 55; Hotărârea Comisiei poate fi contestată în instanța de judecată. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 18(5).

Mai jos sunt prezentate rezultatele examenelor de calificare organizate în ultimii doi ani:

RATA DE SUSȚINERE A EXAMENULUI DE CALIFICARE, 2007-2009

Anul	Numărul candidaților	Rata de trecere (%)
Toamna 2007	147	66
Primăvara 2008	97	91.75
Toamna 2008	81	88.89
Primăvara 2009	92	94.57

Sursa: Comisia de licențiere a Baroului.

Conform unei relatări, după fiecare examen există cazuri de contestare a rezultatelor examenului de către unii candidați care nu l-au susținut cu succes. Contestările pot fi prezentate după fiecare etapă, însă majoritatea sunt prezentate după a doua și a treia etapă, la care există mai mult subiectivism la acordarea punctelor. În cazul a câtorva contestații care au fost prezentate în instanța de judecată, instanța a menținut contestația și a admis candidatul, însă în toate celelalte cazuri prezentate în instanță câștig de cauză a avut Comisia de licențiere.

Intervievații care au comentat asupra examenului de calificare au avut diferite opinii, majoritatea dintre ele fiind pozitive. Cu toate acestea, câțiva dintre ei au declarat că în cadrul examenului nu se evaluează adecvat abilitățile de pledoarie sau abilitățile analitice de aplicare a dreptului diferitelor circumstanțe de fapt. Un interviuat a numit examenul prea academic, foarte asemănător cu un examen universitar, iar un alt interviuat a susținut că cele trei etape trebuie consolidate într-un test care ar include evaluarea abilităților prac-

tice, cum ar fi pledoaria orală. Unii intervievați au spus că în cadrul examenului de calificare sunt evaluate doar abilitățile de memorare – dacă cineva ar putea studia și memora toate întrebările și răspunsurile posibile publicate pe pagina web, ar putea susține examenul la prima etapă cu succes. Alt interviuat a criticat faptul că examenul în esență este același de fiecare dată, susținând că acesta ar trebui să fie actualizat și modificat din când în când, în același timp recunoscând munca și timpul necesar pentru a face acest lucru. Aceeași persoană a sugerat elaborarea unui soft care să permită administrarea și aprecierea computerizată a testelor-grilă de la prima etapă, însă din nou a recunoscut costurile implicate și faptul că Baroul nu dispune de resurse financiare pentru a face această îmbunătățire. Un respondent a obiectat referitor la dreptul candidaților care nu susțin examenul de a contesta în instanța de judecată, remarcând că aceasta necesită ca un membru al Comisiei de licențiere să se prezinte în instanță pentru a apăra hotărârea organului respectiv, fapt pentru care nu este remunerat. Respondentul, de asemenea, a susținut că judecătorul nu trebuie să aibă puterea să admită în profesia de avocat o persoană care nu a întrunit standardele Comisiei de licențiere a Baroului. Câteva persoane i-au descris pe membrii Comisiei de licențiere ca fiind imparțiali, politicoși și profesioniști.

Măsurile de organizare a examenului de calificare, în modul în care sunt descrise în Regulamentul privind examenul de calificare, par să fie lipsite de transparență la prima și a treia etapă. La etapa întâi, în cazul testului-grilă, candidatul trebuie să-și scrie numele pe prima pagină. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE, p. 17. La cea de-a treia etapă, în cazul testului oral, candidatul este văzut de toți membrii Comisiei care acordă puncte. La a doua etapă există un sistem de codare numerică care permite notarea confidențială a testelor. *Id.* p. 28, 32. O sursă a menționat că fenomenul favoritismului este prezent în timpul notării testelor, însă nu a oferit dovezi sau date specifice întru susținerea afirmațiilor sale.

Unica obiecție cu privire la procesul de admitere, menționată nu doar de avocați, ci și de mulți observatori din afară, s-a referit la prevederea legii care scutește persoanele care au cel puțin 10 ani vechime în muncă în funcția de judecător sau procuror atât de la efectuarea stagiului, cât și de la examenul de calificare. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 8(3). Judecătorii și procurorii care au vechime suficientă în muncă se pot pensiona la vârsta de 50 de ani, după acumularea unui anumit număr de ani de vechime în muncă, și din momentul respectiv, ei încep să primească pensii relativ generoase de la stat. Odată ce se pensionează, mulți dintre ei profită de scutire și devin avocați pentru a-și suplimenta pensia. Criticii acestei practici susțin că acestor reprezentanți ai profesiei juridice le lipsește practica de lucru pregătitoare împreună cu un avocat supraveghetor timp de un an. În plus, se spune că atât reprezentanții profesiei de procuror, cât și a celei de judecător au tendința să ia o atitudine de condamnare față de inculpați; lor le lipsește perspectiva și abilitățile necesare unui avocat. Câțiva comentatori au subliniat că este necinstit și înjositor pentru profesia juridică că judecătorii și procurorii pot deveni avocați după zece ani fără a efectua stagiul sau a susține examenul, pe când avocații și profesorii de drept nu pot deveni judecători și procurori în aceleași condiții.

Mai rău, numeroase surse au afirmat că un număr impunător de plângeri cu privire la conduita improprie a avocaților, primite de Comisia pentru etică și disciplină sau relatate de către mijloacele de informare în masă implică avocați din rândul foștilor procurori sau judecători. Se spune că ei își păstrează relațiile cu foștii colegi și formează rețele pentru

obținerea unor plăți ilegale, obținând clienți prin numire sau recomandare din partea autorităților și împărțind cu acestea o parte din onorariul încasat de la clienți. Un interviu a menționat că 90% din avocații acuzați de trafic de influență sunt foști procurori sau polițiști (nu judecători), pe când un alt interviu (care nu este jurist) a afirmat că 75% din cazurile de împărțire a plăților încasate și de mită implică foști procurori, polițiști sau judecători.

Nu este surprinzător faptul că viziunile acestor intervieuați, în general, nu sunt împărtășite de reprezentanții sistemului judecătoresc sau ai procuraturii. Un judecător a afirmat că scutirile pentru judecătorii cu experiență este o practică normală în toată lumea și că experiența judecătorilor, de fapt, îi pregătește mai bine pentru avocatură decât efectuarea stagiului sau examenul de calificare. Același judecător, însă, a pus la îndoială corectitudinea scutirii procurorilor, remarcând că acestora le lipsește o bună cunoaștere a cauzelor civile, administrative și de contencios administrativ.

Factorul 10: Licențierea

Admiterea în avocatură este înfăptuită de către un organ imparțial și poate fi supusă controlului unei autorități judiciare imparțiale.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↑
MJ, și nu Baroul independent al avocaților, este însărcinat să emită și să retragă licențele de avocat și să țină un registru al avocaților licențiați. Odată ce candidatul la admiterea în profesia de avocat efectuează stagiul și susține examenul de calificare, procesul de licențiere este, în general, o chestie de rutină, iar refuzul emiterii licenței poate fi atacat în instanța de judecată. Pentru juriștii care nu sunt avocați nu există nici un proces de admitere după absolvirea de către aceștia a facultății de drept.		

Analiză/Date generale:

După cum s-a stabilit în Factorul 9 de mai sus, responsabilitatea de administrare a programului de stagiere și a examenului de calificare revine Consiliului Baroului și, respectiv, Comisiei de licențiere. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 10, 18, 35(j)-(k), 40¹(2). Consiliul Baroului este alcătuit din 15 membri, toți dintre ei fiind avocați, cu un stagiul de cel puțin 5 ani în profesie, aleși de Congresul Baroului, pe un termen de patru ani. *Id.* 34. Comisia de licențiere, spre deosebire de Consiliul Baroului și celelalte comisii, include reprezentanți din afara profesiei avocaturii. În timp ce șapte din cei 11 membri ai săi sunt avocați aleși de Congres pe un termen de patru ani, doi, de asemenea, sunt avocați, dar numiți de MJ, iar ceilalți doi sunt profesori de drept aleși de MJ. *A se vedea Id.* art. 40¹(1).

Anterior susținerii examenului de calificare, candidatul trebuie să prezinte Comisiei de Licențiere diferite documente: copia diplomei de licențiat în drept, contractul privind efectuarea stagiului profesional, raportul și referința eliberată de avocatul care a asigurat efectuarea stagiului, cazierul judiciar și certificatul medical care să ateste lipsa dereglărilor

mentale. Candidatul, de asemenea, trebuie să prezinte o declarație precum că pe parcursul stagiului nu a desfășurat activități care să fie incompatibile cu profesia de avocat (care includ majoritatea activităților retribuite și activitatea de întreprinzător sau de notar). *Id.* art. 9 și 19. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE p. 5. Candidatul care dorește să efectueze stagiul sau aplică pentru susținerea examenului de calificare trebuie să aibă „reputație ireproșabilă”, un standard ce exclude un candidat dacă el a fost condamnat pentru anumite infracțiuni grave (chiar dacă antecedentele penale au expirat), a fost concediat din cadrul organelor de drept, din funcția de consultant juridic, de notar sau dintr-o instituție publică pentru încălcări ale normelor de etică sau s-a constatat că a încălcat alte norme de etică sau drepturi și libertăți fundamentale ale omului. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 8(4); REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE, p. 4. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EFECTUAREA STAGIULUI, p.1.2-1.3. În plus, viitorul avocat trebuie să vorbească fluent limba de stat. REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EFECTUAREA STAGIULUI, p. 1.3.

Nu este clar exact ce acțiuni de investigare întreprinde Consiliul Baroului și Comisia de licențiere pentru a determina dacă aceste circumstanțe interzise sunt prezente, în afară de examinarea cazierului juridic al candidatului. Echipei de evaluare nu i s-a relatat despre cazuri când candidații, care de altfel s-au calificat pentru efectuarea stagiului sau susținerea examenului de calificare, să fi fost respinși de unul dintre aceste organe din cauza lipsei „reputației ireproșabile”. În cazul în care Comisia de licențiere ar respinge vreo cerere pe acest temei, hotărârea respectivă ar putea fi contestată nu doar la Comisia în cauză, ci și în instanța de judecată. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 18(5); REGULAMENTUL CU PRIVIRE LA EXAMENUL DE CALIFICARE, p. 55.

Judecătorii și procurorii care au zece ani vechime în muncă și care au dreptul să evite efectuarea stagiului și susținerea examenului, oricum trebuie să prezinte documentele necesare împreună cu cererea pentru obținerea licenței de avocat și nu sunt scutiți de la cerința cu privire la „reputația ireproșabilă” LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 8(3)-(4), 19(3).

Odată ce Comisia de licențiere stabilește că candidatul a susținut cu succes examenul de calificare și acesta depune o cerere în scris la MJ, MJ trebuie să decidă, în decurs de zece zile, dacă să-i elibereze licența de avocat. În cazul judecătorilor și procurorilor cu zece ani de vechime în muncă, perioada respectivă constituie 30 de zile. *Id.* art. 11(1) și 17(2). Candidatul trebuie să achite pentru licență o taxă de 450 lei (circa 39 dolari SUA) în contul MJ. Odată eliberată, licența este valabilă pe o perioadă nelimitată de timp. *Id.* art. 17(3), 17(5). Avocații care primesc licența trebuie să depună un jurământ în modul prevăzut de lege și să înregistreze biroul său la Consiliul Baroului înainte de începerea practicăii avocaturii. *Id.* art. 11(2), 23, 29. Candidatul căruia MJ îi refuză eliberarea licenței are dreptul să atace hotărârea respectivă în instanța de judecată. *Id.* art. 17(4). MJ ține un registru al licențelor eliberate pentru exercitarea profesiei de avocat, în timp ce Baroul întocmește lista avocaților licențiați, care trebuie să fie publicată anual în Monitorul Oficial și pe site-ul Baroului. *Id.* art.21, 25. De competența MJ, de asemenea, este și retragerea licenței de avocat. *Id.* art.22(2).

Conform unor relatări contradictorii, cel puțin un candidat care a efectuat stagiul, a susținut examenul de calificare și a fost aprobat de Comisia de licențiere, a fost ulterior respins de

MJ. Motivele pentru respingere nu au fost întrutotul clare, dar conform unei relatări, candidatul era fost angajat al MJ despre care se știa că fusese implicat în acțiuni inacceptabile în timp ce lucra la MJ. Candidatul respins a atacat hotărârea MJ de neacordare a licenței de avocat, a obținut câștig de cauză în instanța de judecată și a primit licența de la MJ.

Nu este clar de ce MJ este implicat în eliberarea licențelor pentru exercitarea profesiei de avocat, ținerea unui registru al avocaților sau în retragerea licențelor de avocat. Baroul este în stare să exercite aceste funcții ca parte a funcției sale de reglementare a profesiei independente de avocat și avocații, în general, sunt deranjați de împuternicirea MJ de a lua astfel de decizii. În prezent, Consiliul Baroului emite legitimații avocaților, ține dosarele personale ale acestora și ține o listă proprie a avocaților care au dreptul să exercite funcția de avocat și un registru al birourilor de avocați. *Id.* art. 16, 24, 25, 35(1)(g)-(h). MJ și-a demonstrat dorința de a se implica mai semnificativ în procesul de licențiere, respingând cel puțin o dată candidatul aprobat de Comisia de licențiere a Baroului.

Pentru juriștii independenți pentru cauze civile nu există nici un proces de admitere, care pot liber practica în domeniul dreptului civil și administrativ odată cu obținerea diplomei de absolvire a facultății de drept.

Factorul 11: Admitere fără discriminare

Admiterea în avocatură nu este refuzată din motive de rasă, gen, orientare sexuală, culoarea pielii, tradiție, opinie politică sau de altă natură, origine etnică și proveniență socială, calitatea de membru al unei minorități naționale, proprietate, naștere, sau handicap fizic.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↔
Procesul de admitere al Baroului nu este discriminatoriu nici în aparență și nici în practică. Cu toate acestea, deși reprezentantele sexului feminin reprezintă circa jumătate din absolvenții facultăților de drept, lor le revine doar un sfert din numărul total de admiteri recente în profesia de avocat. De asemenea, pentru candidații care au studiat dreptul în limba rusă și nu vorbesc limba moldovenească, ceea ce este caracteristic pentru multe minorități etnice, este deosebit de dificil, dacă nu imposibil, să susțină examenul de calificare. În conformitate cu Regulamentul Baroului, persoanelor care nu cunosc limbă moldovenească nu li se permite să efectueze stagiarea, însă cazuri reale de acest fel nu au fost menționate.		

Analiză/Date generale:

Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. CONST. art. 16(2). În 2006 a fost adoptată o lege care să prevină discriminarea directă sau indirectă, inclusiv în învățământ și angajare în muncă după criteriu de sex și să permită acțiuni afirmative în domenii în care un sex este supra-reprezentat. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE ASIGURAREA EGALITĂȚII DE

ȘANSE ÎNTRE FEMEI ȘI BĂRBAȚI (*adoptată la 06.02.2006, ultimele modificări la 16.05.2008*), art. 5,9,12,13. Protecții și facilități similare au fost stabilite și în privința minorităților etnice. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA DREPTURILE PERSOANELOR APARTINÂND MINORITĂȚILOR NAȚIONALE ȘI LA STATUTUL JURIDIC AL ORGANIZAȚIILOR LOR (*adoptată la 19.07.2001, ultimele modificări la 22.12.2005*) (în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA MINORITĂȚILE NAȚIONALE), art. 4.

În conformitate cu prevederile respective, procesul de admitere în general se aplică imparțial tuturor candidaților indiferent de sex, origine etnică, religie și alte clasificări. În ceea ce ține de criteriul de sex, nu sunt disponibile date statistice exacte, însă rapoartele indică că circa 50% din studenți la facultățile de drept, secția de zi, sunt femei, procentajul fiind puțin mai mic doar în cazul unei universități de stat. Cu toate acestea, în termeni de admiteri recente în profesia de avocat, în 2007 femeile au constituit doar 26% din toți avocații nou-admiși, în 2008 – 26%, iar în 2009 – 27%. Rezultatele observațiilor sugerează că reprezentantele sexului feminin din cadrul absolvenților facultăților de drept mai degrabă își încep cariera în calitate de judecători sau juriști independenți în cauze civile decât de avocați. În pofida acestor cifre mici, intervievații nu sugerează că femeile sunt discriminate în procesul de admitere.

Același lucru, în general, se referă și la minoritățile etnice și alte grupuri. R. Moldova are o populație multietnică, alcătuită din moldoveni (75,8%), ucraineni (8,4%), ruși (5,9%), găgăuzi (4,4%), români (2,2%), bulgari (1,9%) și altele (inclusiv rromi). Limba de stat este limba moldovenească, identică cu cea română, deși sunt vorbite și limbile rusă, ucraineană și găgăuză, în special, printre rândurile populației minoritare. Nu se țin date statistice oficiale referitor la admiterea diferitor grupuri etnice din R. Moldova în profesia juridică și numărul reprezentanților acestor grupuri nu pot fi determinate doar după numele lor din cadrul listelor celor admiși. Potrivit câtorva surse, un anumit număr de locuri pentru studenții înmatriculați la anul întâi la facultățile de drept sunt rezervate studenților dezavantajați, printre care rromii, alte minorități etnice și cei din regiunile rurale, astfel acordându-se un grad de acțiuni afirmative grupurilor care întotdeauna au fost sub-reprezentate. Numărul studenților rromi la facultățile de drept continuă să fie extrem de mic, la fel și reprezentarea acestora în profesia juridică, fapt care se atribuie pe larg studiilor lor primare și secundare inadecvate. Intervievații nu au afirmat că lipsa rromilor în profesia juridică s-ar datora discriminării acestora la admiterea în profesie. Nu au fost disponibile date statistice cu privire la rasa, originea etnică sau religia studenților de la facultățile de drept din R. Moldova.

Cea mai mare preocupare în privința discriminării la admiterea în profesia juridică este impactul cerinței de a cunoaște limba moldovenească asupra potențialilor avocați și în special asupra celor vorbitori de limba rusă. Unii dintre acești vorbitori exclusiv de limbă rusă sunt reprezentanți ai minorităților etnice, inclusiv, ruși, ucraineni, bulgari și găgăuzi. Regulamentul cu privire la efectuarea stagiului expres interzice nevorbitorilor de limbă moldovenească să devină stagiari, deși nu există indicii că această interzicere ar fi fost vreodată aplicată. *Id.* p. 1.3. În practică, principalul obstacol cu care se confruntă nevorbitorii de limbă moldovenească este examenul de calificare despre care se spune că se susține doar în limba moldovenească, deși Regulamentul cu privire la examenul de calificare nu se referă la problema limbii. Câțiva intervievați au declarat că etapa orală a exa-

menului poate fi susținută în limba rusă, la solicitarea candidatului, însă nu este clar cât de larg dezvăluită sau cunoscută este această oportunitate. Lista potențialelor întrebări și răspunsuri, publicată pe pagina web a Baroului, și primele două etape ale examenului de calificare sunt scrise doar în limba moldovenească.

După cum atestază câteva legi, autoritățile moldovenești abordează diferit problema limbii de stat în R. Moldova. Constituția declară ca limba de stat în R. Moldova este limba moldovenească. CONST. art. 13(1). Cu toate acestea, Constituția continuă cu declarația precum că statul „recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la funcționarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării”. *Id.* art. 13(2). Procedura judiciară se desfășoară în limba moldovenească, în același timp stipulând că nevorbitorii de limbă moldovenească au dreptul la interpret care să le ajute să ia cunoștință de actele dosarului și să participe la ședințele de judecată *Id.* art. 118(1)-(2). În același timp, procedura judiciară se poate efectua și într-o limbă acceptabilă pentru majoritatea persoanelor care participă la proces. *Id.* art. 118(3). R. Moldova de asemenea a adoptat o lege care să garanteze dreptul minorităților naționale de a studia fie în limba moldovenească fie în limba rusă și să le creeze condiții pentru a studia în limba lor maternă. LEGEA CU PRIVIRE LA MINORITĂȚILE NAȚIONALE, art. 6.

În mod corespunzător, la unele facultăți de drept există grupuri separate pe limbi la fiecare an de studii, care studiază discipline identice, dar cărora li se predă în totalitate în limba moldovenească sau în exclusivitate în limba rusă. În câteva cazuri profesorii sunt bilingvi și predau în ambele limbi, iar în alte cazuri, celor două grupuri de studenți le predau profesori diferiți. În regiunile care, din punct de vedere istoric, se vorbește limba rusă, cum ar fi Găgăuzia, la facultățile de drept cursurile sunt predate doar în limba rusă. O consecință firească a acestui sistem dublu este faptul că studenții de la facultățile de drept care studiază doar în limba rusă au un dezavantaj semnificativ la pregătirea pentru și susținerea examenului de calificare. Astfel, majoritatea studenților vorbitori de limba rusă optează pentru alte profesii juridice, inclusiv în calitate de juriști independenți pentru cauze civile.

Intervievații au menționat despre un caz când un candidat vorbitor de limbă rusă nu a susținut examenul de calificare și a contestat în instanța de judecată pe temei că posibilitatea de a susține examenul doar în limba moldovenească constituie o discriminare. Instanța a respins contestația candidatului deoarece Comisia de licențiere a reușit să dovedească că candidatul nu posedă cunoștințele necesare pentru a susține examenul, chiar dacă acesta ar fi fost administrat în limba rusă.

III. Condiții și standarde de exercitare a profesiei juridice

Factorul 12: Exercițarea independentă a profesiei juridice

Juriștii au posibilitate să exercite profesia juridică de unii singuri sau asociindu-se cu alți juriști.

Concluzie	Corelație: Pozitiv	Tendența: ↔
Avocații au libertatea de a-și desfășura activitatea în birourile lor individuale sau în cadrul unor birouri asociate împreună cu alți avocați. Ei nu pot forma societăți cu răspundere limitată sau societăți în comandită, însă majoritatea dintre ei nu obiectează împotriva acestei interziceri deoarece ei pot înregistra rezultate comparabile activând în bază de contract. Pentru juriștii independenți pentru cauze civile nu există restricții cu privire la forma organizațională pe care o pot utiliza pentru a-și desfășura activitatea, fie individual fie în asociere cu alții.		

Analiză/Date generale:

Profesia de avocat se exercită sub următoarele forme autorizate: birou individual de avocați și birou asociat de avocați. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 26(1). Avocatul poate fi fondator doar al unui birou de avocați și trebuie să dispună de spațiu pentru acordarea asistenței juridice. *Id.* art. 26(2)-(3). În biroul individual de avocați își exercită profesia un singur avocat și biroul se prezintă ca persoană fizică. *Id.* art. 27. Nimic nu poate împiedica unui avocat care activează în cadrul unui birou individual să angajeze juriști independenți pentru cauze civile și personal din afara domeniului de drept, și în realitate unii așa și procedează. Biroul asociat de avocați este fondat de doi sau mai mulți avocați conform unor raporturi reglementate în bază de contract și este considerat persoană juridică. *Id.* art. 28. Și în astfel de birouri pot fi angajați juriști independenți pentru cauze civile și personal din afara domeniului de drept. Unica restricție cu privire la angajarea în muncă în oricare din aceste tipuri de birouri este că avocații nu pot fi angajați ai niciunei persoane fizice sau juridice, dat fiind că aceasta constituie o activitate incompatibilă pentru avocați. *Id.* art. 9(1)(a).

Într-un birou asociat, fiecare avocat trebuie să fie independent, termen ce poate fi înțeles ca referindu-se la libertatea sa față de controlul unui angajator, față de stat, de clienți sau alte instituții, în exercitarea atribuțiilor sale profesionale în numele clientului său. *Id.* art. 28(1). Aparent, acest lucru nu împiedică afilieri ierarhice sau colegiale în cadrul cărora avocații dintr-un birou asociat lucrează împreună pentru clienți comuni și împart încasările și cheltuielile biroului. Fiecare birou asociat trebuie să-și aleagă un conducător care să-l reprezinte în relațiile cu autoritățile de stat, instituțiile private și alte persoane din exterior. *Id.* art. 28(5). Atât birourile individuale, cât și cele asociate trebuie să fie înregistrate de către Consiliul Baroului și pot contesta în instanță vreun eventual refuz de a fi înregistrați. *Id.* art. 29. Legea cu privire la avocatură nu le permite avocaților să-și desfășoare activitatea în astfel de forme de organizare juridică ca societăți cu răspundere limitată, societăți în comandită sau societăți pe acțiuni. Echipa de evaluare nu a primit comentarii care ar fi sugerat că avocații consideră această restricție împovăraătoare sau inacceptabilă.

O mare parte din avocați își desfășoară activitatea individual, fie în cadrul birourilor individuale fie în calitate de membri ai birourilor asociate care sunt comparabile cu birourile de avocați tradiționale care existau pe timpurile sovietice. În birourile de avocați respective, dar și în multe altele, avocații împart între ei plata pentru arendă, utilități, salariile angajaților, fiecare dintre ei își are propria mobilă și utilaj, clienții săi separați și își păstrează onorariile pe care le încasează de la aceștia. În cazul în care este necesar sau dacă se dorește, avocații din aceste birouri se pot consulta reciproc sau pot chiar lucra pentru același client, însă reprezentarea comună este mai degrabă o excepție decât o normă în birourile de avocați. Condițiile de lucru nu întotdeauna sunt ideale în birourile respective, câțiva avocați adeseori trebuind să împartă o singură încăpere mică, chiar și aceleași mese de lucru, cu puțin spațiu privat, resurse de cercetare și spațiul limitat pentru păstrarea materialelor.

Alte birouri asociate de avocați arată și funcționează ca companiile de avocați din occident, având birouri spațioase, vaste resurse tehnice și de cercetare, deservirea în echipă a clientului și împărțirea veniturilor și a cheltuielilor. După cum a subliniat un avocat, imposibilitatea avocaților de a forma societăți cu răspundere limitată sau societăți în comandită nu-i împiedică să realizeze aceeași formă de administrare și funcționare în bază de contract. Membrii unui birou asociat, în general, convin asupra structurii de gestionare, metodei de lucru, de alocare a plăților, precum și asupra sistemului contabil pentru a-și satisface necesitățile și preferințele.

Principalele motive din care avocații formează birouri individuale sau aderă la birouri de avocați în cadrul cărora ei își pot desfășura activitatea independent sunt tradiția, independența, flexibilitatea, iar uneori necesitatea în cazul când alte opțiuni nu sunt disponibile. Alți avocați, în special cei tineri cu realizări înalte, optează pentru aderarea la birourile asociate care sunt gestionate ca companii juridice pentru a-și crea reputație, a se consulta cu colegi mai în vârstă, a se înlocui reciproc în caz de discordanțe în programul de lucru și pentru a avea o sursă de venit relativ stabilă.

Regimul fiscal al birourilor de avocați individuale și a celor asociate este obiectul unor neclarități în cadrul avocaturii și chiar al Ministerului Finanțelor. Surse informate au relatat că un alt avantaj al birourilor asociate este impozitarea acestora ca persoane juridice. Persoanele juridice trebuie să țină registre contabile și să depună declarații fiscale ca contribuabili separați, însă, conform legislației curente, veniturile lor se impozitează la rata zero. *CODUL FISCAL, adoptat la 24.04.1997, cu ultimele modificări din 08.02.2009, art. 15(b)*. Avocații-membri ai unui birou asociat sunt impozitați individual în privința plăților distribuite acestora, dar încasările obținute la nivel de birou nu se impozitează. Pe de altă parte, birourile individuale de avocați au statut de persoană fizică și veniturile acestora se impozitează integral indiferent dacă ei le încasează sau nu. Deși această diferență nu ar fi semnificativă în cazul în care biroul distribuie toate veniturile nete în oricare formă, aceasta ar fi avantajos pentru un birou asociat care dorește să acumuleze veniturile în anumite scopuri. Mai mult, dacă rata de impozitare a veniturilor impozabile ale persoanelor juridice ar crește mai sus de zero, de ex. până la 25% cum a fost cândva, ar dispărea stimulentele fiscale pentru birourile asociate.

În R. Moldova nu par să existe precedente juridice cu privire la răspunderea personală nelimitată a avocaților în cadrul birourilor asociate în legătură cu erorile profesionale

sau comportamentul indecent al angajaților. Acest tip de răspundere indirectă, care este caracteristică pentru companiile juridice organizate ca societăți în nume colectiv în anumite țări occidentale, ar putea să nu fie aplicabilă în R. Moldova din cauza statutului de persoană juridică al birourilor asociate. Cu toate acestea, în cazul în care biroul acționează în practică ca o adevărată companie juridică, riscul răspunderii indirecte ar fi mai mare, mai ales printre membrii care lucrează împreună asupra cazului unui client și împart încasările obținute de la acesta. În această ordine de idei, o sursă a recomandat modificarea Legii cu privire la avocatură pentru a prevedea un nivel minim de asigurare împotriva greșelilor profesionale pentru birourile de avocați, suma căreia să varieze în funcție de mărimea sau poate veniturile biroului. Cerința de a avea asigurarea respectivă ar încuraja clienții importanți să utilizeze serviciile avocaților din R. Moldova, în special pentru tranzacții comerciale mari.

Pentru juriștii independenți pentru cauze civile nu există restricții cu privire la forma de organizare pe care aceștia o aleg pentru a-și desfășura activitatea. Este un lucru destul de obișnuit de a vedea indicatoare în Chișinău și în alte localități ale birourilor în cadrul cărora grupuri de persoane practică dreptul în calitate de jurisconșulți sau reprezentanți în cauzele civile în cadrul societăților cu răspundere limitată. Astfel de grupuri de asemenea fac publicitate multă și proeminentă, ceea ce avocaților nu li se permite să facă prin lege (cu foarte mici excepții). LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 55; a se vedea de asemenea Factorul 13 și 16, infra.

Factor 13: Resurse și remunerare

Juriștii au acces la informație juridică și la alte resurse necesare pentru prestarea serviciilor juridice competente, fiind remunerați adecvat pentru aceste servicii.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendența: ↔
<p>Relativ puțini avocați au acces la biblioteci, calculatoare și baze de date juridice care să le permită să presteze servicii juridice eficiente. Deși nu sunt disponibile date cu privire la retribuția avocaților, se pare că majoritatea dintre ei au probleme financiare sau abia se descurcă, deși probabil ei o duc mai bine decât majoritatea juriștilor independenți pentru cauze civile și aproape cu siguranță câștigă mult mai mult decât un angajat de rând din R. Moldova.</p>		

Analiză/Date generale:

În general, avocatul și clientul său trebuie să specifice condițiile relației lor, inclusiv plățile și cheltuielile, într-un contract scris care să fie înregistrat la biroul avocatului. Legea cu privire la avocatură, art. 5(3), 9(2), 52(1) 54(2). Excepție de la cerința de a încheia un contract fac cazurile când avocatul își reprezintă soțul/soția sau rudele până la gradul al patrulea. *Id.* art. 9(2). Mărimea onorariului stabilit prin acordul părților nu poate fi schimbată de autoritățile publice sau de instanța de judecată. *Id.* art. 54(2). COD PROC. CIVILĂ art.96. Cheltuielile suportate de client în legătură cu acordarea de către avocat a asistenței juridice sunt incluse în cheltuielile clientului care sunt compensate de partea care pierde

procesul. *Id.* art. 54(6). În cazul când prestează servicii juridice pentru categoriile vulnerabile de cetățeni în conformitate Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat sau cu alte legi, avocatul urmează să fie plătit de la bugetul de stat. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 5(4), 54(3). Avocatul poate acorda clientului și asistență juridică gratuită, în funcție de starea materială a acestuia. *Id.* art. 5(5).

În afară de contract, biroul de avocați trebuie să elibereze un „mandat”, în forma stabilită de Consiliul Baroului, care confirmă împuternicirile avocatului în privința reprezentării fiecărui client. *Id.* art. 35(1)(i) și 52(2). Regimul de contracte și mandate pentru avocați poate fi comparat cu simpla cerință de eliberare a unei procuri reprezentanților în procesele judiciare civile. COD PROC. CIVILĂ, art. 80(1). După cum s-a menționat anterior în prezentul raport, avocații, juriștii independenți pentru cauze civile și chiar și persoane care nu sunt juriști pot reprezenta clienți în procese civile, împuternicirea acestora fiind dovedită printr-o procură întocmită în modul stabilit. Un interviu a comentat că unii judecători cer de la toți reprezentanții legali în procesele civile, chiar și de la avocați, să prezinte o procură, ceea ce este de prisos, fiind contractul și mandatul deja sunt deținute de avocat. Uneori avocatul reprezintă clientul în baza contractului și a mandatului, și nu a procurii, în instanța de fond, însă instanța de apel l-ar putea obliga să prezinte și o procură pentru a reprezenta clientul la nivelul respectiv.

Conform relatărilor primite de echipa de evaluare, cerința cu privire la deținerea unui contract scris care să fie înregistrat și a unui mandat referitor la toate chestiunile juridice desfășurate cu implicarea avocatului a fost introdusă deoarece avocații de multe ori nu includeau în declarațiile fiscale onorariile încasate din serviciile de reprezentare. Juriștilor independenți pentru cauze civile și altor reprezentanți juridici încă li se permite să folosească procuri, în care nu se menționează suma onorariilor și respondenții s-au arătat pe larg convingși de faptul că juriștii independenți pentru cauze civile și alți reprezentanți juridici nu raportează autorităților fiscale veniturile încasate din serviciile de reprezentare prestate în baza procurii. Se presupune că avocații includ în prevederile contractelor sume mai mici decât sumele reale achitate de clienți. Pe de altă parte, un interviu a menționat că avocații uneori câștigă mai puțini bani decât este specificat în contract deoarece judecătorul într-un proces civil sau administrativ ar putea verifica în contractul anexat la dosar care este onorariul ce urmează să fie încasat de avocat și ar putea cere o parte din suma respectivă pentru a pronunța hotărârea în favoarea acestuia.

Baroul a publicat pe pagina sa web un model de contract foarte simplu. În afară de aceasta, ABA ROLI a întocmit un model de contract adnotat pentru prestarea serviciilor juridice care a fost publicat într-o ediție recentă a revistei Baroului. Consiliul Baroului a stabilit un grafic al onorariilor recomandate pentru avocați, care include o gamă largă de sugestii referitor la stabilirea onorariilor pentru un șir de angajamente contractuale diferite. RECOMANDAREA BAROULUI AVOCAȚILOR DIN R. MOLDOVA PRIVIND CUANTUMUL ONORARIILOR PERCEPUTE ÎN DIVERSE CATEGORII DE CAUZE (*adoptat la* 29.12.2005). Pentru cauzele civile care implică valori materiale în controversă, au fost enumerate cuantumuluri minime și maxime, în funcție de valoarea acțiunii: scara cuantumulurilor descrește odată cu creșterea valorii acțiunii. Pentru alte cauze judiciare, Consiliul Baroului a recomandat onorarii fixe minime și maxime pentru fiecare cauză, plus un șir larg de taxe suplimentare pentru fiecare ședință de judecată. Pentru consultațiile juridice au fost stabilite onorarii pe

oră; de exemplu, pentru o oră de consultație pot fi percepute onorarii în sumă de la 250 lei (circa 22 dolari SUA) până la 2000 lei (circa 175 dolari SUA). Iarși, metodele de calcul a onorariilor și sumele onorariilor indicate în graficul respectiv au avut caracter de recomandare, pe care avocații nu sunt obligați să le respecte. O sursă a descris onorariile recomandate ca fiind „șocant de înalte”, iar scara acestora ca fiind prea largă ca să fie utilă.

Nu există nici o posibilitate de a afla sumele retribuițiilor reale primite de avocații din R. Moldova, deoarece veniturile nu se publică, sondaje anonime nu se efectuează și (după cum s-a menționat mai sus) onorariile nu sunt declarate în întregime, dacă în general sunt declarate. Viziunea generală exprimată de intervievați a fost că remunerarea este mică, reflectând condițiile economice, în general precare din țară, dar că avocații se află într-o situație mai bună decât alte categorii de profesioniști. Există un spectru al retribuițiilor care indică deosebiri semnificative de la regiune la regiune și de la centrele mari populate la orașele și sate. Sursele au estimat că de la 5% la 25% de avocați primesc retribuiții adecvate, majoritatea estimărilor fiind mai aproape de cifra mai mică al acestui șir. Una dintre surse a afirmat că 10% o duc bine, 60% - se descurcă, iar restul o duc prost. Un observator versat a estimat că doar 50-100 din avocați (4-8%) își pot permite resursele necesare, inclusiv oficiu, masă de lucru și calculator pentru a-și desfășura activitatea eficient. Un alt respondent a menționat că avocații care transmit mită de la clienți la judecători se descurcă mult mai bine financiar decât colegii lor mai cinstiți. Un interviuat a susținut că numărul absolvenților facultăților de drept în fiecare an este excesiv de mare și că mulți dintre ei nu sunt angajați în muncă sau sunt impuși să se implice în activități care nu au tangență cu domeniul juridic. În pofida acestor dificultăți, în timpul interviurilor s-a menționat că juriștii independenți pentru cauze civile doresc foarte mult să devină avocați.

Indicii referitor la nivelele de plată pot fi obținute din graficul retribuițiilor, elaborat de Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat pentru avocații care prestează asistență juridică la cerere (în continuare avocații AJC), noul termen preferat pentru avocații numiți din oficiu în calitate de apărători în cauzele penale. *A se vedea* Factorul 19, *mai jos*. Graficul actual, în care sumele retribuițiilor sunt sporite comparativ cu cele stabilite la mijlocul anului 2008, care erau prea mici pentru a atrage suficienți avocați să participe, este prevăzut de HOTĂRÂREA NR. 22 CU PRIVIRE LA APROBAREA REGULAMENTULUI PRIVIND MĂRIMEA ȘI MODUL DE REMUNERARE A AVOCAȚILOR PENTRU ACORDAREA ASISTENȚEI JURIDICE CALIFICATE GARANTATE DE STAT (*adoptată la 19.12.2008*) (în continuare GRAFICUL DE REMUNERARE A AVOCAȚILOR AJC). Graficul stabilește mărimea retribuițiilor pentru un șir lung de acțiuni care pot fi întreprinse într-un proces penal. Suma retribuiției începe cu 60 lei (aproximativ 5 dolari SUA) pentru astfel de acțiuni ca întâlniri cu clientul și întocmirea unui demers sau cerere de apel. Suma retribuiției se mărește până la 100 lei (aproximativ 9 dolari SUA) pentru participare la fiecare ședință de judecată, cu anumite ajustări și suplimentări (inclusiv timpul de așteptare și timpul serviciului). Probabil cea mai revelatoare sumă din grafic este plafonul de 200 lei (circa 17 dolari SUA) pe zi pentru un avocat AJC care acordă asistență juridică la cerere. Ceea ce reflectă o creștere de la limita originală de 160 lei (14 dolari UA) pe zi. O sursă a menționat că avocații AJC în medie primesc de la 3000 lei (262 dolari SUA) la 4000 lei (349 dolari SUA) în fiecare lună pentru serviciile de asistență juridică și, de asemenea, pot accepta și clienți care achită serviciile. Dat fiind că activitatea de acordare a asistenței gratuite nu prea se bucură de cerere în rândurile avocaților, se poate de presupus că majoritatea avocaților câștigă mai

mult decât sumele oferite pentru acordarea AJC. Sursele descriu că ratele de remunerare actuale pentru AJC sunt inadecvate.

În afară de avocații AJC, există un număr mic de avocați publici salariați care lucrează cu normă deplină, despre care se spune că câștigă aceeași sumă de bani ca și procurorii de sector – aproximativ 4000 lei (circa 349 dolari SUA) pe lună, plus beneficiile, inclusiv cotizațiile de membru al Baroului de avocați și asigurarea medicală. Dat fiind că avocații publici respectivi sunt, de fapt, plătiți de Fundația Soros și nu de către stat, un interviuat a sugerat că de fapt ei ar putea avea salarii mai înalte decât procurorii: 6000 lei (în jur de 524 dolari SUA) în fiecare lună plus un bonus în funcție de sarcina de dosare. Prin comparație, în 2009, salariile lunare ale judecătorilor variaua între 4200 lei (circa 367 dolari SUA) și 8800 lei (aproximativ 769 dolari SUA) cu un supliment lunar de 200 lei (circa 17.50 dolari SUA) și 500 lei (circa 43.67 dolari SUA). LEGEA CU PRIVIRE LA SISTEMUL DE SALARIZARE ÎN SECTORUL BUGETAR, Anexa 3, nr.355-XVI din 23.12.2005. Potrivit Biroului Național de Statistică al R. Moldova, salariul mediu al unui angajat în perioada ianuarie–aprilie 2009 a constituit 2620 lei (aproximativ 229 dolari SUA). *A se vedea Remunerarea angajaților din Republica Moldova în lunile ianuarie-aprilie 2009 la www.statistica.md/newsview.php?l=en&idc=168&id=2616&parent=0*.

Este dificil de a reflecta cu exactitate comparațiile directe dintre avocați și alți profesioniști sau angajați, din cauza cheltuielilor diferite pe care avocații le suportă pentru întreținerea birourilor, procurarea utilajului și a beneficiilor, precum și din cauza impozitelor diferite pe care ei le plătesc. În majoritatea cazurilor, avocații trebuie să achite toate cheltuielile de acest fel din veniturile lor, în timp ce alții nu sunt nevoiți să facă acest lucru. În această ordine de idei, câțiva avocați s-au arătat nesatisfăcuți de faptul că nu mai trebuie să achite un procentaj divizat din venituri în calitate de contribuții la fondul de asigurări sociale, ci achită acum o sumă fixă comparativ mică în acest scop. Consecința acestui fapt este că avocații mai tineri care acumulează vechime în baza noului sistem vor primi doar pensia minimă și nu li se va achita concediul de boală. Ei sunt gata să facă în prezent contribuții mai mari pentru a se putea bucura de beneficii mai mari pe viitor. Avocații mai în vârstă care deja au acumulat vechime în cadrul vechiului sistem și avocații care sunt judecători sau procurori pensionați și care deja își primesc pensiile, preferă să achite contribuții fixe mai mici.

Un avocat interviuat de echipa de evaluare a obiectat împotriva prevederilor Legii cu privire la avocatură care nu permit avocaților să se implice în activități incompatibile, în special să ocupe funcții retribuite (cu excepția funcțiilor legate de activitatea științifică și didactică, precum și de activitatea în calitate de arbitru al judecății arbitrale) sau să desfășoare activitate de întreprinzător. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 9(1). Persoana în cauză a opinat că aceste restricții nu sunt necesare pentru păstrarea independenței avocatului, atât timp cât avocatul nu practică avocatura în calitate de angajat, ci doar ocupă o funcție cu normă parțială într-o calitate diferită sau se implică într-o activitate de întreprinzător nerelevantă. Avocatul a considerat că astfel de restricții sunt adecvate pentru funcționarii publici, dar că ele reprezintă niște constrângeri nejustificate pentru persoanele care practică avocatura individual. Pentru juriștii independenți pentru cauze civile nu există astfel de restricții în privința activităților retribuite externe.

În termeni de resurse juridice disponibile avocaților, accesul variază geografic în toată țara. O sursă a menționat că Centrul de Drept al Avocaților din Chișinău, care este un ONG

separat de Barou, are o bibliotecă vastă care include Monitorul Oficial (în care se publică actele legislative și hotărârile de guvern) și volume ale jurisprudenței aplicabile împreună cu altă literatură juridică. Centrul de drept servește drept o resursă utilă pentru avocații și stagiarii din Chișinău. Bibliotecă, de asemenea, pot fi găsite și în cadrul facultăților de drept, la instanțele judecătorești și în alte instituții care pot fi vizitate de avocați. Birourile de avocați, de regulă, au un singur Monitor Oficial pentru întregul birou. CSJ publică anumite hotărâri ale sale într-o colecție anuală și s-a menționat în cadrul interviurilor că Curtea s-ar afla în proces de publicare a acestora pe pagina sa web, <http://www.scj.md>. De asemenea, există o bază de date gratuită care conține majoritatea legilor, codurile de procedură, decretele președintelui, hotărârile guvernului și jurisprudența CSJ și a CtEDO, în limba moldovenească și rusă. Aceasta este disponibilă prin intermediul unor link-uri publicate pe cel puțin trei pagini web: <http://www.justice.md>, <http://www.justice.gov.md> și pagina web a Baroului <http://www.avocatul.md/leg/php>.

Există și baze de date juridice prin abonament, cum ar fi MoldLex și Superlex. MoldLex percepe o taxă de 230 euro (circa 299 dolari SUA) pentru a instala o bază de date doar cu legislație, plus o taxă pentru actualizarea acesteia de 20 euro (aproximativ 26 dolari SUA) pe săptămână. Pentru a instala atât legislația, cât și jurisprudența, MoldLex percepe 330 euro (circa 429 dolari SUA) pentru instalare și 35 euro (circa 46 dolari SUA) pentru actualizarea săptămânală. Superlex percepe taxe similare pentru produsele și serviciile sale. Una dintre cele mai laudate surse de știri, informații și sfaturi pentru avocați și alți juriști este o rețea electronică gratuită creată de un avocat afiliat organizației Amnesty International cu scopul de a menține contactele, energia și avântul după vreun seminar reușit. Lista membrilor a crescut considerabil în ultimul an și mulți avocați o consideră foarte utilă. Cu toate acestea, trebuie de menționat că deși există un șir de resurse juridice electronice și prin internet, comparativ puțini avocați își pot permite un calculator sau acces la internet.

Atât Legea cu privire la avocatură, cât și Codul deontologic în general le interzic avocaților să facă publicitate directă sau indirectă, excepții fiind prevăzute pentru datele despre avocat ce se conțin în publicațiile informaționale, în formularele oficiale, pe plicuri, în cărțile de vizită și pe Internet. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 56; CODUL DEONTOLOGIC, p. 1.5. Ultima sursă merge mai departe, interzicând avocaților să-și amplaseze birourile în clădirile instanțelor de judecată, altor organe de drept sau la propriul domiciliu. CODUL DEONTOLOGIC, p. 1.5.3. Aceste restricții crează niște obstacole pentru avocații nou-licențiați să obțină recunoaștere publică și să-și creeze o bază de clienți. Pe de altă parte, juriștii independenți pentru cauze civile nu se confruntă cu nici o restricție în privința libertății de a face publicitate și mulți dintre ei profită de acest fapt. Potrivit unor intervieuați, publicul, inclusiv clienții juriștilor independenți pentru cauze civile, adeseori sunt induși în eroare, crezând că juriștii în cauză sunt avocați, dat fiind publicitatea făcută pe larg privind disponibilitatea acestora și competența lor recunoscută de a reprezenta persoane în cauzele civile și de a acorda consultații juridice.

Factorul 14: Instruire juridică continuă

Juriștii au acces la cursuri de instruire juridică continuă pentru a-și menține și întări abilitățile și cunoștințele necesare pentru exercitarea profesiei juridice.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↔
<p>Pentru juriști nu există nici o cerință aplicabilă cu privire la instruirea juridică continuă. Avocații își exprimă interesul de a participa la cursuri de instruire juridică continuă și există unele oportunități de a se înscrie la astfel de cursuri, însă astfel de programe nu întotdeauna abordează necesitățile și interesele juriștilor sau nu au loc în locații convenabile. Mai mult, astfel de programe deseori sunt finanțate de instituții și donatori străini și, deci, nu sunt viabile în lipsa acestor finanțări.</p>		

Analiză/Date generale:

Consiliul Baroului are sarcina de a organiza instruirea profesională continuă a avocaților. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 35(1)(f). MJ de asemenea este responsabil, în limitele competenței sale, să contribuie la reciclarea avocaților. *Id.* art. 57(2)(b). Avocații nu sunt obligați, în baza Legii cu privire la avocatură sau Codului deontologic, să participe la programe de instruire juridică continuă (în continuare IJC) sau în general să fie la curent cu evoluările în domeniul juridic, deși Codul Deontologic instruește avocații să nu accepte vreun dosar în cazul când sunt conștienți de lipsa lor de competență de a face față situației respective. CODUL DEONTOLOGIC, p. 2.5.

La 26 martie 2004, cu încurajarea președintelui Centrului de Drept al Avocaților, Congresul Baroului a adoptat o rezoluție obligând toți avocații să participe în fiecare an la un minim de opt ore de IJC. Din păcate, rezoluția nu a fost însoțită de un plan de implementare a normei respective, un astfel de plan nefiind elaborat nici până în prezent. Deși responsabil de implementarea rezoluției este în general Consiliul Baroului, nu a fost elaborat nici un program de studii, nu au fost obținute resurse financiare și nu a fost întocmit nici un plan referitor la crearea cursurilor și reglementarea participării avocaților la acestea. Potrivit unor relatări, în prezent nu se organizează suficiente cursuri de IJC, în special în afara Chișinăului, care să le permită avocaților să întrunească cerința de opt ore, dacă aceasta ar fi să fie implementată.

Deși nu există cerințe aplicabile cu privire la IJC, astfel de cursuri se oferă de fapt și Baroul joacă un rol limitat în oferirea IJC. Există și numeroase ONG-uri internaționale și naționale, inclusiv: ABA ROLI, Fundația Soros și asociații săi, Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova (în continuare NORLAM), Banca Federală Germană, Amnesty International, Juriștii pentru Drepturile Omului, Promo-Lex, Centrul de Drept al Avocaților și Uniunea Juriștilor și alți sponsori care periodic organizează și susțin seminare pentru avocați și alți profesioniști din domeniul juridic pe diferite tematici. De regulă, Consiliul Baroului se angajează în calitate de co-sponsor și uneori publică lista evenimentelor pe pagina sa web, însă, potrivit majorității relatărilor, în afară de aceasta, contribuția Consiliului la pregătirea sau finanțarea programelor este foarte mică. La 1 iunie 2009, pe pagina web a Baroului erau enumerate trei seminare IJC, toate datând cu anul 2008. Câteva surse au menționat că donatorii internaționali tind să elaboreze și să modereze seminare sporadice care se încadrează în misiunile și agendele lor speciale. Astfel, se țin un șir mare de cursuri cu privire la drepturile omului, jurisprudența CtEDO, combaterea corupției și a traficului de ființe umane, însă relativ puține cursuri care s-ar axa pe dezvoltarea abilităților practice, subiecte de bază în domeniul dreptului civil, pe-

nal și administrativ și subiecte de interes sporit pentru avocați. Majoritatea programelor IJC sunt predate doar în limba moldovenească, ceea ce constituie un alt obstacol pentru juriștii–vorbitori de limbă rusă. Se pare că nu s-au făcut încercări serioase de a determina necesitățile și doleanțele avocaților din teritoriu sau de a organiza un program de studii regulat, cuprinzător și practic de care să beneficieze toți avocații din țară, inclusiv din regiunile îndepărtate. Dependența de finanțarea din afară și practica de a nu percepe taxe de participare de la participanți înseamnă că activitatea curentă limitată de organizare a IJC nu va fi viabilă la nesfârșit. Diferiți respondenți au menționat cât de dificil este chiar de a contacta Baroul pentru a organiza un seminar, remarcând că Baroul are un număr mic de angajați salariați și că nici unul dintre ei nu este însărcinat în mod specific cu monitorizarea instruirilor pentru avocați.

Între 2007 și data întocmirii prezentului raport, Amnesty International a organizat 9 programe IJC pentru avocați, NORLAM a organizat 7 și ABA ROLI – 20. Trebuie menționat că Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat a organizat un șir de seminare de instruire pentru avocații publici desemnați și juriștii AJC, pe care participanții le-au descris ca practice și utile. Cu toate acestea, cursurile respective nu au fost oferite tuturor avocaților. Intervievații au mai menționat că juriștii care participă la cursuri IJC frecventează mai multe cursuri pe an. Deși un grup de juriști face încercări să frecventeze cursurile IJC, majoritatea juriștilor nu fac deloc acest lucru.

INJ oferă un program de IJC judecătorilor și procurorilor cu experiență, despre care s-a spus că li s-ar oferi un număr disproporționat de mare de oportunități de a participa la seminare organizate și sponsorizate de organizații locale și internaționale. O sursă a menționat că procurorii și judecătorii trebuie să acumuleze 40 de ore de IJC la INJ în fiecare an, participarea la acestea fiind confirmată prin înmânarea certificatelor de participare. LEGEA PRIVIND INSTI-TUTUL NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI, art. 19(2) (*adoptată la 08.06.2006, în vigoare din 07.07.2006*). Câțiva avocați și-au exprimat dorința de a participa la cursurile INJ și alte programe organizate pentru judecători și procurori, în special că tematica acestora deseori este relevantă pentru activitatea avocaților. Încercările anterioare ale Consiliului Baroului de a include avocații în cursurile de la INJ până în prezent nu s-au încununat cu succes. Trebuie de asemenea de menționat că o dată la trei ani judecătorii și procurorii trebuie să susțină o atestare a cunoștințelor lor pentru a-și păstra funcția, ceea ce le servește drept un bun stimulent de fi la curent cu toate evoluțiile din domeniul juridic. O persoană a sugerat că dacă ar exista o cerință similară pentru avocați, acest lucru ar fi benefic pentru profesia juridică.

Se pare că între avocați și juriștii care nu practica avocatură există un consens destul de larg precum că IJC este importantă și necesară și că mulți avocați nu reușesc să-și perfecționeze și actualizeze abilitățile profesionale ori de câte ori aceasta este necesar. Unii profesioniști se informează despre toate schimbările din domeniu prin studii independente, citind Monitorul Oficial, revista Baroului, altă literatură juridică și referințe online, și probabil participând la discuții cu colegii de breaslă în rețeaua electronică pentru juriști, menționată la Factorul 13, mai sus. Cu toate acestea, astfel de juriști sunt relativ puțini la număr, deoarece majoritatea dintre ei nu dispun de resursele sau motivația de a studia de sine stătător. Mai mult ca atât, mulți dintre juriștii mai în vârstă au studiat și activat în cadrul sistemului sovietic și au întâmpinat dificultăți la ajustarea nu numai la legislația nouă, ci și la sistemul bazat pe principiul contradictorialității.

Factorul 15: Reprezentarea minorităților și a genurilor

Minoritățile etnice și religioase, precum și ambele genuri, sunt reprezentate adecvat în rândurile juriștilor.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↑
Deși Baroul sau MJ nu țin date statistice cu privire la minoritățile etnice, religia sau genul avocaților, se pare că minoritățile, cu excepția rromilor, sunt reprezentate adecvat în avocatură. Cu toate acestea, femeile constituie doar 27% din numărul total de avocați, ceea ce reprezintă o creștere modestă de la cifra de 24%, înregistrată în 2004. În mod proporțional, numărul femeilor care ocupă funcții de conducere în cadrul Baroului este mic. Nu sunt disponibile date cu privire la etnie, religie sau gen în cadrul juriștilor care nu practică avocatura.		

Analiză/Date generale:

R. Moldova are o populație multiethnică, moldovenii fiind etnia predominantă. În cadrul recensământului din 2004, efectuat de Biroul Național de Statistică, s-a determinat că 75,8% din populație în acea perioadă era alcătuită din moldoveni, și peste 93% erau cel puțin nominal creștini-ortodocși care aparțineau de Mitropolia României sau a Rusiei, sau erau credincioși de Rit Vechi. Totuși, în țară există minorități etnice însemnate, inclusiv ucraineni (8,4%), ruși (5,9%), găgăuzi (4,4%), români (2,2%), bulgari (1,9%) și romi (0,4%). Baroul nu solicită informații de la candidați referitor la etnia sau religia acestora, de aceea, nu există date care ar demonstra dacă minoritățile sunt adecvat reprezentate în avocatură. Din observații subiective și relațiile interviuaților, se pare că minoritățile, cu excepția rromilor, sunt reprezentați semnificativ, dacă nu proporțional, în avocatură. Rromii efectiv nu sunt reprezentați. După cum s-a menționat în Factorul 11 *mai sus*, vorbitorii exclusiv de limbă rusă, care includ ucrainenii, bulgarii precum și rușii, se confruntă cu anumite obstacole în încercările de a se califica pentru admiterea în profesia de avocat. Obstacolele în cauză s-ar putea solda cu o subreprezentare a acestor grupuri minoritare, deși comentariile interviuaților au indicat că există un număr mare de avocați ruși și găgăuzi. Deși Baroul nu ține date statistice privind reprezentarea minorităților în profesia juridică, interviuații nu au raportat că ar exista vreo discriminare împotriva avocaților din cadrul minorităților.

Baroul nu solicită de la candidați nici informații privind genul acestora și nu ține date statistice după acest criteriu, însă echipa de evaluare a făcut o divizare a datelor statistice după gen, separând prenumele celor 1329 avocați licențiați la 1 martie 2009. S-a determinat că 27% din avocații înregistrați sunt femei. Acest coeficient reflectă o creștere modestă de la cifra de 24% care a fost menționată în IRPJ-ul din 2004. A se vedea IRPJ 2004 PENTRU MOLDOVA, pag. 25. Cu toate acestea, procentajul în cauză este încă mult mai mic decât rata de 51,9% care o constituie femeile în cadrul întregii populații. Nici MJ și nici Baroul nu ține date (sau cel puțin nu le face public) privind adresele avocaților și, corespunzător, a fost imposibil de a determina proporția femeilor-avocați în fiecare regiune. În cadrul interviurilor, echipa de evaluare a aflat că în Cahul, circa jumătate din avocați sunt femei, în timp ce în Găgăuzia și Bălți, femeile constituie o rată estimată de 13% și 42%. Femeile par

să fie mai bine reprezentate la Chișinău decât în unele dintre regiunile mai îndepărtate. Ponderea femeilor din avocatură este comparabilă cu cea din sistemul judecătoresc unde 30% din judecători sunt femei. INDICATORII REFORMEI ÎN JUSTIȚIE PENTRU MOLDOVA, ABA/ROLI, Vol. III, p.16 (iunie 2009) (*care va apărea în cuând*).

Unele femei-avocați s-au plâns că ele nu sunt suficient reprezentate în organele de conducere ale Baroului, iar dovezile obținute de echipa de evaluare susțin această viziune. În fiecare organ al Baroului există câte o femeie, ceea ce constituie o îmbunătățire din 2004, când nici o funcție-cheie din cadrul Baroului nu era deținută de femei. *Id.* O femeie-avocat a afirmat că femeile sunt mai responsabile și mai bine organizate decât bărbații și, dacă ar fi mai multe femei în funcțiile de conducere, aceasta ar îmbunătăți activitatea Baroului. Ea a mai spus, însă, că la alegerile de la Congresul Baroului, ea niciodată nu ia în considerare genul, ci doar meritele candidaților. O altă femeie-avocat a menționat că lipsa femeilor în conducerea Baroului este un semn de discriminare și că femeile sunt tratate nerespectuos de către colegii lor.

În termeni de discriminare pe bază de genuri în practica zilnică a profesiei de avocat, aproximativ două-treimi din femeile-avocați și 80% din bărbații-avocați intervievați de către echipa de evaluare nu au raportat discriminare după acest criteriu. Cu toate acestea, câțiva avocați au relatat despre cazuri de astfel de discriminare. O femeie a susținut că nu există discriminare deschisă, dar că toți bărbații-avocați tratează femeile-avocați diferit de omologii lor din rândurile bărbaților. Un alt interviuat din rândurile femeilor a declarat că judecătorii și procurorii tratează femeile bine, dar că organele poliției le tratează prost. Interviutul a opinat că, dat fiind că reprezentanții organelor poliției sunt bărbați, ei sunt obișnuiți să aibă de a face cu alți bărbați și devin neîndemânatici (deși nu nerespectuoși sau grosolani) atunci când comunică cu femeile-avocați. Un bărbat-avocat a menționat că clienții discriminează femeile preferând să aibă avocați din rândurile bărbaților.

Nu sunt disponibile informații privind componența etnică, religioasă sau bazată pe genuri a juriștilor care nu practică avocatura din R. Moldova. Echipei de evaluare nu i s-au relatat nici un caz de discriminare a minorităților sau femeilor din rândul juriștilor independenți pentru cauze civile.

Factorul 16: Deontologie și etică juridică

Coduri și standarde deontologice și de etică juridică există și sunt respectate de către juriști.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendența: ↓
Deși avocații au adoptat un Cod deontologic, acesta nu conține îndrumări cu privire la aplicarea sa și nu pare să fie pe larg înțeles sau acceptat. Au fost relatate numeroase cazuri de comportament corupt și alte încălcări ale normelor de etică de către avocați. Juriștii care nu dețin licența de avocat nu au un cod deontologic și de conduită profesională și se consideră că ei manifestă un comportament ce contravine normelor de etică cel puțin la fel de frecvent ca și avocații.		

Analiză/Date generale:

Avocații din R. Moldova au câteva surse de norme de etică. Legea cu privire la avocatură obligă avocații, printre altele, să aplice mijloacele legale pentru a proteja drepturile și interesele clienților lor, să evite anumite conflicte de interese, să se abțină de la a declara clientul vinovat sau de acționa în alt fel împotriva intereselor legitime ale acestuia și de a păstra pe o perioadă nelimitată confidențialitatea informațiilor și documentelor aferente clientului. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 46-47. În vederea evitării unui conflict de interese, avocatul nu este în drept să acorde asistență juridică unei persoane ale căror interese vin în contradicție cu interesele clienților săi. De asemenea, ei nu sunt în drept să reprezinte un client dacă au participat anterior în cauza respectivă în calitate de judecător, procuror, ofițer de urmărire penală, expert, interpret sau martor. Avocații, de asemenea, nu sunt în drept să participe într-o cauză dacă se află în relații de rudenie cu avocatul părții opuse în cauza respectivă. *Id.* art. 46(2). Avocaților de asemenea li se interzice strict să facă publicitate activității și abilităților lor profesionale. *Id.* art. 56; *a se vedea de asemenea* Factorul 13, *mai sus*.

Prevederi cu privire la etică se conțin și în codurile de procedură, care le interzice avocaților (sau reprezentanților în cauzele civile) să reprezinte un inculpat sau o parte în cauza civilă dacă există conflicte de interese, asemănător cu prevederile la acest subiect din Legea cu privire la avocatură. COD. PROC. PENALĂ, art. 67(5), COD. PROC. CIVILĂ, art.78. Avocatului în cauze penale, de asemenea, i se interzice să întreprindă acțiuni împotriva intereselor inculpatului, să recunoască vinovăția clientului fără permisiunea acestuia, să destăinuiească informații confidențiale sau să părăsească sala de judecată decât în pauzele anunțate. Avocatul nu poate refuza nemotivat să apere o persoană sau să-și înceteze de sine stătător împuternicirile de apărător, sau să transmită altei persoane împuternicirile sale de apărător în cauza respectivă. COD. PROC. PENALĂ, art. 68(3)-(6). Însă, pentru cauzele civile, nu există prevederi cu privire la obligația de a păstra confidențialitatea.

În afară de aceste prevederi legiferaute, mai există și un Cod deontologic. Congresul Baroului a adoptat Codul deontologic la ședința sa din 2002 și l-a modificat în 2007. Documentul în cauză cuprinde un șir larg de subiecte de deontologie și de conduită, inclusiv independența, confidențialitatea, activitățile care sunt incompatibile cu practica avocaturii; publicitatea personală; obligațiile față de clienți; conflictele de interese; onorariile; relațiile cu alți avocați, organele de urmărire penală, instanțele de judecată și autoritățile publice (inclusiv interdicția de a avea comunicări private cu judecătorii); precum și pregătirea avocaților tineri. Acest Codul nu are un conținut amplu, dat fiind faptul că majoritatea prevederilor sale sunt formulate în termeni generali și nu fac referire la soluționarea diferitelor situații dificile legate de deontologie, care ar putea apărea în activitatea zilnică a avocaților. Problema este și mai mare prin faptul că majoritatea avocaților își desfășoară activitatea în birouri individuale sau în birouri asociate care, în esență, constituie niște amenajări cu spațiu împărțit și astfel lor le lipsește disponibilitatea unor colegi apropiați cu care să se consulte atunci când se confruntă cu probleme de deontologie. În conformitate cu legea, Codul Deontologic este obligatoriu pentru toți avocații, iar încălcarea acestuia constituie un temei pentru tragerea la răspundere disciplinară. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 46(1)(c),48(1), CODUL DEONTOLOGIC, Preambul.

Majoritatea respondenților au considerat că Codul deontologic este util, deși câțiva au remarcat că el este foarte general și poate fi supus diferitor interpretări. Doi avocați au obiectat împotriva restricțiilor cu privire la publicitate conținute în Cod și în Legea cu privire la avocatură. Câțiva intervievați au menționat că mulți avocați nu cunosc îndeajuns Codul deontologic și niciodată nu s-au angajat cu adevărat să-l respecte, și că instruirile cu privire la prevederile sale au fost inadecvate. După cum s-a menționat, ABA ROLI a sponsorizat unele seminare cu privire la aplicarea Codului deontologic, însă Baroul nu a insistat asupra educării publicului și a profesioniștilor cu privire la necesitatea respectării stricte a acestuia. O persoană a menționat că cursul opțional de deontologie de la facultățile de drept nu abordează efectiv Codul deontologic, deși acest subiect este uneori inclus în examenul de calificare. Codul deontologic este publicat pe pagina web a Baroului pentru a fi utilizat de avocați și publicul larg.

În ceea ce ține de conduita etică reală a avocaților, majoritatea surselor au făcut remarcă descurajatoare. Avocații au afirmat că mulți colegi de-ai lor acționează în calitate de „intermediari”, transmițând mite de la clienți la judecători, procurori sau alte autorități în schimbul unui tratament favorabil. După cum s-a menționat în Factorul 9, *mai sus*, surse informate au susținut că în jur de 75-90% de astfel de încălcări sunt comise de avocații care sunt foști procurori, polițiști sau uneori judecători. Intervievații au menționat că împotriva avocaților au fost inițiate mai multe dosare pentru trafic de influență, dar, cu toate acestea, o asemenea practică încă mai continuă. Un respondent a afirmat că avocații uneori iau bani de la clienți chipurile pentru a da mită judecătorului, dar de fapt păstrează banii pentru sine; dacă ulterior clientul pierde cauza, probabilitatea este mică că el va obiecta oficial împotriva avocatului pentru că acesta nu a dat mita. Un alt interviuat a declarat că traficul de influență este mult mai răspândit acum decât era în vremurile sovietice, când disidenții întotdeauna pierdeau în cauzele politice, dar că în cauzele nepolitice, legea de fapt se respecta în 85-90% de cazuri. Intervievatul a susținut că în prezent 85-90% din cauzele nepolitice sunt afectate de mituire, corupție și alte forme de influență neavenită. Se spune că unii avocați publici și avocați AJC insistă și primesc plăți neoficiale de la clienții în cauzele în care sunt numiți și pentru care sunt plătiți să-i reprezinte gratuit. În timpul vizitei echipei de evaluare, un ziar a publicat un articol despre un client care a apelat la asistența juridică gratuită și rudele căruia trebuiau să plătească 3.000 de euro (în jur de 3.900 dolari SUA) avocatului public pentru ca acesta să-i acorde asistență juridică clientului. Reporterul a telefonat la biroul avocatului public, dându-se drept o rudă de-a deținutului, și chipurile i s-a spus că acesta va trebui să achite o „taxă” suplimentară, care depinde de apărător. ZIARUL DE GARDA, *Gratis sau contra a 3000 de euro*, 16 aprilie 2009, pag. 6. Echipei de asemenea i s-a relatat despre existența comunicărilor private între judecători și avocați, în pofida interdicțiilor unor astfel de comunicări, stipulate în normele de etică ale ambelor profesii. CODUL DEONTOLOGIC, p. 6.3; CODUL DE ETICĂ AL JUDECĂTORULUI, p.16 (*adoptat de Adunarea Generală a Judecătorilor din Republica Moldova la 04.02.2000*), a se vedea IRJ PENTRU MOLDOVA 2007, pag. 77.

Este imposibil de a verifica gradul real de corupție în rândurile avocaților, deoarece mitele și tranzacțiile similare sunt, după natura lor, tranzacții private între infractori care au tot interesul să le păstreze în confidențialitate. Problema este că percepția corupției de către public este foarte înaltă și această atitudine submină respectul pentru sistemul justiției și, în cele din urmă, pentru supremația legii. Acest fapt, de asemenea, încurajează corupția ca

atare, deoarece clienții presupun că trebuie să dea mită și de aceea ei și o oferă; judecătorii, la rândul lor, așteaptă să primească mită și deci o acceptă, chiar dacă au solicitat acest lucru din start sau nu. Deseori, potențialii clienți își aleg avocatul după relațiile personale ale acestuia cu judecătorul sau procurorul și consideră victoria mult mai importantă decât legalitatea. Potrivit organizației Transparency International, pe o scară de la unu (deloc corupt) la cinci (extrem de corupt), sectorului judecătoresc al R. Moldova i s-au acordat 3,7 puncte, 18% dintre persoanele chestionate clasându-l drept cel mai corupt sector dintre toate sectoarele incluse în sondaj. Transparency International, *Barometrul Global al Corupției 2009* (2009), poate fi accesat la www.transparency.org/publications/publications/gcb2009. Desigur, sectorul judecătoresc este o categorie largă și, pe lângă avocați, sunt multe alte profesii juridice și non-juridice care fac parte din acest sector, de aceea nu este clar în ce măsură au contribuit avocații la stabilirea acestei percepții. Corupția este o problemă în întreaga societate moldovenească, poliția rutieră, profesorii școlari, profesioniștii din sfera ocrotirii sănătății, birocrății și multe alte grupuri fiind considerate ca având cei mai mulți reprezentanți care cer plăți suplimentare pentru a-și îndeplini (sau nu) îndatoririle.

Au loc și încălcări mai puțin remarcabile, însă oricum grave, ale normelor deontologice. Uneori avocatul este pasiv sau neatent față de dosarul clientului său, obținând venit din volumul dosarelor pe care le acceptă, pe contul calității serviciilor juridice. În cadrul interviurilor s-a menționat că unii avocați nu semnează contracte cu clienți, ci doar acceptă plata de la ei, ulterior nedeclarând veniturile respective în scopuri fiscale. În același timp, clienții nu au drepturi contractuale vis-à-vis de avocat. Un interviuat a susținut că mulți avocați din afara Chișinăului își au birourile în clădirile instanțelor judecătorești, ceea ce contravine prevederilor Codului deontologic (CODUL DEONTOLOGIC, p. 1.5.3), și că foarte mulți avocați încalcă normele cu privire la conflictul de interese reprezentând ambele părți și astfel încasând onorarii de la ambii clienți. Potrivit observațiilor altor surse, unii avocați comit încălcări ale normelor de etică criticând pe nedrept și nerespectuos judecătorii sau colegii avocați, în timp ce alții își încalcă obligațiile cu privire la confidențialitate.

O sursă și-a exprimat viziunea precum că încălcările de etică au loc mai rar în companiile juridice și în birourile individuale, deoarece există colegii ale firmelor juridice care sunt disponibile pentru consultare în chestiuni dificile de etică și care, de asemenea, pot constata cazurile de comportament impropriu din partea avocaților. Interviutatul respectiv, de asemenea, a sugerat că loialitatea față de compania juridică și reputația acesteia poate contribui la respectarea normelor de etică de către membrii companiei. O altă sursă a sugerat că avocații trebuie să fie obligați să obțină asigurare împotriva erorilor profesionale pentru a-și proteja clienții împotriva neglijenței sau comportamentului profesional inadecvat. Această cerință ar atrage mai multe companii de asigurare în R. Moldova, care ar contribui la îmbunătățirea comportamentului, impunând anumite standarde, politici și practici avocaților pe care îi asigură.

În privința juriștilor care nu practică avocatura, iarăși, nu există reglementări sau norme de etică, cu excepția interdicției privind conflictele de interese, stipulată în Cod. Proc. Civilă, interdicție despre care se spune că unii dintre aceștia o încalcă. Numeroase surse, inclusiv persoane din rândul celor ce nu sunt avocați, au susținut că o astfel de situație este inacceptabilă. După cum s-a discutat în Factorul 13, mai sus, pentru juriștii independenții pentru cauze civ-

ile nu există restricții cu privire la publicitate, de aceea ei fac publicitate des și, uneori, într-un mod care poate induce în eroare potențialii clienți. Aceștia din urmă deseori îi confundă cu avocații și nu sunt conștienți de faptul că normele cu privire la protecția confidențialității care guvernează relațiile și comunicarea cu avocații nu se aplică la această categorie de juriști. Practic fiecare interviuat care a făcut comentarii despre juriștii independenți pentru cauze civile a susținut că aceștia nu declară autorităților fiscale veniturile obținute din serviciile de reprezentare în bază de procură, deoarece onorariile nu sunt indicate în procură și că ei rar încheie contracte de acordare a serviciilor juridice cu clienți.

Factorul 17: Proceduri și sancțiuni disciplinare

Juriștii sunt supuși procedurilor și sancțiunilor disciplinare pentru încălcarea standardelor și regulilor profesiei.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendința: ↑
<p>Avocații învinuiți de încălcarea normelor profesionale sunt supuși unei proceduri disciplinare în fața Comisiei pentru etică și disciplină, care, în viziunea majorității observatorilor, a evoluat într-un organ destul de activ, imparțial și transparent. Cu toate acestea, plângerile atât de rar se soldează cu aplicarea sancțiunilor, încât unii avocați se îndoiesc de faptul că acest organ este suficient de riguros și obiectiv. Împotriva juriștilor care nu practică avocatura, în caz de comportament impropriu, nu se aplică măsuri disciplinare și nici sancțiuni (cu excepția urmăririi penale).</p>		

Analiză/Date generale:

Comisia pentru etică și disciplină examinează plângerile privind acțiunile avocaților și cazurile de încălcare de către avocați a disciplinei și a normelor de etică profesională, precum și adoptă hotărârea corespunzătoare în procedură disciplinară. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art.41(2). Comisia pentru etică și disciplină este aleasă de către Congres în componența a cel puțin 11 avocați cu o vechime în profesie de cel puțin 5 ani, cu un mandat de 4 ani. *Id.* art. 40(1), 41(1).

Petițiile și reclamațiile cu privire la comportamentul avocaților urmează să fie depuse Comisiei pentru etică și disciplină a Baroului, care dispune efectuarea unui control în cazul existenței unor temeuri suficiente. *Id.* art. 48. Secretarul Comisiei pentru etică și disciplină⁹, care nu este avocat și care acordă servicii și Comisiei de licențiere, este responsabil de ținerea unui registru al tuturor plângerilor primite și de transmiterea lor Președintelui Comisiei pentru etică și disciplină. REGULAMENTUL PRIVIND ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII COMISIEI PENTRU ETICĂ ȘI DISCIPLINĂ A BAROULUI AVOCAȚILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA (*adoptat la* 23.03.2007) (în continuare REGULAMENTUL PRIVIND COMISIA DISCIPLINARĂ) art. 7(1) și (2)(b)-(c). Controlul de regulă se exercită de un membru al Comisiei, iar avocatului învinuit i se cer explicații în scris și alte materiale necesare pentru adoptarea unei hotărâri

⁹ În ceea ce ține de rolul secretarului, câțiva intervieuați au menționat că Comisia pentru etică și disciplină și Comisia de licențiere trebuie să-și aibă proprii secretari și că sarcinile de lucru ale acestora trebuie să includă mai mult decât doar lucru de secretariat.

obiective. În cazul în care persoana care a efectuat controlul și președintele Comisiei pentru etică și disciplină consideră că a avut loc o abatere disciplinară, materialele se prezintă Comisiei spre examinare. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 48(3)-(4).

Pentru intentarea procedurii disciplinare există un termen de prescripție de șase luni, care, în general, se calculează din data comiterii abaterii presupuse, cu câteva ajustări minore. *Id.* art. 50.

Avocatul acuzat are dreptul să participe la examinarea cauzei sale și să prezinte explicații direct Comisiei pentru etică și disciplină. *Id.* art.48(7). Avocatul este, de asemenea, în drept să fie asistat și să fie reprezentat de un avocat la ședința Comisiei pentru etică și disciplină la care se examinează cauza sa disciplinară. REGULAMENTUL PRIVIND COMISIA DISCIPLINARĂ art. 6(5). Ședințele Comisiei pentru etică și disciplină sunt convocate cel puțin o dată în lună și sunt publice, cu excepția cazurilor când Comisia decide motivat ca ședința să fie închisă. Ședințele Comisiei sunt deliberative dacă participă nu mai puțin de 2/3 din membrii aleși, iar hotărârile Comisiei se adoptă cu votul majorității simple a membrilor săi. *Id.* art. 4. În cazul în care avocatul învinuit este subiectul urmăririi penale sau a unei cauze penale judiciare, care constituie o abatere disciplinară, procedura disciplinară se suspendă (cu întreruperea termenului de prescripție) până la soluționarea cauzei. *Id.* art. 6(8).

Comisia poate decide să aplice o sancțiune disciplinară, să efectueze un control suplimentar sau să conchidă că nu au avut loc încălcări. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 48(6). Sancțiunile disciplinare admisibile includ avertizarea, mustrea, suspendarea activității de avocat sau retragerea licenței pentru exercitarea profesiei de avocat, aplicabile în baza diferitelor temeuri. *Id.* art. 49(1). Temeurile pentru suspendare includ hotărârea judecătorească sau disciplinară care dispune suspendarea din funcție pe o perioadă care poate fi specificată în hotărâre, sau neefectuarea de către avocat a defalcărilor în bugetul Baroului la expirarea a 6 luni de la termenul scadent, până la achitarea integrală a restanței. *Id.* art. 12(1)(c)-(d). Temeurile pentru retragerea licenței sunt:

- neexercitarea repetată de către avocat, în decursul unui an, a atribuțiilor sale, dacă anterior i s-au aplicat sancțiuni disciplinare;
- încălcarea sistematică de către avocat a condițiilor de acordare a asistenței juridice garantate de stat;
- refuzul repetat, nemotivat, de a acorda asistență juridică garantată de stat la solicitarea oficiilor teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat;
- depistarea circumstanțelor care adevăresc acțiunile nelegitime ale avocatului la obținerea licenței;
- încălcarea gravă, de o singură dată, a normelor de etică;

- rămânerea definitivă a sentinței instanței judecătorești de condamnare a avocatului;
- pierderea, de către avocat, a cetățeniei R. Moldova după obținerea licenței pentru exercitarea profesiei de avocat;
- încălcarea gravă a prevederilor contractului de asistență juridică; și
- neindicarea, în contractul de asistență juridică, a onorariilor încasate de la client sau indicarea unor sume diminuate. *Id.* art. 22(1).

La aplicarea sancțiunii disciplinare de către Comisia pentru etică și disciplină se ține cont de gravitatea abaterii, de circumstanțele în care aceasta a fost comisă și de activitatea și comportamentul avocatului. *Id.* art. 49(2). Adicional, sancțiunea disciplinară se aplică cel mult peste 2 luni de la data constatării abaterii, fără a se lua în calcul perioada pierderii temporare de către avocat a capacității de muncă și aflării acestuia în concediu. *Id.* art.50(2). Hotărârea Comisiei se comunică imediat părților participante, Consiliului Baroului și (în cazul în care sancțiunea aplicată este retragerea licenței) Ministerului Justiției. În termen de cel mult 10 zile, Comisia trimite hotărârea persoanei care a depus plângerea, iar în decurs de 30 de zile trebuie să o publice în revista lunară a Baroului. REGULAMENTUL PRIVIND COMISIA DISCIPLINARĂ art. 6(9).¹⁰

Sancțiunea disciplinară poate fi contestată în instanța de judecată. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art.49(3). *A se vedea de asemenea* art. 22(3) (care prevede că hotărârea privind retragerea licenței pentru exercitarea profesiei de avocat emisă de MJ în baza deciziei Comisiei pentru etică și disciplină poate fi atacată în instanța de judecată). În așa caz, Consiliul Baroului este obligat să consemneze suspendarea activității de avocat în lista avocaților, să publice această informație în Monitorul Oficial al R. Moldova și să excludă total din listă numele avocatului licența căruia a fost retrasă. *Id.* art. 12(3), 13(3), 25(3). Avocatul a cărui licență a fost suspendată sau retrasă este obligat să restituie Consiliului Baroului, în termen de 10 zile, licența și legitimația de avocat. *Id.* art. 12(2), 13(2). Dacă în decurs de un an de la data aplicării sancțiunii disciplinare avocatul sancționat nu comite o nouă abatere, datele despre cauza disciplinară se exclud din dosarul avocatului. Comisia pentru etică și disciplină poate reduce termenul de un an din proprie inițiativă sau la solicitarea avocatului sau anumitor altor entități. *Id.* art. 51.

Potrivit relatărilor primite de echipa de evaluare, procedurile prevăzute în Legea cu privire la avocatură și în Regulamentul privind Comisia pentru etică și disciplină, în general, sunt respectate; cu toate acestea, există anumite excepții rare, dar problematice. În privința primirii inițiale și înregistrării plângerilor, un respondent a susținut că cel puțin unele, dacă nu toate, plângerile sunt mai întâi examinate de Președintele Consiliului Baroului. Sursa în cauză nu crede că Președintele este acela care ia hotărâri pe marginea plângerilor, însă a

În această ordine de idei, revista trebuie să fie publicată cu regularitate pe pagina Baroului, însă unica ediție care poate fi găsită acolo (la 1 iunie 2009) datează cu martie 2006. Cu toate acestea, pe pagina web a Baroului sunt publicate separat anunțuri cu privire la rezultatele tuturor proceselor disciplinare.

relatat că circulă zvonuri precum că Președintele uneori contactează avocatul și clientul și încearcă să medieze problema. O altă persoană a declarat că plângerile întotdeauna ajung la Comisia pentru etică și disciplină, cu excepția cazurilor când ele sunt evident neîntemeiate sau nu constituie plângeri ca atare, ci mai degrabă întrebări care ar putea fi abordate personal de Președintele Baroului.

O deficiență a procedurii disciplinare, indicată de un șir de avocați este faptul că publicul (inclusiv clienții nesatisfăcuți) nu sunt bine instruiți referitor la procedura de depunere a plângerilor. Pe pagina web a Baroului sunt publicate Legea cu privire la avocatură, Codul deontologic și Regulamentul privind Comisia pentru etică și disciplină, precum și un model de contract de acordare a serviciilor juridice, însă acesta nu face nici o referință la căile de recurs care pot fi folosite de client împotriva avocatului. În afară de aceasta, nu există programe de educație publică (anunțuri la radio sau televiziune, broșuri sau comunicate de presă) prin care cei care utilizează mai puțin internetul ar putea fi informați despre dreptul lor de a iniția o procedură disciplinară împotriva unui avocat. Astfel, publicul larg, în mare parte, nu este conștient despre existența procedurii de reclamație, modul de depunere a plângerilor, termenul de prescripție de șase luni pentru a depune a plângere, și despre faptul că plângeri pot fi depuse doar împotriva avocaților, dar nu și a juriștilor independenți pentru cauze civile. Un interviuat a sugerat organizarea unui program de educare a publicului, după cum s-a menționat mai sus, precum și includerea și evidențierea câtorva dintre procedurile de reclamare în contractul-model semnat dintre avocat și client, care este publicat pe pagina web a Baroului.

Potrivit unei relatări, cele mai frecvente plângeri primite de Comisia pentru etică și disciplină sunt legate de faptul că avocații primesc bani pentru prestarea serviciilor juridice, dar că nu le dau clienților o recipisă de plată și nu prestează serviciile respective. O altă acuzație frecventă este de trădare a clientului de către avocat în favoarea părții opuse. De asemenea, parvin plângeri în privința avocaților care se prezintă în stare de ebrietate sau nepregătiți și reclamații ocazionale din partea avocaților privind conduita altor avocați. La întrebarea dacă avocații supuși procedurii disciplinare sunt pedepsiți, răspunsurile intervievaților au fost diferite. Un interviuat a menționat trei cazuri care au avut loc în 2008, două implicând un avocat care ar fi furat bani de la clientul său și un caz în care avocatul a mințit un deținut pentru a obține informații confidențiale, cazuri în privința cărora Comisia pentru etică și disciplină nu a întreprins acțiuni, hotărând că nu au existat suficiente probe sau că clientului nu i s-au cauzat prejudicii reale. Intervievații au sugerat că Comisia pentru etică și disciplină trebuie să dispună de autoritate și resurse pentru a aduna mai multe probe înainte de ședința de examinare a cauzei disciplinare și că registrul avocaților licențiați trebuie să conțină datele de contact ale avocaților în vederea facilitării comunicării cu avocații învinuiți și cu potențialii martori. Cu toate acestea, unii intervievați au menționat cazuri când ei personal sau alte persoane au depus plângeri împotriva avocaților pentru comportament impropriu, inclusiv acceptarea banilor de la clienți fără a acorda serviciile necesare și că avocații care au comis abaterile respective au fost sancționați de Comisia pentru etică și disciplină într-un mod convenabil lor. Câțiva intervievați au afirmat că membrii Comisiei pentru etică și disciplină sunt persoane active, obiective și competente care își îndeplinesc atribuțiile bine. Respondenții erau siguri de faptul că dacă împotriva lor s-ar depune o plângere, aceasta ar fi examinată și soluționată obiectiv de Comisie.

În pofida aprecierilor, în general, pozitive făcute despre Comisia pentru etică și disciplină și procedurile sale, rezultatele ședințelor sale de examinare a cauzelor disciplinare dau motiv de îngrijorare precum că aceasta ar putea fi nejustificat de blândă la adoptarea sentințelor pentru abaterile disciplinare reclamate împotriva avocaților. După cum indică tabelul de mai jos, în ultimii doi ani, mai puțin de 4% din plângeri s-au soldat cu aplicarea sentințelor disciplinare împotriva avocaților vinovați. Deși este posibil ca rata extraordinar de mare a eliberărilor din funcție să fie justificată, sau că unele cauze încă se află în curs de examinare și, eventual, s-ar putea solda cu constatarea unor încălcări, este dificil de a face publicul să creadă că Baroul dorește să supravegheze conduita membrilor săi, dat fiind că sancțiuni se aplică într-un număr limitat de cazuri. Dacă atât de multe plângeri sunt cu adevărat neîntemeiate, aceasta ar accentua necesitatea de a educa juriștii și publicul cu privire la prevederile Codului deontologic, termenul de prescripție de șase luni pentru depunerea plângerilor și altor cerințe ale procedurii disciplinare.

PROCEDURA DISCIPLINARĂ ÎMPOTRIVA AVOCAȚILOR (25 iunie 2007 – 31 mai 2009)

	25 iunie – 31 dec. 2007	2008	1 ian. – 31 mai 2009
Nr. cauze examinate de Comisia pentru etică și disciplină	130	166	82
Rezultatul examinării cauzelor			
Sancțiuni disciplinare	8	4	3
Nu s-au constatat abateri / în curs de examinare	122	162	79
Sancțiunile aplicate			
Avertisment	3	2	3
Mustrare	2	1	0
Suspendarea activității de avocat	0	0	0
Retragerea licenței pentru exercitarea profesiei de avocat	3	1	0

Sursa: Comisia pentru etică și disciplină a Baroului.

În ansamblu, majoritatea observatorilor au complimentat Comisia pentru etică și disciplină și activitatea sa, remarcând activitatea sa intensivă din ultimul timp și atitudinea imparțială acordată de aceasta drepturilor și intereselor atât ale reclamanților, cât și ale avocaților învinuiți. Comisia de asemenea a fost lăudată pentru faptul că face publice rezultatele deliberărilor sale, deși intervievații au recomandat ca aceasta să tindă spre o diseminare mai largă a rezultatelor respective și a informației despre procedurile sale. De asemenea, s-a sugerat că Comisia are nevoie de mai multe resurse de investigație și personal pentru a-și spori eficiența.

Juriștii independenți pentru cauze civile nu sunt supuși nici unei proceduri disciplinare, cu excepția urmăririi penale.

IV. Servicii juridice

Factorul 18: Disponibilitatea serviciilor juridice

Un număr suficient de juriști calificați exercită profesia de jurist în toate regiunile țării astfel încât toate persoanele au acces adecvat și oportun la servicii juridice corespunzătoare necesităților lor.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↑
Numărul avocaților a crescut în ultimii câțiva ani. Se consideră că a crescut și numărul juriștilor independenți pentru cauze civile. Părerea generală este că ar trebui să existe mai mulți avocați și că aceștia ar trebui să fie repartizați geografic în așa mod, încât toți cetățenii să fie asigurați cu acces la asistență juridică.		

Analiză/Date generale:

La 1 martie 2009, în R. Moldova erau 1.329 avocați licențiați, ceea ce se egalează cu un avocat la 2.684 cetățeni. A se vedea Lista avocaților care au dreptul de a exercita profesia de avocat în 2009, elaborată de Baroul Avocaților (*publicată pe 24.03.09*). Aceasta reprezintă un spor de circa 30% în ultimii șase ani; în decembrie 2003, în R. Moldova erau 1.027 avocați (un avocat pentru fiecare 3.512 cetățeni). IRPJ PENTRU MOLDOVA 2004, pag. 3. Astfel, actualul raport de 1 avocat la 2.684 persoane în R. Moldova poate fi comparat cu rapoartele de 1 avocat la 701 persoane în Bulgaria (unde toți juriștii independenți care servesc în calitate de reprezentanți trebuie să fie avocați); 1 avocat la 1.253 persoane în Georgia; și 1 avocat la 4.278 persoane în Armenia (atât Georgia cât și Armenia permit juriștilor independenți pe cauze civile să presteze servicii juridice).¹¹

Pe lângă cei 1.329 avocați care își desfășoară activitatea în R. Moldova, există și un număr nedeterminat de juriști independenți pentru cauze civile nereglementate. Potrivit unor estimări aproximative, există sute, poate chiar o mie de astfel de juriști independenți pentru cauze civile. Ei aproape cu siguranță că ar micșora raportul avocat-cetățean la mai puțin de 2.000. Există și un număr necunoscut de jurisconșulți care sunt angajați în cadrul companiilor comerciale, organelor de stat, ONG-uri, etc. Dat fiind că este imposibil de a afla câte persoane de fapt practică dreptul în R. Moldova și deoarece clasificările profesionale diferă de la țară la țară, este dificil de a elabora comparații clare, de la țară la țară, în privința numărului de cetățeni care îi revine unui avocat. Totuși, poate fi notat că numărul de persoane la un jurist activ în anumite țări europene este după cum urmează: Franța – 1329; Germania – 619; Italia – 454; Norvegia – 796; Spania – 272; și Marea Britanie – 489. A se vedea Consiliul Barourilor și a Societăților Juriștilor din Europa [în continuare CBSJ], NUMĂRUL JURIȘTILOR ÎN BAROURILE MEMBRE ALE CBSJ (*ultima actualizare în 2005*), poate și accesat la www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/table_number_lawyers1_1179905742.pdf; și BAZA DE

¹¹ A se vedea Indicatorii Reformei Profesiei Juridice pentru Bulgaria Vol. II, (mai 2006), pag. 42; Indicatorii Reformei Profesiei Juridice pentru Georgia Vol. II (noiembrie 2007), pag. 37; și Indicatorii Reformei Profesiei Juridice pentru Armenia Vol. II (dec. 2008), pag. 43. IRPJ-urile menționate poate fi găsite la http://www.abanet.org/rol/publications/legal_profession_reform_index.shtml.

DATE INTERNAȚIONALE A BIROULUI PENTRU RECENSĂMÂNT AL SUA, ȚĂRI ȘI REGIUNI DUPĂ POPULAȚIE: 2005, *accesibil* la <http://www.census.gov/ipc/www/idb/ranks.html>.

Repartizarea geografică a celor 1.329 avocați din R. Moldova în cadrul diferitor unități teritoriale nu este cunoscută, deoarece nici Baroul și nici MJ nu tinde să țină evidența după astfel de criterii. Un indicator foarte aproximativ ar putea fi sugerat de repartizarea avocaților publici și avocaților AJC în țară. Spre deosebire de Barou și MJ, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat ține evidența și pune la dispoziție adresele avocaților activi. Repartizarea lor este ilustrată în tabelul de mai jos:

AVOCAȚI PUBLICI ȘI AVOCAȚII CE ACORDĂ ASISTENȚĂ JURIDICĂ LA CERERE DUPĂ POPULAȚIE ȘI UNITATE TERITORIALĂ

UNITATE TERITORIALĂ	NUMĂRUL AVOCAȚILOR	NUMĂRUL TOTAL AL POPULAȚIE	POPULAȚIA LA UN AVOCAT
Chișinău	135	785.087	5.815
Bălți	18	148.114	8.229
Anenii Noi	4	83.105	20.776
Basarabeasca	6	29.500	4.917
Briceni	3	76.590	25.530
Cahul	12	123.808	10.317
Cantemir	3	63.406	21.135
Călărași	3	79.604	26.535
Căuseni	4	92.904	23.226
Cimișlia	3	62.903	20.968
Criuleni	3	72.787	24.262
Dondușeni	2	46.388	23.194
Drochia	6	91.492	15.249
Dubăsari	1	35.211	35.211
Edineț	3	83.884	27.961
Fălești	3	93.600	31.200
Florești	3	91.492	30.497
Glodeni	5	62.893	12.579
Hâncești	3	123.499	41.166
Ialoveni	6	97.987	16.331
Leova	4	53.896	13.474
Nisporeni	6	67.386	11.231
Ocnița	4	56.801	14.200
Orhei	1	125.915	125.915
Rezina	3	53.200	17.733

Râșcani	2	71.297	35.649
Sângerei	4	93.906	23.477
Soroca	2	101.489	50.745
Strășeni	1	91.491	91.491
Șoldănești	2	44.109	22.055
Ștefan Vodă	3	72.498	24.166
Taraclia	2	44.609	22.305
Telenești	6	74.916	12.486
UTA Găgăuzia	10	159.717	15.972
TOTAL	276	3.455.484	12.519 (media)

Sursele: Biroul Național de Statistică (numărul de populație la 01.01.08); Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (numărul avocaților la 06.10.2008).

Presupunând că repartizarea avocaților AJC și a tuturor avocaților este aproximativ la fel, pare să existe o discrepanță în privința distribuirii avocaților pe teritoriul țării. O unitate teritorială (Basarabeasca) are de 25 ori mai mulți AJC decât altă unitate (Orhei). Datele respective sugerează că accesul la justiție poate fi foarte dificil în anumite regiuni din R. Moldova.

Numărul avocaților licențiați în R. Moldova a sporit în ultimii ani din diverse motive, inclusiv afluxul de foști procurori și judecători care se pensionează mai devreme, creșterea (până nu demult) a numărului facultăților de drept și a numărului absolvenților facultăților de drept, precum și îmbunătățirea procedurii de admitere în profesie a Baroului. Cu toate acestea, câțiva respondenți și-au exprimat viziunea că, în general, ar trebui să existe mai mulți avocați, cel puțin să fie mai mulți avocați competenți și capabili să se descurce cu dosare complicate. În afară de aceasta, majoritatea persoanelor care au abordat această problemă au menționat că repartizarea, dacă nu numărul total, de avocați trebuie îmbunătățit, deoarece anumite regiuni mai îndepărtate duc lipsă de reprezentanți ai acestei profesii.

Factorul 19: Servicii juridice pentru cei dezavantajați

Juriștii participă la programe speciale menite să asigure că toate persoanele, în special nevoiașii și cei privați de libertate, au acces efectiv la servicii juridice.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↔
<p>Conform unei legi noi care este în vigoare de mai puțin de un an, avocații servesc în calitate de avocați publici și avocați care acordă asistență juridică la cerere în cauze penale. Nu este clar cât de bine vor fi acordate serviciile respective în baza noii legi, deși sistemul de repartizare a asistenței juridice s-a îmbunătățit. Deși legea prevede acordarea asistenței juridice și în cauzele civile și administrative, prevederile respective ale legii încă nu sunt puse în aplicare. Avocații, de asemenea, acordă servicii <i>pro bono</i> prin intermediul ONG-urilor sau de sine stătător.</p>		

Analiză/Date generale:

Dreptul la apărare este garantat de Constituție și că în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu. CONST., art. 26(1), 26(3). A se vedea CONVENȚIA EUROPEANĂ art. 6.3(c)¹². Până în prezent, R. Moldova a oferit asistență juridică gratuită persoanelor dezavantajate în anumite cauze penale.

În conformitate cu Cod. Proc. Penală, organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt obligate să asigure bănuțului, învinuțului, inculpatului dreptul la asistență juridică din partea unui apărător independent. Asistența juridică trebuie să fie acordată gratuit în cazul în care bănuțului, învinuțului sau inculpatul nu dispune de mijloacele financiare necesare pentru a achita serviciile respective. Bănuțului are dreptul la asistența unui apărător din momentul când este recunoscut în atare calitate; învinuțului sau inculpatul are dreptul la apărare din momentul punerii acestuia sub învinuire. COD. PROC. PENALĂ, art. 17(3), 17(5), 64(2)(5), 66(2)(5). Sunt prevăzute 11 circumstanțe în care participarea apărătorului la procesul penal este obligatorie, inclusiv, printre altele, cazurile în care bănuțului/învinuțului/inculpatul este minor sau lipsit de capacitate în alt mod, se află în arest preventiv sau i se incriminează o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă. *Id.* art. 69(1). Cod. Proc. Penală nu conține nici o prevedere care ar impune verificarea mijloacelor sau prin care s-ar cere prezentarea dovezilor de incapacitate de plată și astfel practica autorităților este de a considera participarea obligatorie a apărătorilor ca fiind sinonimă cu dreptul la asistență juridică gratuită.

Până nu demult, serviciile de asistență juridică gratuită erau acordate de așa-numiți avocați din oficiu (în continuare ADO) care erau numiți de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată. Potrivit celor mai multe relatări, retribuiția ADO era mică, aceștia primind o remunerare zilnică de cel mult 100 lei (aproximativ 9 dolari SUA) și diligența și performanța lor deseori fiind pe măsura retribuiției. În cadrul interviurilor s-a menționat că ADO se plimbau în preajma instanțelor de judecată și a inspectoratelor de poliție în speranța de a fi numiți pentru a îndeplini sarcini nominale pentru bănuți și inculpați, cum ar fi mărturisirea citirii drepturilor sau interogărilor, semnarea documentelor solicitate de procurori sau asistarea pasivă la ședințele de judecată. Deseori, ADO respectivi erau foști colegi de-ai reprezentanților organelor poliției, procurorilor sau judecătorilor care îi numeau pentru a îndeplini astfel de sarcini.

Potrivit OSCE, în cazul când avocatul unei părți nu se prezenta la ședința de judecată, instanța, de regulă, numea un alt avocat care să servească în calitate de ADO pentru partea respectivă și-i acorda doar cinci-zece minute pentru a face cunoștință cu dosarul. RAPORTUL OSCE DE MONITORIZARE A PROCESELOR JUDICIARE, pag. 45-46. Un interviuat a menționat că avocații din biroul de avocați care era cel mai aproape de instanța de judecată se prezentau pe schimburi în instanța de judecată ca să fie în stare să asigure clienții cu asistență juridică doar în circumstanțele respective. Comentând asupra raportului OSCE, un interviuat a afirmat că, de obicei, instanțele judecătorești sunt dispuse să

¹² În cauza Airey c. Irlanda, 23 CEDO ser. A (1979), dreptul respectiv a fost extins pentru a include cauzele civile în care dreptul la asistență juridică gratuită este indispensabil pentru acces eficient la instanța de judecată.

amâne procesul pe câteva zile pentru a le permite ADO să se pregătească. Aceștia, însă, de regulă, preferă să nu amâne examinarea cauzei deoarece remunerarea lor este aceeași, fie că ei purced imediat la reprezentarea clientului în instanță sau iau o săptămână pentru a se pregăti. ADO, de asemenea, trebuie să prezinte facturi spre plată, inclusiv să indice serviciile acordate și orele lucrate, care urmează să fie aprobate de organul care i-a numit, care poate să excludă, ca nefiind necesare sau excesive, unele servicii pentru care aceștia solicită remunerare. Această practică a afectat semnificativ independența ADO și cu siguranță că le afecta verva cu care aceștia apărau interesele clienților. Deși unii ADO reprezentau clienții într-un mod diligent și eficient, viziunea generală a publicului despre acești avocați era negativă. *Id.* pag. 44-48.

Ca răspuns la deficiențele percepute în vechiul sistem, în 2006 în R. Moldova a fost lansat un proiect-pilot în cadrul căruia erau utilizați avocați publici salariați, din mijloacele bănești ale Fundației Soros, pentru a reprezenta bănuții în cauzele penale și inculpații care nu și puteau permite un avocat. Considerând proiectul un succes, Parlamentul a adoptat în 2007 Legea cu privire asistența juridică garantată de stat pentru a institui sistemul dublu de avocați publici cu normă deplină, și avocați AJC, cu normă parțială, pentru a acorda asistență juridică. Termenul de „avocați pentru asistența juridică la cerere”, denumiți „avocați AJC”, a fost inventat în încercarea de a exclude conotația negativă a ADO. Legea cu privire asistența juridică garantată de stat prevede că asistența juridică calificată gratuită va fi acordată persoanelor eligibile practic în întreaga gamă de servicii juridice, inclusiv în cauzele civile, reprezentarea în fața autorităților administrative în cauze complexe, și apărarea în cauzele penale. LEGEA CU PRIVIRE LA ASISTENȚA JURIDICĂ, art. 2, 19 (1). Legea cu privire asistența juridică garantată de stat a intrat în vigoare la 1 iulie 2008, însă din motive bugetare, intrarea în vigoare a prevederilor care autorizează acordarea asistenței juridice finanțată de stat în cauzele civile și administrative, a fost amânată până la 1 ianuarie 2012. *Id.* art. 37(1). Mai mult, partea sistemului care se referă la avocatul public este în continuare finanțată de Fundația Soros (unii avocați publici suplimentari fiind finanțați de Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite (în continuare UNICEF), nefiind specificată data când statul își va asuma acest cost. Dat fiind că în prezent asistența juridică gratuită se axează pe apărarea în cauzele penale (și reprezentarea în cauzele civile de către avocați a anumitor persoane incapabile, în baza articolelor 304 și 316 din Cod. Proc. Civilă), în prezent doar avocații acordă asistența juridică garantată de stat. Odată ce Legea cu privire asistența juridică garantată de stat va fi implementată în întregime, probabil că asistența juridică gratuită în cauzele civile și serviciile de consultare vor fi preluate de juriștii independenți pentru cauze civile. Legea cu privire asistența juridică garantată de stat, de asemenea, prevede acordarea „asistenței juridice primare”, care constă din asistență de bază care urmează să fie acordată de ONG-uri și para-juriști, însă s-a menționat că acest aspect la fel a fost amânat din cauza mijloacelor financiare limitate. LEGEA CU PRIVIRE LA ASISTENȚA JURIDICĂ, art. 15-18.

Legea cu privire asistența juridică garantată de stat prevede administrarea în comun a sistemului de acordare a asistenței juridice de către MJ, Barou și Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, principalul rol și responsabilitățile de administrare urmând să fie exercitate de Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat. *Id.* art. 8-11. Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat este alcătuit din șapte membri, toți dintre care își exercită funcțiile *pro bono*, fiind numiți pe un termen de

patru ani. Doi dintre ei sunt numiți de MJ, doi de Barou și câte unul de Ministerul Finanțelor, CSM și, colectiv, de ONG-uri și comunitatea academică. *Id.* art. 11. Printre alte funcții, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat stabilește și monitorizează activitatea a cinci oficii teritoriale de asistență juridică, jurisdicția cărora coincide cu cea a celor cinci curți de apel din R. Moldova. Oficiile teritoriale sunt acelea care, de fapt, acordă asistența juridică prevăzută de Legea cu privire la asistența juridică. *Id.* art. 14.

Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat și-a început activitatea imediat, adoptând regulamente cu privire la funcționarea sa internă, funcționarea oficiilor teritoriale, selectarea avocaților publici și a avocaților AJC, activitățile avocaților publici, procedurile de acordare a asistenței juridice de urgență, metodologia de calcul a veniturilor, formularul care urmează să fie completat de persoanele care solicită asistență juridică și remunerarea avocaților AJC. A se vedea pagina web a Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, unde sunt publicate regulamentele respective, la <http://www.cnajgs.md/13/?L=1>.

După cum s-a menționat în Factorul 13, *mai sus*, suma inițială a retribuiției avocaților AJC s-a dovedit a fi atât de neatrăgătoare, încât relativ puțini avocați s-au înscris pentru a acorda astfel de servicii. După adoptarea, în decembrie 2008, a unui regulament modificat s-a reușit mai bine de a atrage avocați, deși toți avocații AJC intervievați la această etapă rămân nesatisfăcuți de graficul plăților și a limitelor impuse asupra retribuiției zilnice. O îmbunătățire semnificativă față de sistemul vechi este că, la încheierea unui dosar, avocații AJC prezintă facturi oficiilor teritoriale în baza cărora ei sunt plătiți prompt. Organul de urmărire penală și instanța de judecată nu mai trebuie să aprobe orele lucrate sau lucrul efectuat de avocați. Avocații AJC care doresc să activeze în așa calitate semnează un contract pe șase luni; cu toate acestea, nu au fost suficienți doritori de a se angaja în atare calitate chiar și fiind acordată o remunerare mai înaltă, ca să fie necesar de a organiza un concurs pentru selectarea avocaților AJC. După cum s-a discutat anterior în prezentul IRPJ, avocații care nu s-au angajat să servească drept avocați AJC sunt obligați să o facă la solicitarea oficiului teritorial și pot să-și piardă licența dacă refuză repetat și neîntemeiat să facă acest lucru. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 22(1)(b'), 46(1)(a'); a se vedea Factorul 1 și Factorul 21. Cu toate acestea, până în prezent nu au fost probleme legate de refuzul avocaților de a servi în calitate de avocați AJC.

Se preconizează că în toate cinci oficii teritoriale eventual vor fi avocați publici salariați, cu normă deplină, însă în momentul vizitei echipei de evaluare, erau doar nouă avocați publici salariați și toți erau localizați în Chișinău. În cadrul interviurilor s-a menționat că UNICEF planifica să angajeze încă zece avocați publici până la sfârșitul lunii mai 2009 care să se ocupe de cauzele ce implică minori; sursele au indicat că cel puțin câte unul dintre avocații publici nou-aleși va fi numit la fiercare oficiu teritorial, restul fiind localizați în Chișinău.

În cazul în care organul de urmărire penală sau instanța de judecată are nevoie de un avocat care să acorde asistență juridică calificată, instituția respectivă contactează oficiul teritorial pentru a repartiza dosarul unui avocat AJC sau avocat public. Sistemul respectiv este mai eficient prin faptul că exclude organul de urmărire penală și instanța de judecată din procesul de selectare a avocaților. Oficiile teritoriale mențin o listă alfabetică a avocaților AJC contractați din teritoriu și repartizează dosarele în strictă conformitate cu

lista respectivă. În Chișinău, avocații publici sunt numiți prin rotație de oficiul teritorial care, de regulă, alternează repartizarea dosarelor între avocații publici și avocații AJC. Această modalitate variază după necesitate pentru a menține o sarcină de dosare adecvată, dar nu excesivă, pentru avocații publici. Actuala sarcină medie de dosare constituie 10-15 dosare în curs de examinare, volum care este considerat acceptabil de către intervieuați.

Deținuții, în cadrul proceselor penale și cu privire la contravențiile administrative, de asemenea, pot primi asistență juridică „de urgență”. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 19(1)(b), 28. Aceasta se referă la practica de a numi un avocat în perioada de timp când oficiul teritorial nu este deschis. Avocații AJC care doresc să participe la acest program sunt incluși într-o listă periodic actualizată a „ofițerilor de serviciu”, iar lista este transmisă autorităților de drept locale. Doar pentru faptul că acești avocați sunt permanent prezenți în calitate de ofițeri de serviciu, ei sunt plătiți 40 lei (circa 3,50 dolari SUA) pe zi. Autoritățile trebuie să apeleze la avocații AJC care sunt incluși în graficul de serviciu conform listei, iar avocatul AJC desemnat acordă asistență juridică imediat, și ulterior continuă să servească în calitate de reprezentant al deținutului pe tot parcursul procesului acestuia. O sursă a declarat că, într-un oficiu teritorial, poliția și procurorii care au apelat la serviciile avocaților AJC cu acest scop au încetat să respecte lista ofițerilor de serviciu și, în loc de aceasta, timp de câteva săptămâni au repartizat dosare de urgență unui grup de avocați care erau foști polițiști sau procurori. Plângerea sursei la oficiul teritorial nu s-a soldat cu succes. Avocații care acordă asistență juridică „de urgență” de asemenea se confruntă cu dificultatea de a obține acces la clienții deținuți în afara orelor de lucru (a se vedea Factorul 3, mai sus), iar clienții lor întâmpină dificultăți în încercarea de a-și dovedi eligibilitatea pentru primirea asistenței juridice gratuite după orele de serviciu.

Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat a reușit să organizeze, exclusiv pentru avocații publici și avocații AJC, o serie de seminare finanțate de NORLAM. În plus, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat ar trebui să aibă acces la INJ cu scop de a organiza cursuri de orientare și IJC. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art.12(1)(b), 29(6).

În tabelul ce urmează este reflectat un volum mare de asistență juridică acordată în baza noii Legi cu privire la asistența juridică în primele șase luni de la adoptare.

ACTIVITATEA CONSILIULUI NAȚIONAL PENTRU ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT ȘI A COMPONENTELOR SALE, 1 IULIE – 31 DECEMBRIE 2008

Oficiul teritorial	Numărul angajaților	Numărul avocaților AJC și avocaților publici	Numărul solicitanților de asistență juridică calificată	Numărul solicitanților de asistență juridică urgentă
Chișinău	6	145	3417	287
Bălți	4	70	716	104
Cahul	3	21	229	44

Bender/ Căușeni	3	11	76	7
Comrat	3	11	53	2
TOTAL	19	258	4491	444

Sursa: Hotărârea nr. 4 a Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (26.02.2009).

Dat fiind caracterul nou al noii Legi cu privire la asistența juridică garantată de stat și faptul că ea nu este încă pe deplin implementată, este prea devreme de a-i aprecia eficacitatea. Trebuie de menționat că persoanele care acordă asistență juridică garantată de stat au fost învinuite de solicitări inadecvate de plăți suplimentare și în lunile ce au urmat după intrarea în vigoare a legii. A se vedea Factorul 16, *mai sus*. Câteva surse au indicat că noul regim de asistență juridică s-a bucurat de puțină susținere sau implicare din partea Consiliului Baroului, sugerând că conducerea Baroului preferă vechiul program de numire a avocaților din oficiu. Sursele au menționat că Baroul a fost un participant reticent la elaborarea Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat și nu se implică nici în implementarea acesteia. Se spune că acesta este principalul motiv din care Baroul are doar doi din cei șapte reprezentanți în Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat.

În prezent, asistență juridică gratuită se acordă și de anumite ONG-uri și avocați. Promo-Lex, Centrul de Drept pentru Avocați, Amnesty International și Juriștii pentru Drepturile Omului se număr printre ONG-urile care acordă asistență juridică în domeniile de interes special al acestora. Aceasta include asistența persoanelor dezavantajate (deși nu întotdeauna nevoiașe) în cauze ce țin de refugiați, tortură sau care se află pe rol la CtEDO. Numeroși avocați intervievați de echipa de evaluare au menționat că ei îndeplinesc un volum semnificativ de lucru *pro bono* pentru clienți, deși volumul real de lucru și situația economică al clienților respectivi nu poate fi verificat. Desigur, în anumite cazuri lucrul gratuit se face în favoarea prietenilor sau rudelor sau în vederea unei reciprocități pe viitor, pe când în alte cazuri serviciile de asistență juridică legitime sunt acordate gratuit unor persoane dezavantajate necunoscute. De exemplu, după protestele din 7 aprilie, Consiliul Baroului a emis un comunicat de presă anunțând că mulți dintre membrii săi se ofereau în mod voluntar să reprezinte persoanele deținute fără plată, și există indicii că foarte mulți avocați chiar au făcut acest lucru.

Persoanelor nevoiașe li se acordă asistență gratuită și în cauze civile, inclusiv în cazurile de divorț, moștenire și întreținere a copiilor, prin intermediul a șase clinici juridice care activează în prezent în R. Moldova, fiind finanțate de ONG-uri. Acestea includ clinica creată mai mult timp în urmă cu ajutorul Fundației Soros în cadrul Universității de Stat din Moldova, amplasată în Chișinău, și clinicile create mai recent de ABA ROLI la Bălți, Cahul, Comrat, Parkani și Tiraspol. ABA ROLI, de asemenea, implementează un program al „avocaților de teren” prin intermediul căruia zece avocați acordă servicii juridice gratuite persoanelor de la sat, din diferite regiuni ale R. Moldova.

Actualmente, informația cu privire la existența și volumul de servicii juridice gratuite acordate de juriștii independenți pentru cauze civile nu este disponibilă. După cum s-a

menționat anterior, partea din Legea cu privire asistența juridică garantată de stat care ar putea acoperi acordarea serviciilor de către aceștia încă nu a intrat în vigoare și se pare că nu există nici o organizație creată de această categorie de juriști care să ofere oficial asistență de așă natură.

Factorul 20: Soluționarea alternativă a disputelor

Juriștii își informează clienții despre existența și disponibilitatea medierii, arbitrajului sau altor alternative care să înlocuiască soluționarea litigiilor în instanța de judecată.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendența: ↔
Soluționarea alternativă a disputelor constă din arbitraj, mediere și conciliere. În R. Moldova sunt prezente elemente ale tuturor celor trei componente, însă nici una dintre ele nu este acceptată sau utilizată pe larg. R. Moldova are de mult timp legi cu privire la arbitraj și există cel puțin patru tipuri de instanțe care examinează diferite tipuri de cauze. Uneori instanțele de judecată recomandă soluționarea cauzelor prin arbitraj, însă, de obicei, această metodă nu se folosește. Medierea există neoficial de câțiva ani și recent a fost oficializată prin lege. Cu toate acestea, legea cu privire la mediere se folosește rar și majoritatea avocaților ezită să recomande această practică.		

Analiză/Date generale:

Arbitrajul a fost oficial recunoscut în 1994, odată cu adoptarea primei legi cu privire la arbitraj LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA JUDECATA ARBITRALĂ (ARBITRAJ) (*adoptată la 31.05.94*). Legea respectivă a fost recent înlocuită cu o nouă lege cu privire la arbitraj. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA ARBITRAJ (*adoptată la 22.02.2008*) (în continuare LEGEA CU PRIVIRE LA ARBITRAJ). Noua lege prevede că obiectul unei convenții arbitrale pot face drepturile patrimoniale și anumite drepturi nepatrimoniale, deși pretențiile care țin de dreptul familiei, pretențiile izvorâte din contractele de locațiune (chirie) a încăperilor de locuit și alte dispute de acest fel nu pot face obiectul unei convenții arbitrale. *Id.* art. 3. Arbitrajul poate fi instituționalizat ca organ permanent pe lângă camere de comerț, burse, uniuni, asociații sau alte organizații. *Id.* art. 6(2). Arbitrajul și soluționarea litigiului pe cale amiabilă, de asemenea, sunt recunoscute în baza Cod. Proc. Civilă, care prevede încetarea unui proces sau transmiterea lui spre soluționare pe cale arbitrală în cazul când părțile au încheiat un contract prin care litigiul urmează a fi soluționat pe cale arbitrală. COD. PROC. CIVILĂ art. 267(d)(e). Legea cu privire la arbitraj prevede atât arbitrajul *ad-hoc*, unde părțile încheie un acord prin care convin să supună arbitrajului litigiile ce ar putea să apară între ele, cât și clauze cu privire la arbitraj care de regulă sunt inserate în contractele comerciale și prevăd arbitrajul drept modalitate de soluționare a unor eventuale dispute între ele. *Id.* art. 6(3) și 8(1) (2). Deși există anumite restricții cu privire la persoana care poate fi arbitru, nu există nici o procedură de pregătire sau autorizare a arbitrilor. *Id.* art. 11(1) (2). Se presupune că această procedură este lăsată la discreția organizației la care este anexată instanța de arbitraj. În cazul în care între părți este încheiată o convenție de arbitraj, iar o parte inițiază o acțiune în judecată privind litigiul care constituie obiectul convenției de arbitraj, instanța trebuie să scoată cererea de pe rol și să trimită litigiul spre soluționare în arbitraj, cu excepția cazului în care instanța

de judecată constată că convenția respectivă este nulă, nevalabilă sau nesusceptibilă. *Id.* art. 9(1).

Deși arbitrajul este folosit, el este limitat la anumite ramuri sau părți. În R. Moldova există patru instanțe active unde litigiile pot fi soluționate prin arbitraj. Prima este Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova din Chișinău, care soluționează litigiile prin arbitraj în cazul în care cel puțin una dintre părți este persoană fizică sau juridică străină. Curtea are stabilit un complet de arbitri, însă nu este foarte activă, soluționând prin arbitraj nu mai mult de 20 de litigii pe an. A doua instanță este o filială a Asociației Internaționale a Transportatorilor Auto din Moldova, unde pot fi soluționate prin arbitraj controversele dintre companiile de transport. Cea de-a treia instanță este parte a Uniunii Producătorilor Agricoli, care abordează disputele ce țin de privatizarea pământului care a avut loc după desființarea gospodăriilor colective. Într-un timp, această instanță era foarte activă și chiar și în prezent se spune că are opt oficii cu 65 arbitri. În ultimii ani, arbitrii săi servesc mai mult ca mediatori, încercând să convingă părțile să soluționeze amiabil disputele ce țin de hotarele dintre loturile de pământ sau alte chestiuni minore. Potrivit unei relatări, instanța agricolă în prezent examinează doar două-trei litigii pe an, valoarea acțiunilor fiind foarte mică. Cea de-a patra instanță este o ramură a Asociației Juriștilor Independenți din R. Moldova. Tradițional, această asociație și instanța sa de arbitraj se axează pe chestiuni ce țin de dreptul bancar și litigiile între bănci, însă ea și-a extins activitatea și include întreaga gamă de dispute comerciale. În prezent, această instanță examinează cel mult șase litigii pe an. Într-un timp exista și o a cincea instanță de arbitraj, care era un proiect-pilot al unei organizații din Marea Britanie cu scopul de a satisface necesitățile întreprinderilor comerciale în general. La apogeul proiectului, exista o rețea de instanțe de arbitraj în 12 regiuni care funcționau în baza ONG-urilor locale, însă care și-au încetat activitatea odată cu încetarea finanțării internaționale.

Câțiva avocați au menționat că ei le recomandă arbitrajul clienților lor, mai ales să includă această metodă de soluționare a litigiilor în contractele comerciale, dar că clienții foarte rar decid să includă în contracte astfel de clauze. În special rare sunt convențiile de arbitraj *ad-hoc*.

Medierea a fost oficial recunoscută în R. Moldova odată cu adoptarea în 2007 a unei legi cu privire la mediere. LEGEA REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA MEDIERE (*adoptată la 14.06.2007, în vigoare din 01.07.2008*). Până la apariția legii, medierea evoluase neoficial dintr-un proces inițiat de Institutul de Reformă Penală și alte instituții. Legea adoptată în 2007 prevede existența unui Consiliu de mediere, alcătuit din nouă membri desemnați de MJ în baza rezultatelor unui concurs public, cel puțin șapte dintre care trebuie să fie din rândul mediatorilor sau să fie reprezentanți ai corpului academic sau comunității ONG-urilor. *Id.* art. 21(2). Medierea este menită să fie utilizată pentru litigiile civile, ce țin de dreptul familiei și chiar în cauzele penale. *Id.* art. 2(3), *a se vedea de asemenea* art. 30-37. În cazul în care ambele părți convin să soluționeze litigiul prin mediere, acțiunea în judecată se suspendă până la încheierea procesului de mediere, cauzele penale însă continuă nefiind întrerupte. *Id.* art. 30(3), 32(6). Nu este necesar ca potențialii mediatori să fie juriști și de fapt ei trebuie doar să aibă capacitate deplină de exercițiu și să nu aibă antecedente penale. *Id.* art. 12. Pregătirea mediatorilor trebuie să se asigure de către instituțiile de învățământ superior și INJ, și cei care au urmat cursurile de pregătire inițială de mediator

pot ulterior fi atestați de Consiliul de mediere. *Id.* art. 13-15. Consiliul de mediere ține un tabel al mediatorilor care este publicat pe pagina web a MJ și în Monitorul Oficial. *Id.* art. 17. Mediatorii sunt supuși obligațiilor de asigurare a confidențialității și altor obligații de etică și pot fi trași la răspundere disciplinară pentru comiterea încălcărilor. *Id.* art.8-11, 19.

La data de 19 decembrie 2008, 56 de persoane fusesse instruite la INJ și atestate în calitate de mediatorii în R. Moldova. Potrivit unui interviu, în calitate de mediatorii servesc unii avocații și juriști care nu sunt avocați, însă majoritatea lor sunt psihologi. Dat fiind faptul că medierea, ca proces oficial, este încă foarte nou, juriștii au experiență foarte limitată cu această metodă de soluționare a litigiilor și uneori nu sunt siguri ce înseamnă medierea. Câțiva intervieuați au confundat medierea, care ca și arbitrajul, implică o parte terță neutră și obiectivă, cu astfel de metode ca tranzacția de împăcare sau acordul de recunoaștere a vinovăției care, de regulă, nu implică o parte terță. Medierea în litigiile ce țin de dreptul familiei și în multe cauze penale ia forma concilierii, scopul căreia este de a restabili părțile în pozițiile lor înainte de conflict și de a le permite să-l soluționeze amiabil. O sursă a menționat că medierea se folosește rar, parțial din cauza îngrijorărilor cu privire la executarea hotărârilor respective, în timp ce altă sursă a afirmat că sistemul de mediere este prea birocratic. Un al treilea respondent a susținut că medierea nu se folosește deoarece statul nu finanțează această practică. Alții au sugerat că avocații și alți juriști care servesc în calitate de reprezentanți se opun medierii și, în general, soluționării alternative a dispute- lor de frică că aceasta ar putea duce la pierderea clienților sau, cel puțin, la o reducere a numărului de înfățișări în instanță și a remunerării.

V. Asociații profesionale

Factorul 21: Administrarea și independența organizației

Asociațiile profesionale ale juriștilor se autoadministrează, sunt democratice și independente față de autoritățile de stat.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendență: ↔
Baroul este în fond o instituție democratică, în majoritatea aspectelor - independentă și se autoadministrează. Implicarea continuă a MJ în emiterea hotărârilor privind licențierea și autoritatea Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat în anumite situații ce țin de disciplină, ar putea prezenta unele probleme. Nu există o asociație profesională similară pentru juriștii independenți pentru cauze civile, însă există diferite ONG-uri voluntare care servesc interesele anumitor profesii juridice.		

Analiză/Date generale:

În mod evident, cea mai importantă asociație profesională a avocaților licențiați din R. Moldova este Baroul. Baroul este o entitate juridică autoadministrată, constituită din următoarele organe: Congresul, Consiliul Baroului, Comisia de licențiere, Comisa pentru etică și disciplină și Comisia de cenzori. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 31. Organul suprem al Baroului este Congresul – adunarea generală a tuturor avocaților licențiați din Moldova. Congresul se convoacă cel puțin o dată pe an, și poate fi convocat în ședințe speciale, la inițiativa oricărui dintre celelalte organe ale Baroului sau la cererea a cel puțin o treime din numărul avocaților. Congresul alege și revocă membrii celorlalte organe, adoptă și modifică Codul deontologic al avocatului, aprobă statele de funcții și bugetul Baroului, stabilește mărimea defalcărilor efectuate de către avocați, audiază și aprobă rapoartele anuale privind activitatea altor organe și examinează petițiile avocaților referitoare la hotărârile altor organe. *Id.* art. 32. Congresul se consideră legal întrunit dacă la lucrările lui participă majoritatea avocaților. În lipsa cvorumului, Consiliul Baroului, în termen de 15 zile, convoacă Congresul în mod repetat. La convocarea repetată a Congresului, cvorumul poate fi constituit din doar o treime din membrii Baroului. Hotărârile Congresului sunt valabile dacă sunt aprobate cu votul majorității membrilor prezenți și dacă sunt executorii pentru toți membrii. Conform prevederilor legislației, hotărârile Congresului pot fi atacate în instanța de judecată, însă nu sunt specificate temeiurile ce permit atacarea acestora; se presupune că pot fi atacate doar abaterile procedurale, nu și dezacordurile privind temeiurile hotărârilor. *Id.*

În general, Baroul își desfășoară activitatea în mod democratic. Legea cu privire la avocatură nu prevede toate aspectele procedurale care pot apărea în legătură cu întrunirile Congresului, și există anumite ambiguități și neajunsuri care au determinat depunerea reclamațiilor sau chiar inițierea acțiunilor în judecată de către avocați. Nu există regulamente interne care ar specifica dacă este necesară prezența unui cvorum atunci când Congresul votează sau doar la începutul ședințelor Congresului. În urma unei ședințe recente a Congresului, în cadrul căreia au avut loc alegeri, câțiva respondenți au susținut că nu

era prezent un cvorum, fapt care a determinat contestarea de către unul din avocați în instanța de judecată. La momentul vizitei echipei de evaluare, contestarea fusese respinsă de către instanțele naționale, dar cauza se afla pe rol la CtEDO. Este oarecum ciudat faptul că formarea unui cvorum prezintă astfel de dificultăți, de vreme ce avocații sunt obligați să participe la ședințele congresului. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 46(6)(a). Mai mulți avocați intervievați de către echipa de evaluare s-au plâns că nu sunt înștiințați cu suficient timp înainte despre fiecare ședință a Congresului și nu dispun de suficiente detalii despre agendă. Ei au mai menționat că numele la anumite funcții candidaților nu sunt anunțate până în ziua ședinței și astfel este complicat de a afla ceva despre ei înainte de a vota. Ulterior, un avocat a sugerat că votarea și numărarea voturilor în Congres ar putea fi efectuată la calculator, fapt ce ar accelera procesul și ar asigura corectitudinea rezultatelor.

Consiliul este organul administrativ al Baroului, care reglementează raporturile avocaților cu autoritățile publice, instanțele judecătorești, organele de drept și alte organizații. *Id.* art. 33. Consiliul Baroului este format din cel puțin 15 avocați, fiecare având o vechime în muncă de cel puțin cinci ani și fiind ales prin votul secret al Congresului, pe un termen de patru ani. *Id.* art. 34. Între altele, Consiliul Baroului are următoarele competențe: convoacă Congresul și organizează îndeplinirea hotărârilor acestuia; coordonează aranjamentele referitoare la plata din bugetul de stat pentru asistența juridică gratuită acordată de către avocați; organizează IJC pentru avocați; ține Lista avocaților și registrul birourilor de avocați; stabilește forma mandatului avocatului; înregistrează contractele privind efectuarea stagiului profesional; soluționează conflictele ce țin de efectuarea stagiului profesional. La fel ca în cazul Congresului, deciziile Consiliului Baroului pot fi atacate în instanța de judecată, și, de asemenea, doar în baza obiecțiilor referitoare la procedură nu și a celor referitoare la fond. *Id.* art. 35. Consiliul Baroului este condus de președinte, care este ales prin vot secret de către Consiliu, pe un termen de patru ani, pentru cel mult două mandate consecutive. Există, de asemenea, doi vice-președinți și un secretar, aleși de Consiliu din rândul membrilor săi prin vot deschis, la propunerea președintelui. *Id.* art. 36-37. Ședințele Consiliului Baroului sunt convocate de către președintele acestuia ori de câte ori este nevoie, dar cel puțin o dată în lună; pentru constituirea cvorumului este necesară prezența a două treimi din membri. Hotărârile Consiliului sunt valabile dacă sunt aprobate de către majoritatea membrilor și dacă sunt executorii pentru toți avocații. Consiliul Baroului decide asupra modului de desfășurare a ședințelor și de votare – prin vot deschis sau secret, și poate invita ca participanți la ședințe persoane din afară. *Id.* art. 38.

În ceea ce privește alegerea Consiliului Baroului, persoanele interviuate au avut mai multe sugestii. Câțiva avocați care locuiesc în regiuni îndepărtate s-au plâns că sunt izolați de Consiliul Baroului și de activitățile care au loc în Chișinău. Acest fapt probabil a cauzat lipsa de interes sau lipsă de participare a avocaților la Congres și la alte funcții ale Baroului. Deși se presupune că Baroul a desemnat coordonatori în toate unitățile teritoriale, unii dintre avocații intervievați de către echipa de evaluare nu știau despre acest fapt și nu stabiliseră contacte cu coordonatorii sau reprezentanții locali al Baroului. Un avocat a sugerat că Consiliul Baroului trebuie să aibă cel puțin câte un membru din fiecare cele cinci regiuni geografice ale curților de apel, pentru a îmbunătăți comunicarea și a spori sentimentul de unitate națională în cadrul Baroului. Membrii respectivi pot fi aleși de către o adunare regională a avocaților, care ar putea, de asemenea, urmări scopul de

a îmbunătăți prezența avocaților care mai degrabă se deplasează pentru a participa la o întrunire regională decât la Chișinău. În plus, această adunare regională ar putea funcționa în calitate de asociație regională a Baroului, alegându-și propria conducere, pentru a promova interesele și a satisface necesitățile avocaților în domeniu (inclusiv cursuri locale de IJC, calculatoare și biblioteci, îmbunătățirea relațiilor cu alți profesioniști și grupuri din domeniul juridic, inițiative locale de educare și sensibilizare a publicului, etc). Ceilalți membri ai Consiliului Baroului ar fi aleși în continuare de către Congresul național al Baroului; alternativ, aceștia ar putea fi aleși de către adunările regionale, mandatele fiind repartizate în funcție de numărul avocaților licențiați din fiecare regiune.

O sugestie a unui alt intervievat a fost utilizarea votului cumulativ pentru alegerile în cadrul Baroului. Conform acestui sistem, alegătorul ar avea un număr de voturi egal cu numărul total de funcții propuse pentru alegeri în cadrul unui anumit organ; de exemplu, dacă votează pentru 15 membri ai Consiliului Baroului, avocatul va avea 15 voturi disponibile. Întrucât este posibil ca avocatul să nu îi cunoască pe mulți dintre candidații sau să susțină puternic una sau două candidaturi, votul cumulativ i-ar permite avocatului să acorde anumitor candidați oricâte voturi dorește. Această metodă de votare ar putea spori puterea și, respectiv, spiritul de inițiativă al grupurilor regionale sau a celor cu idei comune, care ar putea vota ca blocuri pentru a-și îmbunătăți reprezentarea și a-și face mai bine auzită opinia în cadrul organizației.

Congresul alege, de asemenea, membrii Comisiilor prin vot secret, pe termen de patru ani, iar Comisiile au aceeași structură internă ca și Consiliul Baroului. Spre deosebire de Consiliu, președinții comisiilor sunt aleși pe un termen de doar doi ani, limita fiind de cel mult două mandate consecutive. Pentru ședințele comisiilor nu este obligatorie prezența unui cvorum. *Id.* art. 40. După cum s-a menționat la Factorul 9, *mai sus*, din Comisia de licențiere, spre deosebire de Consiliul Baroului și celelalte comisii, fac parte reprezentanți din afara avocaturii, inclusiv patru persoane selectate de MJ. *Id.* art. 40'-42.

Numeroși respondenți au avut comentarii și critici privind organizarea și activitățile interne ale oficiului Baroului. Câteva dintre persoanele intervievate au sugerat că oficiul ar trebui să utilizeze un model secretarial pentru activitățile zilnice ale Baroului, selectând un administrator bine pregătit, care să nu fie avocat și să activeze în calitate de secretar general sau director executiv cu normă deplină, să supravegheze activitățile zilnice și să coordoneze munca organelor componente ale Baroului. Această sugestie este în concordanță cu recomandarea unui grup de lucru al CBSJ, propusă într-o scrisoare transmisă Baroului la 3 septembrie 2008. Alte persoane au sugerat că ar trebui să existe mai mulți angajați pentru Comisia de licențiere și Comisia pentru etică și disciplină, fiecare dintre acestea fiind asigurată cu câte un secretar și, eventual, câte un investigator care ar putea prelua unele din activitățile efectuate în prezent de membri voluntari ai acestor organe. Câteva persoane au sugerat că dacă ar exista secretari și un număr mai mare de angajați, președintele Baroului ar putea renunța la responsabilitatea de a îndeplini unele activități zilnice ale oficiului, servind drept un conducător nominal, concentrându-se pe politici instituționale și nu pe detalii administrative.

Mai mulți intervieuți au sugerat ca Comisia de cenzori să fie înlocuită, sau să fie obligată să angajeze, contabilii publici autorizați care să efectueze auditul real și detaliat al situației

financiare și al rezultatelor Baroului, raportul contabililor fiind prezentat Congresului. Sursele respective au calificat drept nesatisfăcător faptul că în prezent acest lucru este efectuat de către avocați care nu sunt contabili și care întocmesc rapoarte foarte generale cu privire la venituri și cheltuieli.

Au fost exprimate unele preocupări în ceea ce privește autoritatea MJ asupra activităților Baroului. Prezența persoanelor desemnate de către MJ în Comisia de licențiere provoacă îngrijorări în privința faptului dacă Baroul este cu adevărat independent și dacă se auto-administrează în întregime. Prezența reprezentanților publici din afară în organele importante ale Baroului poate promova transparența și spori încrederea publicului în reglementarea de către Barou a membrilor săi; totuși, date fiind eforturile anterioare și cele recente ale statului de a intimida, controla și influența profesia juridică, este deranjant faptul că MJ joacă un rol în procesul de luare a deciziilor în cadrul baroului. A se vedea Factorii 1 și 3, *mai sus*. Totuși, avocații aleși de către Congres reprezintă șapte din cei 11 membri ai Comisiei de licențiere, și doi dintre membrii desemnați de către MJ trebuie, de asemenea, să fie avocați. Actuala structură a Comisiei de licențiere este îmbunătățită semnificativ față de structura de acum câțiva ani, când Comisia era prezidată de un viceministru al justiției și se subordona MJ.

MJ, de asemenea, emite și retrage licențele avocaților și ține un registru oficial al licențelor emise. După cum s-a menționat la Factorul 10, *mai sus*, rolul MJ în procesul de licențiere nu este exercitat întotdeauna în mod nediscreționar, pur executiv. În cel puțin un caz recent MJ a refuzat sau a întârziat acordarea licenței de avocat unei persoane care fusese aprobată de Comisia de licențiere. Una dintre surse a afirmat că MJ a refuzat, de asemenea, să retragă licențele avocaților la recomandarea Comisiei pentru etică și disciplină.¹³

De asemenea, în decembrie 2008, potrivit intervievaților, la inițiativa MJ și fără a oferi timp Baroului pentru a aduce o contribuție semnificativă, Parlamentul a adoptat două modificări problematice la Legea cu privire la avocatură. Aceste modificări au introdus obligativitatea acordării asistenței juridice de către avocați, oferind Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat împuternicirea de a revoca licența avocatului dacă acesta refuză în mod repetat și nemotivat să ofere asistență. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 22(1)(b'), 46(1)(a'). Legea cu privire la avocatură prevede, de asemenea, retragerea licenței avocaților care refuză "sistematic" să servească în calitate de ADO. *Id.* art. 22(1)(b), 46(1)(a). În baza acestor prevederi, totuși, orice revocare a licenței în baza articolelor 22(1)(b) și 46(1)(a) din Legea cu privire la avocatură, se bazează pe hotărârile Comisiei pentru etică și disciplină. La luarea unei astfel de decizii, Comisia pentru etică și disciplină este obligată să respecte procedura legală. Totuși, modificarea din 2008 oferă Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat autoritatea de luare a deciziilor, Comisia pentru etică și disciplină putând doar să consulte, nu și să influențeze deciziile. *Id.* art. 22(2).

Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat are șapte membri, doar doi dintre aceștia fiind numiți de către Consiliul Baroului. MJ numește doi membri, iar ceilalți trei

¹³ Aceste situații probabil au avut loc cu câțiva ani în urmă când doar MJ avea autoritatea de a suspenda sau retrage licențele iar Comisia pentru etică și disciplină nu putea decât să aplice avertizări sau muștrări

sunt numiți (câte unul) de către Ministerul Finanțelor, CSM și mediul academic/asociațiile obștești. LEGEA CU PRIVIRE LA ASISTENȚA JURIDICĂ art. 11. Astfel, avocații reprezintă minoritatea în Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, dispunând de mai puține voturi decât persoanele desemnate de către guvern. Nici Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, nici MJ nu au stabilit proceduri sau măsuri de protecție în ceea ce privește puterea de revocare. Nu s-au făcut interpretări oficiale referitoare la tipul de comportament care ar putea fi considerat ca temei pentru revocare, deși una dintre surse a lăsat să se înțeleagă că guvernul consideră ca fiind "repetate" două refuzuri de a acorda asistență juridică. Nu este sigur dacă dreptul general al avocaților de a ataca retragerea licenței în instanța de judecată le oferă protecție împotriva încălcărilor grave ale procesului legal. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. 22(3). Actualul Consiliu pentru asistență Juridică a sugerat că nu intenționează să-și exercite puterea pentru a propune retragerea licențelor și menționează că sunt suficienți avocați AJC care au semnat contracte de acordare a asistenței juridice și că nu este necesar de a apela la avocații care nu doresc, să facă același lucru. Însă nu există nici o garanție că aceste condiții vor prevala întotdeauna pe viitor. Așadar, există posibilitatea ca guvernul să utilizeze și să abuzeze de această autoritate, încălcând astfel independența și autoadministrarea Baroului. Cu toate acestea, trebuie de menționat că unele surse au afirmat că Baroul nu a fost un participant activ sau interesat în elaborarea Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, și că acesta ar fi putut insista să obțină controlul asupra întregului program de asistență juridică și probabil ar fi reușit.

Avocații au dreptul de a se asocia, pe principii benevole, în asociații profesionale locale, naționale sau internaționale care le-ar apăra drepturile și interesele și ar acorda asistență socială membrilor și familiilor acestora. *Id.* art. 30. Unii avocați se asociază, în unele cazuri, cu juriști care nu practică avocatura sau cu membrii altor profesii juridice. Printre aceste sunt: Liga Avocaților din Moldova, Uniunea Juriștilor, Asociația Juriștilor Independenți din Moldova, Juriști pentru Drepturile Omului și Promo-Lex. Conform celor raportate, aceste grupuri își desfășoară activitatea în mod democratic, se autoadministrează și sunt independente față de stat. Potrivit aceluiași spuse, toate aceste organizații sunt voluntare, relativ mici (cu excepția Uniunii Juriștilor), având, în unele cazuri, un spectru îngust de preocupări și obiective.

Factorul 22: Servicii prestate membrilor

Asociațiile profesionale ale juriștilor promovează activ interesele și independența profesiei, stabilesc standarde profesionale și oferă membrilor lor oportunități educaționale și de altă natură.

Concluzie	Corelație: Neutru	Tendență: ↔
Conducerea Baroului promovează interesele membrilor săi și își îndeplinește funcțiile destul de bine, însă majoritatea membrilor Baroului nu apreciază serviciile oferite în schimbul cotizațiilor pe care ei le achită. Avocații și-ar dori ca Baroul să fie mai bine structurat, mai concentrat pe prestarea serviciilor membrilor săi și mai activ în promovarea IJC. Pentru juriștii care nu practică avocatura nu există asociații profesionale, dar sunt câteva asociații voluntare profesionale care oferă un număr limitat de programe și conferințe.		

Analiză/date generale:

Principalele responsabilități ale Baroului sunt: adoptarea Codului deontologic al avocatului; acordarea mandatelor, ținerea Listei avocaților, supervizarea efectuării stagiului profesional, și organizarea IJC pentru membrii săi; organizarea și controlul implementării examenelor de calificare; examinarea plângerilor depuse împotriva avocaților și intentarea procedurilor disciplinare în modul recomandat. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ art. art. 32(2)(b), 35, 40'(2), 41. Deși unii ar putea pune la îndoială eficiența realizării acestor sarcini de către Barou, în special a programelor IJC, unde majoritatea eforturilor și a cheltuielilor sunt suportate de către ONG-uri și sponsorii internaționali (*a se vedea* Factorul 14, *mai sus*), în definitiv Baroul este cel care, prin efortul voluntar al membrilor săi, îndeplinește aceste responsabilități.

Baroul publică o revistă lunară de 32 de pagini, cu noutăți și alte informații pentru avocați, inclusiv despre anumite cauze, legile noi și modificările la legi, precum și articole științifice. Președintele Consiliului Baroului este un susținător ferm și evident al profesiei, și a ieșit cu discursuri publice pe parcursul anilor, atunci când Baroul sau anumiți membri ai săi erau atacați pe nedrept de către guvern sau mass media. Acesta a criticat aspru hotărârea Curții Constituționale prin care se respingea crearea unei Uniuni obligatorii a avocaților în 2000, și, în consecință a fost supus urmăririi penale. În anul 2003 președintele a condus de două ori Congresul Baroului în cadrul unor greve de protest împotriva abuzurilor. În urma protestelor recente din 7 aprilie, Consiliul Baroului a extins acordarea serviciilor juridice *pro bono* de către avocați persoanelor reținute de poliție, iar mai târziu a publicat o declarație prin care condamna reacția autorităților față de proteste.

În pofida acestor eforturi, discutând despre activitățile Baroului referitoare la serviciile prestate membrilor, majoritatea netă a avocaților a afirmat că Baroul nu a făcut nimic, sau aproape nimic pentru a justifica cei 100 lei (aproximativ 9 dolari SUA) pe care fiecare avocat îi achită lunar în calitate de cotizație. Se pare că există cel puțin două explicații posibile pentru acest fapt. O explicație este faptul că avocații tind să subestimeze munca Baroului în ceea ce privește examenul de calificare și procedura disciplinară. A doua explicație posibilă este faptul că unele priorități și activități ale Baroului nu au efectul scontat. S-a menționat că pentru publicarea revistei s-ar cheltui circa o treime din bugetul anual al Baroului, însă ea nu este disponibilă pentru mulți dintre membri. Baroul poate publica doar 1000 de exemplare a fiecărei ediții lunare, pe când numărul avocaților, al stagiariilor și al juriștilor care ar putea primi câte un exemplar este de peste 1.300. Expedierea revistelor prin poștă este foarte costisitoare; la o anumită etapă ABA ROLI a contribuit la finanțarea cheltuielilor poștale, însă acum nu o mai face. În consecință, avocații care doresc să aibă revista, trebuie să meargă să o ia la oficiul Baroului, fapt care, în special pentru avocații din afara Chișinăului, nu este convenabil. Încercările de a publica revista pe pagina web a Baroului pentru a rezolva cel puțin problema distribuirii, nu s-au soldat cu succes din cauza unor probleme tehnice. Cea mai recentă revistă disponibilă pe pagina web la 1 iunie 2009 data din martie 2006. Și conținutul revistei a fost criticat, unele surse susținând că publicația dublează informația disponibilă în alte surse sau conține articole teoretice care nu au nici o valoare practică. Sursele respective au sugerat că revista ar putea fi eliminată și înlocuită cu un buletin informativ lunar de două pagini. Avocații vorbitori de limbă rusă au obiectat referitor la faptul că revista se publică doar în limba moldovenească, deși o ediție în limba rusă doar ar mări cheltuielile de publicare, care și așa sunt destul de înalte.

Pe lângă revistă, comentariile negative au vizat și organizarea internă a oficiului Baroului, inclusiv susținerea și coordonarea inadecvată a personalului organelor de lucru ale Baroului (*a se vedea* Factorul 21, *mai sus*). În plus, informațiile de contact ale avocaților nu sunt ușor disponibile în registrul avocaților, deoarece dosarele personale ale avocaților sunt păstrate în subsolul oficiului Baroului, deseori în aceleași cutii în care au fost transportate când au fost transferate de la MJ. Nu pot fi accesate ușor nici datele statistice elementare, dar importante, despre avocați, inclusiv repartizarea pe regiuni, repartizarea pe genuri, rezultatele examenului de calificare, și datele statistice privind aplicarea sancțiunilor disciplinare. Baroul nu are o bibliotecă, calculatoare sau posibilități de căutare computerizată pentru avocații care vizitează oficiul. Câțiva avocați consideră că conducerea Baroului nu promovează adecvat interesele avocaților mai tineri în domeniul asigurării și nici nu satisface necesitățile birourilor de avocați mai moderne și mai orientate spre afaceri. Eforturile Baroului de a implica avocații din regiuni nu sunt suficiente și mulți dintre membrii regionali ai baroului nu simt nici o legătură cu activitățile Baroului.

După cum s-a menționat în Factorul 14, *mai sus*, cea mai mare nemulțumire față de Barou este incapacitatea acestuia de a juca un rol activ și important la elaborarea unui program bine planificat și funcțional de IJC pentru membrii săi. Majoritatea covârșitoare a respondenților care au făcut comentarii la acest subiect au remarcat posibilitățile limitate de IJC pentru avocați și nu au recunoscut, de fapt, meritul Baroului pentru programele care sunt oferite. Serviciile prestate membrilor Baroului ar fi apreciate mai mult dacă s-ar găsi căi de a organiza ateliere de lucru și de a aduce materiale în regiuni, și dacă s-ar impune sau s-ar crea stimulente pentru participarea la astfel de evenimente.

Pentru juriștii care nu practică avocatura nu există nici o asociație profesională care le-ar servi necesitățile și interesele. După cum s-a menționat la Factorul 21, *mai sus*, există asociații profesionale voluntare care, de fapt, nu sunt comparabile cu asociațiile de avocați. Totuși, unele dintre aceste organizații desfășoară periodic conferințe privind aspectele ce țin de domeniul lor de activitate.

Factorul 23: Programe de interes public și sensibilizare a opiniei publice

Asociațiile profesionale ale juriștilor sprijină programe de educare și informare a publicului privind obligațiile și drepturile sale prevăzute de lege, precum și despre rolul juriștilor în acordarea asistenței publicului în vederea apărării unor asemenea drepturi.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendența: ↔
În timp ce unele grupuri și organizații internaționale pentru protecția drepturilor omului au programe active pentru educarea și sensibilizarea publicului, nici Baroul și nici o altă asociație profesională similară nu contribuie semnificativ în acest domeniu.		

Analiză/Date generale:

Campaniile de educare și sensibilizare a publicului nu sunt definite explicit ca fiind parte a misiunii Baroului și probabil, din acest motiv, nu constituie o prioritate a conducerii Barou-

lui. În cadrul interviurilor realizate de echipa de evaluare nu au fost menționate exemple concrete de astfel de programe; deși Baroul are o revistă a sa, aceasta nu se distribuie public și nu se axează pe drepturile și obligațiile cetățenilor. Baroul nu produce și nu distribuie broșuri, nu oferă anunțuri de acordare a serviciilor pentru public, nu publică informații de așa natură pe pagina sa web, nu coordonează vizite ale avocaților în școli sau întruniri cu alte grupuri unde s-ar discuta acest subiect și nu desfășoară alte activități care ar putea fi considerate drept programe de interes public și sensibilizare a opiniei publice.

În afară de Barou, există alte organizații, atât naționale cât și internaționale, care încearcă să educe publicul cel puțin în privința unor dintre aceste tematici. ONG-urile în cauză au juriști printre membrii și angajații lor, însă ele nu sunt doar asociații profesionale ale juriștilor. Un exemplu este Promo-Lex, ONG care organizează seminare pentru juriștii și cetățenii care nu sunt juriști cu privire la aspecte ce țin de drepturile omului; în prezent această organizație își concentrează eforturile asupra condițiilor din Transnistria. O altă organizație este „Juriștii pentru Drepturile Omului”, care încearcă să educe publicul și juriștii cu privire la prevederile Convenției Europene și a jurisprudenței CtEDO. De fiecare dată când CtEDO emite o hotărâre într-o cauză în care R. Moldova este parte, „Juriștii pentru Drepturile Omului” imediat emite un comunicat de presă care este preluat pe larg de mass media națională. Ulterior, ONG-ul traduce prompt hotărârea în limba moldovenească și o publică pe pagina web a organizației. În fiecare an, ONG-ul publică și distribuie 1000 de exemplare ale unui volum care include toate cauzele respective examinate de CtEDO. Dintre organizațiile internaționale, ABA ROLI este activă în acest domeniu, din 2006 făcând prezentări privind „dreptul cotidian” pentru tineri și alți membri ai publicului. În cadrul acestor programe cetățenii sunt informați despre drepturile lor legale în cazul când au de a face cu reprezentanții organelor de drept și sunt învățați cum să-și protejeze și să-și exercite drepturile respective. De asemenea, ABA ROLI elaborează și distribuie pe larg broșuri „Cunoașteți drepturile” în astfel de domenii ca dreptul electoral, moșteniri, arenda pământului, egalitatea genurilor și căile de remediere pentru victimele violenței domestice. Organizația „La Strada Moldova” oferă instruire cu privire la prevenirea traficului de ființe umane, iar Organizația Internațională pentru Migrație publică ghiduri pentru migranți în care le sunt explicate drepturile și căile de remediere. Alte organizații naționale și internaționale, inclusiv NORLAM, OSCE, Fundația Soros, Centrul de Drept al Avocaților și Consiliul Europei, au programe care direct sau indirect contribuie la sensibilizarea publicului cu privire la drepturile sale și rolul juriștilor în aplicarea acestora.

Factorul 24: Rolul asociațiilor profesionale în reforma sistemului de drept

Asociațiile profesionale ale juriștilor sunt implicate activ în procesul reformei sistemului de drept din țară.

Concluzie	Corelație: Negativ	Tendința: ↔
Baroul contribuie foarte puțin la procesul reformei sistemului de drept din R. Moldova, în special în domeniile care nu au impact direct asupra profesiei juridice. Chiar și în privința politicilor care se răsfrâng asupra profesiei juridice, rolul său este limitat. Se pare că nici celelalte asociații profesionale ale avocaților nu se implică în acest proces.		

Analiză/Date generale:

Intervistații au afirmat practic în unanimitate că nici Baroul și nici o altă asociație profesională similară a juriștilor nu este implicată activ în procesul reformei de drept din R. Moldova. Ca și educarea și sensibilizarea publicului, reforma de drept nu este enumerată printre responsabilitățile oficiale ale Baroului și, din aceste considerente, nu i se atrage multă atenție de către conducătorii Baroului. În măsura în care Baroul totuși se implică în reforma de drept, eforturile sale par să fie limitate la legislația care afectează direct profesia juridică sau sistemul judecătoresc. Chiar și în așa caz, majoritatea proiectelor legislative sunt inițiate de Membrii Parlamentului, iar Baroul doar reacționează comentând asupra propunerilor făcute de alte entități.

Această percepție negativă ar putea să nu permită recunoașterea adecvată a meritelor Baroului pentru unele dintre reformele care au avut loc în anii recentți. Adoptarea în 2002 a Legii cu privire la avocatură, ca urmare a respingerii de către Curtea Constituțională a unui efort anterior de a reorganiza avocatura, a constituit o contribuție semnificativă la reforma de drept care a fost utilă atât pentru public, cât și pentru profesia juridică. Unele dintre modificările ulterioare la această Lege, cum ar fi restructurarea Comisiei de licențiere pentru a o subordona Baroului și a stabili ca majoritatea membrilor săi să fie avocați, de asemenea reprezintă contribuții importante. LEGEA CU PRIVIRE LA AVOCATURĂ, art. 401. Introducerea unor modificări recente în Codul Penal prin care au fost atenuate sancțiunile anterior aplicate persoanelor condamnate pentru comiterea unor infracțiuni parțial s-a datorat unor eforturi anterioare ale Baroului, precum și unor proiecte mai recente ale NORLAM și MJ. Conducătorii Baroului au insistat repetat în direcția obligării juriștilor independenți pentru cauze civile fie să adere la Barou, fie să nu se mai implice în reprezentarea în litigii civile. De asemenea, ei au încercat să excludă admiterea automată în profesia de avocat a judecătorilor și a procurorilor cu vechime în muncă cel puțin zece ani.

Cu toate acestea, Baroul în general nu este influent în procesul legislativ. O sursă a exprimat viziunea că Guvernul și Parlamentul consideră avocatura ca făcând parte din opoziție, de aceea rar se consultă cu Baroul în privința proiectelor de lege propuse sau ia în considerare viziunile acestuia. Chiar și atunci când independența Baroului era în pericol, ca în cazul adoptării, în decembrie 2008, a modificărilor la Legea cu privire la avocatură prin care Comisia pentru etică și disciplină a fost lipsită de împuternicirea de a decide în privința anumitor chestiuni ce țin de retragerea licenței de avocat, Parlamentul s-a grăbit să adopte modificările în două lecturi într-o singură zi, fără a-i permite Baroului să facă contribuții semnificative în acest sens. A se vedea *Id.* art. 22(1)(b'), 46(1)(a'); de asemenea a se vedea Factorul 21, *mai sus*.

Nu s-au făcut comentarii care să sugereze că Baroul ar juca vreun rol în reforma de drept, care are impact asupra publicului în ansamblu, cum ar fi îmbunătățirea legilor ce se referă la învățământ, dreptul muncii, locativ, vamal, comercial și alte domenii.

Lista acronimelor

ABA ROLI	Inițiativa pentru Supremația Legii a Asociației Avocaților Americani
ABA/CEELI	Inițiativa Juridică pentru Europa Centrală și Eurasia a Asociației Avocaților Americani
ADO	Avocat din oficiu
AJC	Asistență juridică la cerere
CBSJ	Consiliul Barourilor și a Societăților Juriștilor
CSJ	Curtea Supremă de Justiție
CSM	Consiliul Superior al Magistraturii
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
IJC	Instruire Juridică Continuă
INJ	Institutul Național al Justiției
IRJ	Indicatorii Reformei în Justiție
IRP	Indicatorii Reformei în Procuratură
IRPJ	Indicatorii Reformei în Profesia Juridică
MAI	Ministerul Afacerilor Interne
MET	Ministerul Educației și Tineretului
MJ	Ministerul Justiției
NORLAM	Misiunea Norvegiană de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova
ONG	Organizație neguvernamentală
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
UNICEF	Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite
USAID	Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională
USM	Universitatea de Stat din Moldova

Note

Note

Note